

Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány

Neumann Eszter – Zolnay János

Esélyegyenlőség, szegregáció és oktatáspolitikai stratégiák Kaposváron, Pécsen és Mohácson

Műhelytanulmány 38.

eök!k

Budapest, 2008

Tartalomjegyzék

Bevezető	5
A szegregáció-ellenes jogszabályhely implementációjának városi stratégiái	7
Kaposvári stratégiák (Neumann Eszter)	20
Pécsi stratégiák (Zolnay János)	49
Kiegészítés: a mohácsi integrációs kísérlet	102
Összegzés	105
Hivatkozott irodalom és források	106

Bevezető

A korábbi évek „puha” szegregáció-ellenes politikájának kudarcá után a kormány 2005-ben csendes közoktatási rendszer-korrekcióna szánta el magát. A módosított jogszabályhely előírásait első ízben a 2007-2008-as tanév előkészítése során kellett alkalmazniuk az iskolafenntartó önkormányzatoknak, pontosabban azoknak, amelyek egynél több iskolát működtetnek. A módosított közoktatási törvény arra kötelezte az iskolafenntartó önkormányzatokat, hogy a beiskolázási körzethatárok meghúzásával esélykiegyenlítő szempontokat érvényesítsenek, és az egymással szomszédos beiskolázási körzetekben a halmozottan hátrányos helyzetű diákok arányának eltérése ne haladjon meg egy meghatározott szintet. Ugyanakkor a jogszabály úgy rendelkezett, hogy túljelentkezés esetén, a körzeten kívüli tanulók felvételi kérelmének elbírálásakor előnyben kell részesíteni a halmozottan hátrányos helyzetű és a sajátos nevelési igényű gyerekeket, a többiek között pedig sorsolni kell.

Az utóbbi éveket az esélyegyenlőségi oktatáspolitikát ambicionáló központi oktatási kormányzat és az iskolafenntartó önkormányzatok közötti konfrontáció jellemezte. A konfliktus mögött a kormányzat részéről azt az előfeltételezést sejtethetjük, hogy az önkormányzatok képesek lennének hatékony esély-kiegyenlítő és szegregáció-ellenes oktatáspolitikát folytatni, ha ez érdekükben, vagy szándékukban állna. A 2005-ben elfogadott törvénymódosítás közvetve elismerte, hogy a korábbi jogszabályi keretek között az iskolafenntartók, még ha akartak volna, akkor sem folytathattak volna esély-kiegyenlítő oktatáspolitikát, mert nem voltak ehhez eszközeik. Mindenesetre 2007-től a konfliktusok súlypontja jórészt helyi szintre tevődött át.

Az iskolakínálat szerkezeti diverzifikációja és a szabad iskolaválasztás törvénybe iktatását követően kialakult magyar közoktatási rendszerre kvázi piacként tekinthetünk: a szülők, az iskolák és a fenntartó cselekvéseit és döntéseit, jóllehet különmemű érdekektől vezérelve, mégis nagymértékben a keresleti és kínálati viszonyok alakítják. Vizsgálatunk céljával azt tűztük ki, hogy helyzetképet adjunk erről az iskolapiacról, és a helyi döntéshozók, szereplők összjátékát elemezve következtetéseket vonjunk le a hátrányos helyzetű gyerekek oktatási esélyeiről. Két dél-dunántúli megyeszékhelyen, *Kaposváron* és *Pécsen* tanulmányoztuk a törvény implementációját. Kiegészítésként leírjuk egy kisváros, *Mohács* radikálisnak látszó, szegregáció-ellenes reformját is. Kaposvár és Pécs számos okból eltérő módon tekintett a végrehajtandó törvényhelyre, és ebből következően ellentétes cselekvési stratégiát követett. Mohács leírását azért közöljük kiegészítésként, mert a város által megoldandó oktatáspolitikai feladvány nagyságrendjét aligha lehet összevetni azzal a dilemmával, amivel a két nagyváros kénytelen szembenézni. Mind Kaposvár, mind Pécs nagy vonzerővel rendelkező oktatási központ, Mohács viszont speciális helyzetben van: iskolahálózata, oktatási kínálat alapján legfeljebb csak alközpontnak nevezhetjük. Földrajzi fekvése azonban sajátos, mivel elérhető távolságban nem található más olyan alközpont, ahová a középosztálybeli családok „kimenekíthetnék” gyerekeiket egy radikális anti-szegregációs oktatáspolitikai fordulat elől.

Kaposvár és Pécs régiós és oktatási központok, s ez a szülők többségét arra ösztönzi, hogy ne más városokban keressenek gyerekeiknek iskolát. Kevésbé mobil rétegek számára a térségi szegregáció egyben közoktatási szegregációs csapdát is jelenthet (Zolnay, 2007). Mohácson ellenben bármelyik iskola könnyedén elérhető az

alacsony státuszú családok számára is. Mégis fontosnak tartottuk, hogy röviden ismer-tessük a mohácsi oktatáspolitikai intézkedéscsomagot: tudásunk szerint *Hódmezővásárhely* mellett Mohács a második olyan város, amely tényleges, és a befolyásos iskolahasználók rétegekkel a konfrontációt felvállaló szegregáció-ellenes intézmény-átszervezést valósít meg. Igaz, ennek az oktatáspolitikai vállalkozásnak a sikere vagy kudarca legkorábban 2009 tavaszán, nyarán lesz megítélhető.

Pécsett 2007 tavaszán és őszén, Kaposváron pedig 2008 tavaszán gyűjtöttünk adatokat az általános iskolák közt tapasztalható migrációról, illetve a hátrányos helyzetű (HH), a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH), a sajátos nevelési igényű (SNI) és a roma gyerekek iskolákon belüli és iskolák közötti megoszlásáról. A roma tanulók számára vonatkozó adatot az iskolaigazgatók és a tanárok becslése alapján gyűjtöttük, vagyis az 1993 előtti statisztikai adatfelvételekben, illetve a magyarországi oktatásszociológia kutatásokban (pl. Havas et al. 2004) is leggyakrabban alkalmazott *külső kategorizációs* módszerrel dolgoztunk. Noha a legtöbb iskolaigazgató eleinte érthető módon vonako-dott az adatszolgáltatástól, mondván, hogy „roma az, aki annak vallja magát”, végül Pécsen mindenütt kaptunk adatokat a roma tanulókról. Kaposváron kérdésünknek meg-felelően tíz iskolában tanulócsoporthoz lebontva kaptunk becslést a roma tanulók számára vonatkozóan, öt intézményben (négy általános és egy speciális iskolában) pedig az iskola egészére vonatkozóan adtak becslést. A becslést az esetekben az osztályok közti megoszlás számításakor a roma tanulók egyenlő eloszlásával számoltunk. Mivel a négy említett általános iskola egyikében sem éri el a roma tanulók aránya a 3%-ot, úgy ítéltük meg, hogy ez nem okozhat jelentős torzítást a számításokban.

Az adatgyűjtést kiegészítve félig strukturált interjúkat készítettünk az önkormányzati fenntartású iskolák igazgatóival. Noha kutatásunk alapvetően a jelenről illetve a közelmúltban lejátszódó folyamatokról adhat képet, eredményeinket igyekeztünk az oktatási rendszert érintő térszerkezeti és várostörténeti változások tágabb kontextusában is értelmezni.

Hasonlóan a közoktatási törvény 66§-nak alkalmazásáról készült szakértői beszámoló (Andl et al 2007: 6-19) megállapításaihoz, mi is azt tapasztaltuk, hogy a halmozot-tan hátrányos helyzetű gyermekekre vonatkozó adatszolgáltatás korántsem teljes körű. Pécsen a halmozottan hátrányos helyzetű diákok aránya az önkormányzati fenntartású általános iskolákban mindössze 4 százalék, jóllehet az EÖKIK felmérése alapján a roma diákok aránya eléri a 11 százalékot. Kaposváron a 2007 novemberében készült közok-tatási esélyegyenlőségi intézkedési tervben közölt adatokhoz képest a hátrányos illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek száma 2008-ra „megszaporodott”. Az önkor-mányzat 2007-ben statisztikai adatokra hivatkozva még nem találta szükségesnek az iskolai körzethatárok módosítását, ám 2008 júniusában a májusi statisztikai adatok ismeretében végül mégis módosított az iskolák beiskolázási körzetén.

A vizsgálat az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány (EÖKIK) műhelyében, illetve az Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatásával készült. A pécsi adatok összegyűjtésében és elemzésében nagy segítséget nyújtott *Somogyi Eszter, Szabó Ágnes, valamint Vojtek Éva*, szakdolgozó egyetemi hallgató. Önzetlen segítségü-ket ezúton is szeretnénk megköszönni. A tanulmány tudományos illetve a kormányzati és önkormányzati döntés-előkészítést segítő céllal készült. A szöveg és a közölt adatok nyil-vánosak, a tanulmány tartalmára publikációkban hivatkozni lehet. Ugyanakkor a szerzők *nem járulnak hozzá* ahhoz, hogy a tanulmány egészére, vagy annak részeire, illetve az abban közölt adatokra *bárki bíróság előtt hivatkozzon*.

1. A szegregáció-ellenes jogszabályhely implementációjának városi stratégiái

Paradox, de az utóbbi évtizedek decentralizációs lépései nyomán Nyugat-Európában létrejött közszolgáltatási rendszerek a felelősségi körök megosztása tekintetében hasonlóak a Magyarországon a hatvanas évek óta több lépésben kiteljesedő, decentralizált oktatásirányítási rendszerhez (Halász, 1995). Ugyanakkor a magyar önkormányzati rendszer olyan mértékben szétaprózódott, és olyan működési zavarokról tesz tanúságot, hogy talán nem túlzás az állami mező egészének szétszakadásáról, szétkapcsolódásáról beszélnünk.¹ A nyugati, decentralizált irányítási rendszerekben egyre inkább háttérbe szorulnak a központi, bürokratikus kormányzási formák, és a hatékony kormányzás jegyében a közvetett, jellemzően tudás-alapú irányítási eszközök – például indikátorokhoz kapcsolt ösztönzők, teljesítményértékelési és elszámoltathatósági rendszerek – alkalmazásával igyekszik a kormányzat befolyásolni, vezérelni és összehangolni a kollektív cselekvéseket (Pons és Van Zanten, 2007). A szélesebb eszköztárat felvonultató, újabb keletű irányítási módok és a hagyományos bürokratikus irányítási stratégiák a hétköznapi gyakorlatban gyakran egymás mellett, egymással keveredve élnek tovább, s a különböző irányítási logikák nem ritkán ellentmondásba is kerülnek egymással. E változásokra reagálva a nyugat-európai oktatás-szociológiai szakirodalomban megjelent a többszörös irányítás, a multi-reguláció értelmezési kerete (Barroso 2000, Maroy et al. 2006, Bajomi et al. 2006), amely az oktatásirányításra változatos, nem ritkán egymásnak ellentmondó forrásokra támaszkodó, sokszereplős cselekvési hálóként, állami és nem állami aktorok, intézményi cselekvések összjátékaként tekint.

Elsősorban az uniós pályázati forrásokhoz kapcsolódóan a bürokratikus és „poszt-bürokratikus” irányítási formák keveredésének lehetünk tanúi a magyar oktatásügyben is. Példaként említhetjük az általános iskolai deszegregáció és integráció jegyében 2002 óta foganatosított intézkedéseket, amelyek egyaránt megkíséreltek keresletet teremteni a célkitűzéseikhez pályázati ösztönzők segítségével, és fordultak egyúttal hierarchikus logikán alapuló, finanszírozási és törvényi eszközökhöz is.² Mindezidáig az egyik legjelentősebb bürokratikus jellegű intézkedés ezen a téren a szabad iskolaválasztás korlátozását célzó, az iskolai körzethatárokat, és a körzeten kívüli gyerekek felvételét szabályozó törvénymódosítás. Kutatásunk alapkérdése az volt, hogy vajon melyek a szükséges feltételei annak, hogy a széttörédezett rendszerben bürokratikus eszközökkel olyan jelentős ellenérdekeltségekbe ütköző célkitűzéseket, mint az iskolai deszegregáció, foganatosítani lehessen, vagyis: mik az esélyei a köztársaság törvényeinek betartására?

A körzethatár-módosítás koncepcióját kidolgozó törvényalkotók abból a belátásból indultak ki, hogy az önkormányzati törvény módosítására, vagyis az iskolahaszná-

¹ Erről a helyzetről tanuskodik, hogy a központi kormányzat (Európában nem egyedülálló módon!) egy fantomalapítványon keresztül igyekszik érvényt szerezni a Magyar Köztársaság antidiszkriminációs törvényeinek.

² A szélesebb ívű iskolafejlesztési intézkedéscsomag pedig egyaránt magába foglal pedagógiai és intézményszerkezeti reformokat (egységes iskola, gyógypedagógiai intézménytelenítés, pedagógiai szemléletváltás, stb.), valamint antiszegregációs intézkedéseket. Mindezek a törekvések együttesen jelennek meg a helyi döntéshozás hétköznapi problémákkal és távlati tervekkel tűzdelt horizontján.

lók és a helyi oktatáspolitikai cselekvési mozgásterének korlátozására a jelenlegi politikai helyzetben nincsen mód. Ahogyan azt a szabad iskolaválasztást övező nyilvános vita bőségesen dokumentálja, a törvénymódosítás e helyzet szülötte és – előreszaladva az esettanulmányainkból levonható következtetésekhez – áldozata is egyben. A törvényjavaslat kidolgozásában kulcsszerepet játszó magasrangú oktatásirányító a következőképpen foglalta össze a törvényalkotók szándékát:

„Mi ezt próbáltuk meg kombinálni a 66§ módosításával, ahol a beiskolázási körzethatárokat akartuk, nem akartuk, meg is határoztuk. Ez meg arról szól, hogy ezt az iszonyatosan szabad iskolaválasztódási örületet, ezt azért korlátozni kell. Minden lak-helyhez tartozzon kötelező beiskolázást nyújtó iskola, oda kötelező felvenni, és a keresztül-kasba járkálást, a körzeten kívülre való elmenetelt pedig valamennyire korlátozni. (...) Nekem az volt a legfontosabb, hogy bármilyen eszközzel, s mikor odaérkezünk, még nem tudtam, hogy mivel, bármilyen eszközzel, de a szabad iskolaválasztást kezdjük el nyirbálni. Azt nagy nehezen megértették velem, hogy politikailag nem lesz olyan miniszter, aki bevállalná azt, hogy ezt egy tollvonással megszünteti és áthúzza. Azzal a politikai halálát írta alá bárki... És akkor valamilyen kompromisszumos megoldást találunk ki, hogy mi az, ami mégiscsak ezt eredményezi, de nem a szabad iskolaválasztást szünteti meg, hanem korlátozza, és feltételekhez köti. És ugye akkor kezdtünk el gondolkodni, hogy mi alapján van egyáltalán szabad iskolaválasztás, vagy mi alapján döntenek az emberek úgy, és ennek az egyik fontos része a távolság, meg az, hogy hol kell felvenni a gyereket. A 66§-nak a lényege az, hogy újra kell varrni a körzeteket egyáltalán, meghatározott metódus szerint, tehát hogy ezekben a 3H-soknak az aránya ne térjen el jobban, mint 25%. Ehhez elő kell teremteni azt az adatot, hogy ki a 3H-s, ezt nyomon kell tudni követni, nyomon kell tudni követni magukat a körzeteket is.”³

A törvénymódosítás azoknak a kormányzási technológiáknak (Rose és Miller 1992) a sorába illeszkedik, amelyekkel az állam az osztársadalmi érdekek, és a szociális felelősségvállalás nevében kívánja „feltérképezni”, olvashatóbbá, ellenőrizhetőbbé tenni, és végeredményben, a térképek átrajzolásával újrendezni a társadalmi valóságot. A törvénymódosítás formális keretet szab a városi oktatásirányítók döntéseinek, ugyanakkor nem szabályozza tartalmában azt, hogy az oktatási integrációt milyen feltételek mellett valósítsák meg, és milyen tartalommal töltsék meg. Illúzió is volna ez, hiszen a központi tervezés eszközeként szolgáló nyilvántartások és kategorizációs eljárások sorsa elkerülhetetlenül a helyi, érdekbefolyásolt, specifikus közegekben, az alkalmazás során dől el. Az univerzális érvényű, bürokratikus társadalompolitikai reformelképzelések sorsa pedig szükségképpen a helyi szereplőkön és a kontextualizált értelmezéseken áll vagy bukik (Scott 1998).

Kutatásunk kiinduló hipotéziseként mi is elfogadtuk azt a feltételezést, hogy az iskolai körzethatárok esélyegyenlőségi szempontú módosítása hathatós eszköze lehet az általános iskolákban tapasztalható társadalmi szegregáció csökkentésének. Emellett az intézkedés megalkotóinak tulajdoníthatjuk azt a feltételezést is, hogy a városi oktatáspolitikai a térbeli és társadalmi különbségek nivellálásának egyik lehet-

³ Az interjút a „Knowledge and Policy” nemzetközi kutatás keretében (www.knowandpol.eu) Berkovits Balázs, Eröss Gábor és Oblath Márton készítette 2007. júniusában.

---

séges eszköze. Éppen ezért elemzési egységnek a nagyvárosi oktatási rendszert választottuk.

Esettanulmányainkban arra keressük a választ, hogy mely pontokon siklott félre, vallott kudarcot a központi elképzelés, hol keressük a szegregációalapú, bürokratikus oktatáspolitikai megközelítés kudarcainak forrását; a saját történetiséggel rendelkező, helyi uralmi viszonyok rendezte hatalmi erőterében milyen oktatásirányítási diskurzusok kíséretében jelent meg, és milyen városi cselekvési stratégiákat hívott életre a törvényi szabályzás.

A kutatás során az adatgyűjtés mellett elsősorban helyi oktatáspolitikai dokumentumokat elemeztünk, illetve helyi politikusokkal, az oktatásirányítási apparátusban dolgozókkal, valamint iskolaigazgatókkal készítettünk interjúkat. Az interjúk készítésekor arra kerestük a választ, hogy milyen helyi tudások, vélekedések kísérik a törvény implementációját, hisz végeredményben a társadalmi valóságról alkotott nézetek versengése a helyi hatalmi erőterében dönti el azt, hogy mi válik valóban lehetségessé, mi valósul meg a központi elképzelésekből. A törvénymódosítás ugyanakkor egy olyan helyi diskurzust hoz létre a szabad iskolaválasztásról, amely teret nyit az állam szétszakadozottságának, az állam és a civil társadalom distinkciójának újrafogalmazására, valamint az önkormányzatok elhelyezésére az államról alkotott diskurzív térben. Míg a szabad iskolaválasztási rendszer kritikusai „kiskirályságokként” jellemzik az önkormányzatokat, illetve a középosztály „szegregációs igényét” tételezik az iskolai szegregáció magyarázataként, addig a helyi cselekvők diskurzusaiban az állam/civil társadalom és az államon belüli felelősségi körök újratárgyalása tűnik fel a diskurzus tétjeként.

1.1. A várospolitikai és a társadalompolitikai térszemlélete

A jogalkotó azonban nem vehette figyelembe az iskolafenntartó önkormányzatok település-földrajzi, társadalom-földrajzi jellegzetességeit; azt a tényt, hogy az egyes társadalmi csoportok térbeli elhelyezkedése városonként nagyban különböző.

A közoktatási szegregációs mérések alapvető problémája, hogy mihez viszonyítva határozzuk meg a célcsoport-hoz tartozó tanulók elkülönültségének mértékét. Az egyik lehetőség, ha ahhoz a hipotetikus állapothoz mérjük a szegregációt, amelyben a célcsoport-hoz tartozó tanulók eloszlása teljesen egyenletes. A másik megközelítés szerint abban az esetben beszélhetünk közoktatási szegregációról, ha a tanulók elkülönültségének mértéke meghaladja azt a szintet, amit térbeli eloszlásuk alapján várhatnánk. (Kertesi 2005) Mindkét szemlélet féloldalas: az előbbi nem vesz tudomást arról, hogy az egyes városrészek, illetve beiskolázási körzetek társadalmi összetétele szükségképpen eltérő, míg az utóbbi feladja az iskola esély-kiegyenlítő szerepét. Persze ezt a logikát követve létezhet egy harmadik viszonyítási pont is: a célcsoport-hoz tartozó tanulók elkülönültségének mértékét ahhoz a hipotetikus állapothoz is mérhetjük, ha az iskolák és a tanulók teljesen szabadon választhatják egymást, a fenntartó pedig a kereslet alapján határozza meg az iskolák, és az iskolák által indítható osztályok számát.

A közepes és nagyobb városok önkormányzatai számára azonban ez a dilemma nem mérési, de még csak nem is egyszerűen oktatáspolitikai problémát jelent.

Egy város stratégiai fejlődésének elsősorban *szabályozási eszközök*, illetve *fejlesztések* révén igyekeznek irányt szabni a helyi döntéshozók. Ezek az eszközök azonban csak korlátozottan képesek befolyásolni az egyes társadalmi csoportok térbeli elhelyezkedését és az egyes városrészek státuszát. A várospolitikának általában nem áll szándékában az igazgatási körén belüli tér egésze feletti uralom megszerzése. Elsősorban a városrendezési és a beépítési szabályok révén kívánják átfogó jelleggel tagolni a teret, meghatározott funkciókat rendelve a lehatárolt városrészekhez. A városszerkezetre hatást gyakorló helyi jogszabályok és projektek azonban a legkritikább esetben szemlélik szenvtelen távolságtartással a kérdéses városnegyedeket: „természetes határokkal” öveznek „természetes övezeteket”; e jelzős szerkezet minden kritikai, egyenlőtlen-központú urbanisztikai elemzés bírálatának tárgya. Nyilvánvaló, hogy folyók és patakok, dombok, és völgyek, vasútvonalak és autópályák ténylegesen is megszabhatják az érintett településrészek értékét, hasznosításának lehetőségeit. Ám a várostervezők által definiált „természetes övezeteket” természetesnek vélt határait valójában érdekvezérelt fejlesztési illetve térhasználati szándékok húzzák meg; a „természetes határok” valódi „*limesek*”, mert nem egyszerűen funkcionálisan tagolják a teret, hanem fejlesztendő területeket határolnak el tartalék, vagy háttérterületektől, kiemelnek és negligálnak övezeteket, vagy éppen különböző státuszú lakóövezeteket különítenek el egymástól.

A városi térhasználat eredendően anakronisztikus jellegű. Egy város soha nem azonos pillanatnyi önmagával; az épületek túlélnek az embereket, az utcahálózat túléli az épületeket. A város lakói olyan házakban élnek, amelyek nemcsak öregebbek náluk, de egyben letűnt korok társadalmi viszonyainak térbeni lenyomatai is. A városoknak nemcsak kiterjedésük van, de időbeni metszetük is; a város aktuális lakossága különféle korszakok különféle társadalomszerkezetét, hatalmi viszonyait, életmódját, hitét, szimbolikáját hordozó épületeiben, utcaszerkezetében, tereiben él. De a városlakók nemcsak bontják, pusztítják és átépítik városukat, hanem be is lakják azt, vagyis saját társadalmi viszonyaikkal, kapcsolattrendszerükkel, életformájukkal, ízlésükkel megfelelően használják, átértelmezik, és átértékelik a városi teret.

A régi és az új épületek, utcák, terek közötti kapcsolatot a 19. század nagy városrendezési projektjei akarták első ízben tudatosan szétszakítani. Ennek leglátványosabb példája a „Hausmannizálás”: Párizs radikális átépítése, a régi épületek és utcahálózat eltüntetése, új utcahálózat kialakítása és új sugárutak nyitása, az épület homlokzatok hosszúságát maximalizáló háromszögelő tömbhatárok kialakítása, az épületek belmagasságának és homlokzatának szigorú hatósági szabályozása, a magán és a közterek elválasztása. (Benevolo 1994) A megmaradt régi épületek izolált emlékművekké válnak, amelyek a már nem létező, meghaladott környező városszövet és persze városi társadalom mementói. Az alulurbanizált és tőkeszegény Kelet-Európában ekkoriban ilyen horderejű városátépítésre a nagyvárosokban, így Budapesten is csak néhány sugárút esetében volt lehetőség, márpedig „Hausmannizálásról” csak abban az esetben beszélhetünk, ha az a város egészére, vagy nagy részére kiterjed, ellenkező esetben nem eltűnteti a régi városszövetet, hanem tovább tagolja a városi teret. A szocialista korszak kelet-európai urbanizációjában kulcsszerepet játszó lakótelep-építkezés előképe, a Bauhaus, valóban *tabula rasa*-t akart: az egészséges lakás alapegységéből építkező új városi tér a korábbi várostestet egészében kívánta eltüntetni. (Fonyódi

---

2005) De minden lakótelepnek vannak határai és van környezete. Egészen másképpen tagolták a teret, mint ahogyan azt a Bauhaus építész teoretikusai megálmodták.

A szocialista korszak derekán, amikor a nagyvárosokban a legtöbb lakótelepi lakás épült, az új és a korábbi korszakokban felhúzott *bérlakások elosztási* gépezetét működtető tanácsi és ingatlankezelő szervek olyan nagyságú állománnyal gazdálkodtak, ami jelentős társadalmi csoportok mobilizációját is lehetővé tette. A lakáscélú állami beruházási forrásokat országszerte jórészt a lakótelepek építésére fordították és elhanyagolták a régi épületek karbantartását, vagy felújítását. Ezt a politikát egyfajta „*progresszív térszemlélet*” jellemezte, mert a magasabb státuszúaknak tekintett új lakónegyedekhez, illetve lakás-állományhoz képest negligálták a relatíve alacsonyabb státuszú városrészeket és lakásokat. A szocialista korszak lakásgazdálkodás vezérelte várospolitikája azonban egyoldalúan csak a „*kitörési lehetőségeket*” kereste, legyen szó akár lakás-kategóriáról, akár városrészeiről. A tervezők, várospolitikusok úgy gondolták, hogy csak az általuk tervezett és épített lakónegyedek adekvátak önmaguk jelenkorával, és hogy az ott élők is csak saját, szűkebb környezetüket tartják adekvátan önmaguk jelenkorával. A bérlakás-állomány többi részére, és a bérlakás-állomány többi része által felölet városnegyedekre a múlt mementőjeként tekintettek.

A *lokális társadalompolitikának*, így természetesen a közoktatásnak is éppúgy van *térbeli dimenziója*, illetve lehet akár nyílt, akár rejtett térbeli „*társadalomszervezési*” célja is, mint a várospolitikának, térszemlélete azonban eltérő. A modern tömegoktatás, különösen pedig a kötelező alapképzés eredendően esélykiegyenlítő vagy legalábbis esélyteremtő célú és az átadandó ismeretek törzsanyaga standard. Ebből adódóan az iskolahálózat nem tagolhatja a teret, mert elvben valamennyi intézményi egysége hasonló szolgáltatást nyújt. A valóságban azonban a magyarországi közoktatás rendkívül szelektív, a tanulók esélyeit nagyban meghatározza az iskolaválasztás, a beiskolázási arányokat a választási lehetőséggel bíró szülők és iskolák határozzák meg.

Pontosítsunk; a *dilemma* lényege, hogy a szabad iskolaválasztásra épülő közoktatási rendszer esetén *az iskolai migráció lényegesen gyorsabb és nagyobb mérvű, mint a térbeli migráció, és éppen ezért a közoktatási szegregáció is nagyobb mérvű, mint az egyes társadalmi csoportok térbeli elkülönülése*. Az oktatáspolitikai azonban olyan módon húzza meg az egyes iskolák körzethatárait, illetve bátorítja, veszi tudomásul, vagy éppen gátolja a körzetek közötti tanulói migrációt, hogy *nem képezhet „természetes határokat”*. Ellátási körzete az egész település, annak bel és külterülete, minden pontja, ahol csak gyerekes családok élnek. Ellátási felelőssége univerzális; nyíltan akkor sem diverzifikálhatja a közoktatást, ha a valóságban az iskolák színvonala és a közoktatási ellátások eloszlása nagyon egyenlőtlen, és ha oktatáspolitikája valójában az elitcsoportoknak kedvez. Érdeke a beiskolázási arányok bizonyos fokú stabilitása, mert ha az iskolai migráció kiszámíthatatlanná válik, akkor nehéz ésszerű beruházási, fejlesztési döntéseket hozni: az iskolahasználói értékítéletet a fenntartó önmagában semmiféle fejlesztéssel nem képes megváltoztatni, és gyakran előfordul, hogy a jelentős ráfordítással korszerűsített vagy bővített iskola presztízse és tanulói létszáma annyira lecsökken, hogy azt egészében vagy részlegesen be kell zárni. Végül az oktatáspolitikai az intézményi átszervezések során nem hagyhatja figyelmen kívül az iskolák belső kohéziójának azt a minimális szintjét, amely lehetővé teszi a normális kommunikációt és biztosítja a szabálykövetést.

A mai magyarországi közoktatási rendszerben azok az iskolafenntartó önkormányzatok, amelyek rendelkeznek a keresletet lefedő teljes közoktatási kínálattal, dönthetnek úgy, hogy elégedettek az intézményrendszerük nyújtotta szolgáltatások eloszlásával, csakúgy, mint az iskolahasználó diákok intézmények közötti eloszlásával. Ebben az esetben az önkormányzatok nem csak a közoktatási egyenlőtlenségeket veszik tudomásul, de a közoktatási egyenlőtlenségek és a közoktatási szolgáltatások univerzális jellege közti ellentmondást is, és vállalják azt a folyamatos kommunikációt, amely az érintettek és a külvilág számára elfedi, vagy „megmagyarázza” ezt az ellentmondást. Dönthetnek azonban úgy is, hogy átszabják a beiskolázási körzethatárokat, korlátozzák, vagy legalábbis szabályozzák az egyes iskolák kínálatát, meghatározzák az egyes iskolák által indítható tanulócsoportok számát, szabályozzák, például társulási szerződéshez kötik a más településen élő tanulók felvételét. Az oktatáspolitikában minden korrekciós lépés, minden intézményát szervezés, vagy beiskolázási körzet-átszabás esetén újra és újra kifeszíti a hálót az általa igazgatott terület egésze fölé és minden egyes változtatás során kénytelen úgy tenni, mintha éppen az aktuális intézkedés biztosítaná az egyenlő hozzáférést kivétel nélkül mindenkinek a jó színvonalú közoktatáshoz.

Térjünk vissza a kiinduló kérdéshez. A közoktatási szegregáció mérése kapcsán megfogalmazott dilemma többek között azért komplexebb annál, hogy csak az oktatáspolitikai rutin mérési, szervezési problémájának tekintsük, mert a várospolitikai szelektív, és nemcsak térbeli, hanem időbeli dimenziója is van, mint ahogyan a szocialista korszak bérlakás-gazdálkodása sem csak térben, hanem kronologikusan is tagolta az épületállományt. A társadalompolitika, az oktatáspolitikai térszemlélete ezzel szemben egyetemleges és csak jelen- illetve szerencsés esetben jövőideje van. Elvben lehetséges a kétféle térszemlélet összehangolása, *a jelenkori magyarországi önkormányzati politikai mezőben azonban többnyire nem ez történik.*

Kaposvár a 20. század folyamán három ízben hozott olyan döntést, ami a város, vagy a város környékén élő roma lakosságot korábbi lakóhelyéhez képest kijebb szorította, etnikailag szegregált tereket hozott létre. A kaposzentjakabi telep története 1922-ig nyúlik vissza, amikor a városvezetés a környező erdőkből Kaposvárra behúzódo és a kaposvári dögkút mellett letelepedő *beások* számára telkeket parcellázott fel. A terület városi tulajdonban volt, de a városhatáron kívül terült el. A városháza hosszú évekig hezitált, ám végül belátta, hogy a Kaposvárra beköltöző beásokkal kapcsolatban aligha lesz képes a toloncrendeletnek érvényt szerezni, és végső soron letelepítéssel lesz csak képes kontrollálni a cigány sokaságot. Az első szükséglakásokat az 1920-as években építették a városba letelepülők és az első világháború menekültjei számára. Az 1930-ig felhúzott 116 szükséglakásból (Hartzner 1998:31) ebből húszat a Nádasi utcában és a Cseri úton építettek, ezek ma is romák által lakott területek. Ezt követte a negyvenes évek elején az ONCSA-program keretében megvalósított lakóházépítés a Cseri parkban és a Jutai úton.

Közel négy évtizeddel később, a szocialista korszakban, 1960 májusában egyetlen akcióval telepítették ki a város belterületén és a vágóhid melletti szükséglakásokban élő *colárokat* Kaposzentjakabra, miután ott silány minőségű lakásokat építettek a számukra. A kaposzentjakabi telep életét évtizedeken keresztül a beások és az

---

erőszakkal odatelepített, korábban egészen más életformájú, kereskedő colárok között feszültség határozta meg.⁴

Az MSZMP kaposvári művelődési és egészségügyi bizottságának 1978-as jelentése szerint a 20/1960-as párthatározat értelmében a korábbi évek során négy cigánytelepet számoltak fel. A keleti városrészbe (Iszák utca) telepítették a pincelakásban lakó „kolompárokot” (valójában colárokat), és emellett a Schönherz utcában, amelyet ma már újra Nádasi utcának neveznek, és amely a szentjakabi telep gerince, telkeket osztottak az építkezőknek. Ennek következtében a város cigány lakosságának 90 százaléka egyazon városrészbe tömörült, és kialakult a szentjakabi telep. 1974-ben OTP-kölcsönből 113 cigány család épített vagy vásárolt házat a telepen, 1974-77 között pedig újabb 43 lakást építhettek a szentjakabi városrészben. Az évtized végén határozat született, a szentjakabi Schönherz-telep felszámolásáról, valamint arról, hogy a városi tanács évente 1-2 szövetkezeti és városi lakást jelöljön ki cigány családok számára. (Városi Tanács 1978) A telep felszámolására azonban nem került sor.

A rendszerváltást követő években már szóba sem került, hogy a romák egy részét esetleg beljebb kellene telepíteni, a gettósodás veszélyeivel pedig senki sem számolt a városban. Az 1990-es évek második felében az önkormányzat silány minőségű bérlakásokat épített, majd a 2001 és 2003 között újabb önkormányzati lakásokat húztak fel a kaposszentjakabi telepen. Ebben az időszakban összesen 280 szociális bérlakás épült a Kaposváron, közülük húsz a Nádasi utcában található. Az épületeken tábla hirdeti büszkén, hogy a lakások egy része 2002-ben, a Széchenyi-terv keretében épült.

Az önkormányzat tehát a rendszerváltást követően szándékosan növelte tovább a kaposszentjakabi telep lakosságát, így az ma már az ország egyik legnépesebb városi cigánytelepévé vált. Az Integrált Városfejlesztési Stratégia (IVS 2008) szerint a telepen élő aktív korú népességen belül a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya 75,5 százalék, a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya pedig 56,4 százalék.

A romungro családok Somogyzsilről, Andocsból, Büssüből és Igalból költöztek be Kaposvárra, és a tanácsi lakáselosztás révén jutottak komfort nélküli lakásokhoz főként a városközpont közeli Berzsényi utcában és környékén. A rendszerváltást követően az önkormányzat lebontotta ezeket a házakat, és közvetlen, vagy közvetett eszközökkel elköltözésre bírta a roma családokat, akik jórészt a városközpont közeli, de a vasút túloldalán elterülő Donner városrészbe költöztek.

A város oktatáspolitikája az általa stabilnak tekintett térbeli szegregációt kezelhetőnek tartja, az instabilnak tekintett, illetve a városháza szándékaitól függetlenül kialakuló spontán betelepülést, illetve egyes lakóövezetek spontán „elcigányosodását” azonban már nem. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az önkormányzat szemében a Kaposszentjakabon élő romák térhasználata adekvát a településrészrel, a Donnerben élő romungrok azonban olyan városi teret foglaltak el, amely másfajta életforma lenyomatát viselte magán a legutóbbi időkig. Ez alapjaiban határozza meg az önkormányzatnak az oktatási kormányzat szegregáció-ellenes és integrációs politikájához fűződő attitűdjét. A Kaposszentjakabhoz közeli cigány többségű iskolát a beiskolázási körzettel adekvátan, a város oktatási intézményhálózatában nélkülözhetetlennek tekintik, és körömszakadtáig ragaszkodnak fennmaradásához. A többi elcigányosodó város-

---

⁴ A kaposvári colárokról sokat tanultunk Máté Mihály kutatótól.

részhez tartozó iskolák esetében az önkormányzat sorra „rossz döntéseket” hoz: azaz képtelen kontrollálni az egyes intézmény-összevonások eredményezte konfliktusokat és iskolai migrációs folyamatokat, majd arra kényszerül, hogy megint csak olyan intézmény-összevonási logikát kövessen, amely szükségképpen ismét fenntarthatatlan helyzetet eredményez. Mindez tovább erősíti a kaposvári oktatásirányítás meggyőződését, hogy nem szabad bezárni a Kaposzentjakabhoz közeli iskolát, mert féltő, hogy az egész városban kezelhetetlen helyzet alakulna ki.

Pécsen ellenkező irányú trend jellemezte a romák és a város viszonyát az elmúlt évtizedekben: a romák egyre beljebb és beljebb költöztek a pécsi városmag irányába.

A baranyai megyeszékhely számára a *pécsi városmag* és a 19. században mellé települt, ám a városnál jóval tőkeerősebb, jóval dinamikusabban fejlődő bányavállalat, a *Duna Gőzhajózási Társaság* és Pécs városának szimbiózisa jelentett a legnagyobb várospolitikai kihívást. A első világháborút követő szerb megszállás után a lakásínség, a szocialista korszakban pedig a roma lakosság letelepítése és a munkaerő-gazdálkodási célú mobilizáció lakásgazdálkodási feladata gátolta a nagyobb szabású várostervezést illetve tértervezést.

A szocialista korszakban az 1960-as évek elejétől kezdve a tanácsi vezetés arra törekedett, hogy a Mecsekben és a bánya-aknák, bányászkolóniák melletti, illetve a városba északi irányból vezető utak mentén elterülő erdei telepeken élő, és ekkor már a bányákban, illetve az erdőgazdaságban dolgozó *beásokat* letelepítse, illetve gyerekeiket beiskolázza. De a városi tanács mindaddig tehetetlen volt, amíg a bányászkolóniák több ezer lakása más szolgálati lakásokkal, így például az uránvárosi lakótelep lakásaival együtt vállalati kezelésben volt. A helyzet 1971-ben változott meg, amikor kormányzati intézkedéssel tanácsi kezelésbe kerültek a szolgálati lakások és véget ért a pécsi városfejlődés több, mint százéves duális jellege. A tanács megkezdhette a mobilizációt, amelynek első fázisában a bányászokat a kolóniákról a meszesi lakótelepre költöztették, és elkezdhették a beások betelepítését a megürült bányászlakásokba. Később a lakótelep-építkezések lehetővé tették a mobilizáció folytatását; ekkor kezdett „elcigányosodni” a meszesi lakótelep. Az 1980-as években aztán tömegesen költöztették a beásokat a város belső részeibe, sőt a szűken vett belvárosba is.

Noha egészen másként tekintett a tanács a spontán módon betelepülő, kereskedő, fuvarozó oláh cigányokra, mégis az ő útjuk is a városközpont irányába vezetett. A város déli részén fekvő három oláh cigányok lakta telep közül az üszögpusztait és a megerít felszámolták, és az ott élők a gyárváros belső részein, illetve a városközpontban kaptak lakásokat. A belső városrészhez közeli, de zárványhelyzetű Pipacs utcai telep ma is áll.

A pécsi városvezetés nem akart szándékosan roma többségű iskolát létrehozni. A hatvanas években létrehoztak ugyan egy cigány iskolát az egyik bányászkolónián, István aknán, de egy év múlva megszüntették azt. A beás gyerekek beiskolázása, illetve a beás családok beköltözése nyomán persze a város északkeleti részén fekvő iskolákban megkezdődött az „elcigányosodás” folyamata, de ugyanez történt a gyárvárosi és az egyik városközponthoz közeli iskolában is. Sőt, az 1970-es, 1980-as években felépülő déli, kertvárosi-megyervárosi lakótelepen is élnek roma családok és az ottani iskolákba is számos roma diák jár. A pécsi romák tehát több városrészben és több iskola körzetében élnek. A pécsi oktatáspolitikusok lehetőség szerint azt is el

---

akarták kerülni, hogy egyes tagiskolák cigány többségűvé váljanak. Ez nem mindig sikerült, de több cigány többségűvé vált tagiskolát fokozatosan megszüntettek.

A város oktatásirányítása a maga javára fordította a szegregáció-ellenes jogszabályhely nyújtotta lépéskényszert, és nem csak a beiskolázási körzethatárokat rajzolta át, de bezárt két cigány többségű tagiskolát és 2007-ben nagy lépésekben összevonta oktatási intézményeit is. Többféle motivációja volt erre; ezek között az esélyegyenlőség csekély szerepet játszott. De a város vezetése annak is tudatában volt, hogy akár esélyegyenlőségi szempontokkal is indokolhatja az intézmény-átstrukturizálást. Mindazonáltal a beiskolázási arányok stabilitásában a pécsi önkormányzat sem lehet biztos.

Az első és legfontosabb motivációs faktor a *Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010* projekt, amely a város egyik legérzékenyebb részén tervez nagyszabású és nagymérvű dzsentifikációs hatású fejlesztéseket megvalósítani. Miközben tehát a város oktatáspolitikája valamiféle egyensúlyra törekszik és lehetőségeihez mérten igyekszik fékezni a közoktatási szegregációt, a fejlesztések szándékolt, vagy nem szándékolt következménye az lesz, hogy szegény és cigány családok sokasága szorul ki a város belterületéről. A folyamat következményeivel pedig utólag lesz majd kénytelen szembenézni az önkormányzat.

De a tagiskolák megszüntetése önmagában is súlyos konfliktusokat okozott azokban az anyaiskolákban, ahová a megszüntetett tagiskolák diákjait áthelyezték. Pécs hasonló problémával szembesült, mint az egészen másféle oktatáspolitikát folytató Kaposvár: nem lehet intézményeket, tagintézményeket, tanulókat és tanári közösségeket következmények nélkül összevonni, mert megszűnik az a kohézió, amely alkalmasá teszi az adott intézményt a konfliktusok kezelésére, és a tanár-diák-szülő kommunikációt elviselhető keretek között tartja.

Mohácson nem az urbanisztikai folyamatok, vagy a lakásgazdálkodás jelentett kihívást a közoktatás számára, hanem inkább az iskolahálózatban bekövetkezett változások rendezték újra a városi teret. A Duna jobb partján fekvő városban eredetileg négy általános iskola volt, ebből kettő a belvárosban. A város déli részén élő roma diákok a két belvárosi iskolába jártak, csak hogy az egyik fenntartását átadták a katolikus egyháznak, a romák pedig a város főterén álló iskolába koncentráltak. Az elit családok gyorsan reagáltak a fejleményekre: gyerekeiket a két lakótelepi iskolába írták, a belvárosi iskola pedig cigány többségűvé vált, majd tanulólétszáma is kritikus szintre süllyedt. Az önkormányzat tényleges, kikényszerített közoktatási deszegregációval kíván úrrá lenni a beiskolázási arányokat felbillentő és az intézmények fenntarthatóságát veszélyeztető helyzetben, ám a városháza elszántságát legalább annyira motiválják városfejlesztési szempontok: félnék a belváros, a belvárosi térhasználat funkcionális „elcigányosodásától”.

1.2. Helyi oktatáspolitikai stratégiák

Obstrukciós jellegűnek nevezhetjük a parlamenti erőviszonyok szempontjából ellenzéki vezetésű *Kaposvár* önkormányzatának stratégiáját. A város vezetése 2008 nyaráig a törvénymódosítás alkalmazását – a jogsértés vádjának elkerülésére gondosan ügyelve – a hatáskörükben fellelhető változatos eszközöket bevetve lassította. A helyi oktatásügyben dolgozók a minisztérium legtöbb intézkedésére az önkormányzati autonómia csorbí-

tásaként tekintenek, vitatva, hogy az oktatáspolitikai problémapercepciója helytálló és alkalmazható volna városukban. A kormányzati szabályozásokat a felelősségi körök durva áthágásaként értelmezik. „Az a probléma most már, hogy idegen szereplők jönnek egyre inkább, és ez nem előreviszi a dolgainkat, úgy látjuk, hanem hátráltatja inkább, és kellemetlen helyzeteket eredményez.” – utalt a vezető oktatásirányító az uniós pályázatok előkészítéséért felelős esélyegyenlőségi szakember, a minisztériumi fősztályvezető, a szegregációs pereket indító alapítvány képviselőinek, valamint egy kormánytagnak látogatásaira. Az autonómiásérelmek visszatérő hivatkozási pontja a helyi önkormányzat magas szintű legitimitása, szemben a kormányzat ingatag támogatottságával és az önkormányzati kiadások csökkenő arányú központi finanszírozásával. A kormányzat prioritásainak és támogatási logikájának megkérdőjelezéséből pedig logikus lépésként következik a központi intézkedések szisztematikus fékezése.

Ahhoz, hogy a kormányzati törekvéseket megállítsák a város kapuinál, nem volt többre szükség, mint a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek nyilvántartásának és az iskolakörzetek átszabására vonatkozó törvényhelynek betű szerinti értelmezésére. Míg 2007 tavaszán összesen 10 halmozottan hátrányos helyzetű kisdiaárról tudott a városi statisztika, ami a diákok 2 ezrelékénél is alacsonyabb arányt jelent, a 2008 márciusa és májusa közt végzett iskolai adatgyűjtésünk idején „már” az általános iskolai tanulók 3 százaléka tartották nyilván halmozottan hátrányos helyzetűként, a júniusi országos adat-szolgáltatás idejére pedig ez az arány 9,25 százalékra emelkedett. Mivel a halmozottan hátrányos gyerekekről szóló adatgyűjtés protokollja sokféle értelmezést tesz lehetővé, ezért elegendő volt az érintett szülők tájékoztatásának kötelezettségét a városi érdekeknek megfelelően értelmezni. Így a 2007 tavaszi beiskolázások idején a körzethatárok módosítására sem volt szükség. 2008 nyarán azonban stratégiaváltás történt, két alkalommal is módosultak az iskolakörzetek, hiszen időközben a HHH-s gyerekek száma drasztikusan „megugrott”. Mindemögött elsősorban az sejtethető, hogy az uniós pályázati anyaghoz kirendelt minisztériumi esélyegyenlőségi szakember megmakacsolta magát, és igyekezett kiaknázni tárgyalási pozícióját.

A körzethatár-módosítás tehát egyelőre nem érintette a tényleges beiratkozásokat, sőt, várhatóan a jövőben sem lesz rájuk hatással. Hiszen ahogyan a célcsoportban nyilvántartottak számát, úgy a körzethatárokat is a helyi érdekek illetve belátások mentén alakították ki a városban. A kontextuális tudás ebben az esetben a következőt jelentette: az, hogy a cigánytelep egy-egy utcáját a város elitiskoláihoz csatolják, valószínűleg csekély hatással lesz az iskolák tényleges társadalmi összetételére. Úgy tűnik, senkiben sincsenek kétségek afelől, hogy külső támogatás híján, a cigánytelepen élők nem fogják az elitiskolába íratni gyermekeiket. A helyzet iróniája, hogy ellen-tétben általános tapasztalatainkkal, vagyis hogy az integráció során a legelső társadalmi rétegekből érkező gyerekeket rendszerint a kevésbé kedvezőbb helyzetűekkel integrálják, ezúttal teret engedtek annak, hogy a lelegelesettebb gyerekek felvételt nyerjenek a legjobb iskolákba. A gond csupán az, hogy ennek pedagógiai és szociális segítségnyújtás nélkül vajmi kevés esélye lehet. Mindez felveti azt a kérdést is, hogy vajon a törvény kidolgozói belátták-e, hogy helyi szövetségesek nélkül legfeljebb azt érhetik el, hogy az alacsony státuszú rétegek illetve a mélyszegénységben élő és roma családok gyerekei kerüljenek egy iskolapadba.⁵ A városban az utóbbi évtized során

⁵ 2004 óta nem készült arról országos hatásvizsgálat arról, hogy az integrációs oktatáspolitikai intézkedései milyen mértékben eredményezték az iskolák társadalmi összetételének megváltozását.

---

mindenesetre éppen ellenkező stratégiát követtek: 2007-ben összevontak két alacsony státuszú gyerekeket fogadó, HEFOP-pályázaton nyertes, innovatív technikákat alkalmazó iskolát. Az összevonás eredményeképp egy év leforgása alatt a tanulók létszáma felére csökkent, és ma már az is valószínűsíthető, hogy hamarosan az új, összevont iskola is nyom nélkül eltűnik. És míg 10 évvel ezelőtt *csupán egy „cigányiskola”* volt, nemsokára *három cigány többségű iskola is lesz a városban.*

Míg a domináns oktatáspolitikai diskurzus a korai szelekcióban és a szegregáló iskolákban azonosította a magyar közoktatás rákfenejét, a városban a helyi tudásokra hivatkozva eltérő problémákat jelöltek meg. Szimbolikus dimenziókat sem nélkülöz az a lépés, amellyel a szegregált, cigánytöbbségű iskolát, vagyis éppen a domináns oktatáspolitikai diskurzus egyik elsődleges célpontját, kiemelték az országos programok hatóköréből azzal, hogy azt a 2008-2009-es tanévtől *nemzetiségi iskolának* minősítették. A roma gyerekek iskoláztatási kérdésének visszahelyezése a nemzetiségi oktatásügy felségterületére archaizáló és anakronisztikus gesztus, amely visszanyúl ahhoz a '90-es években alkalmazott oktatáspolitikai praxishoz, amely a cigány gyerekek oktatási kudarcait a nemzetiség és etnikai programú iskolák átfogó szabályozásán belül próbálta orvosolni. A történelem szemétdombjának rétegeiből előásott, ma elnyomott diskurzus ugyanakkor a fennálló rend keretei közt is legitim, támadhatatlan megoldást, alternatív értelmezési keretet nyújt a városvezetésnek a szegregált iskola fenntartására.

Az önkormányzat a központi oktatáspolitikával szembefordulva fogalmazza meg cselekvési stratégiáját, és a központi forrásoktól való pénzügyi függőséget valamint a hatáskörök szűkítésére irányuló lépéseket autonómiásélelemként értelmezi. Talán épp az eltökélt ellenállás teszi lehetetlenné azt, hogy a közzethatár-módosítás által felszínre kerülő, de más területeken is látványos társadalmi és térbeli polarizációs folyamatok valódi megoldási lehetőségein kezdjenek gondolkodni. Ehelyett újra és újra represszív, rendészeti eszközökkel igyekeznek a marginalizálódott rétegeket ellenőrzés alatt tartani, csatatérre változtatva az iskolákat és a város utcáit is.

Lojalitás ésszerű keretek között – ez jellemzi Pécsen a parlamenti erőviszonyokhoz képest kormánypárti városvezetés stratégiáját, amely elsősorban finansiális megfontolások okán kezdeményezett 2006-ban átfogó intézményi átszervezést, és hozott létre iskolafenntartó társulást. Ez a lépés időben egybeesett és összehangolhatónak bizonyult a törvényben megkövetelt közzethatár „átvarrással”. Annak végiggondolása, hogy az intézmények hosszútávú működtethetősége hogyan lehetséges, végül több cigány többségű tagiskola megszüntetésével is járt. Ám mindezt a pénzügyi racionalizáció számlájára írhatjuk: *„Az esélyegyenlőség kérdése, ez az, amivel nem igazán foglalkoztunk.”* – nyilatkozta nekünk az oktatási bizottság elnöke, későbbi alpolgármester. A városháza sem pozitív, sem negatív értelemben nem sorolta a mérlegelendő szempontok közé a közoktatási esélyegyenlőség problémáját, és az átszervezést támadó ellenzék sem hozakodott elő ezzel a szemponttal. Emellett az önkormányzat határozott lépéseket tett az iskolákat érintő népesedési folyamatok ellenőrzése és áttekinthetősége, egy stabilabb iskolarendszer kialakításának irányában. Ennek köszönhetően a közzethatár-módosítás nem elsősorban a társadalmi béke potenciális felforgatójaként jelent meg a városi oktatásirányítás horizontján, hanem az intézményi-fiskális racionalizációval összeegyeztethető, szükséges lépésként.

De azért Pécsen is alkalmazták azt a kaposvári taktikát, hogy a város egyik, oláh cigányok által lakott cigánytelepét a cigány többségű iskola körzetétől az egyik elit iskola körzetéhez csatolták, tudván tudva, hogy a roma gyerekek változatlanul korábbi, immár körzetükön kívülre került iskolájukba fognak beiratkozni, és mivel a közoktatási törvény kifejezetten előnyben részesíti a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekeket, ennek nem is volt különösebb jogi akadálya. Ha úgy tetszik, Pécsen is hasonló volt a kontextuális tudás, mint Kaposváron.

Az átszervezések szülői ellenállásba ütköztek, és a városvezetés az iskolahasználók és a helyi oktatásirányítás érdekkellentétei közti közvetítéssel az intézményigazgatókat bízta meg. A városháza elvárta az iskolaigazgatóktól, hogy szerezzék meg a magas létszámú osztályokhoz a szülők beleegyezését; amennyiben ez nem így történt, akkor úgy tekintették, hogy az igazgatók kifejezetten lázították a szülőket arra, hogy protestáljanak. Ráerősített erre az ellenzék, amely a konfliktusokat, amelyek egyébként normális és meghatározott eljárásrenddel kezelhetőek lennének, beépítette politikai érvrendszerébe. Két iskolában nem sikerült a szülőkkel megegyezni, egyeztető bizottság felállítására került sor, a városháza pedig az iskolák vezetését tette felelőssé a történetekért.

Az oktatási átszervezés elsősorban a városvezetés és az iskolaigazgatók, illetve az iskolahasználók közötti konfliktusban csapódott le, a kormányzat oktatásirányítási törekvései pedig csupán csekély teret kaptak a városi oktatásirányítási diskurzusban. Ugyanakkor elgondolkoztató, hogy adatgyűjtésünk szerint az etnikai szegregáció egy év alatt számottevően növekedett, és az intézmény-összevonás tovább fokozta az iskolák társadalmi polarizációját. Hipotézisünk szerint a városban továbbra is az iskolaválasztók és nem az iskolakörzetek szabályozzák az iskolák összetételét, utóbbi tényleges befolyásolására pedig a törvényi szabályozás nem jogosítja fel a városvezetést.

Bozótharc a szülők és a városháza között. Mohácson a körzethatár-módosítás kérdése az iskolahasználók és az állami esélyegyenlőségi célkitűzéseket zászlajára tűző városháza ellentétében ölt testet. Itt a városvezetés a minisztérium esélyegyenlőségi szakembereinek segítségével 2007 tavaszán megkísérelte a törvényi előírásoknak megfelelően módosítani az iskolakörzeteket. A céljuk az volt, hogy az „elcigányosodó” belvárosi iskola társadalmi és szociális összetételén változtassanak. Ám nagyon hamar a szülők tiltakozásába ütköztek: a leendő elsősök szülei minden lehetséges fórumon protestáltak, és sokan állandó lakcímüket megváltoztatva átjelentkeztek a két másik, közeli iskola körzetébe.

Amikor a városháza szembesült a kialakult helyzettel, a minisztériumhoz fordult tanácsért, ám válaszul csupán egy jogi okfejtést tartalmazó levelet kaptak kézhez, amelyik leszögezte, hogy fel kell venni az iskolák körzetébe újonnan átjelentkezetteket is. Mivel két iskolában túljelentkezés volt, ezért úgy határoztak, hogy a belvárosi iskola épületében indítják el a városi elitiskola egyik osztályát. Ismét elsöprő szülői ellenállásba ütköztek, végül a 2008-as tanévkezdésre a belvárosi iskolába tervezett vendégosztály maradéktalanul szétszéledt. Az uniós pályázati lehetőségektől is motivált városvezetés azonban nem állt el az oktatási deszegregáció megvalósításától, és 2008 nyarán közös igazgatás alá vonták a város általános iskoláit. Az új iskolának és telephelyeinek egy igazgatója és közös iskolakörzete van. Az új igazgató feladata, és felelőssége lesz 2009 tavaszán a beiskolázás levezénylése és egyben az iskolákba jelentkező gyerekek társa-

---

dalmi összetételre alapozott „elkeverése”: ő dönt tehát arról, hogy az iskolába jelentkező kisiskolások pontosan melyik épületben és melyik osztályban kezdik el tanulmányaikat. A szülőket gondos tájékoztatással igyekeznek felkészíteni a változásra.

Amennyiben a város tervei valóban megvalósulnak, és az nem bukik el a szülői ellenállás újabb hullámán, akkor azt az önkormányzat nem a törvénymódosításnak, hanem saját leleményességének köszönheti: nem a törvény betűjét követve, hanem a törvény szellemében, a jogalkotó szándékát értelmezve, vagyis a romák oktatási deszegregációjára törekedve fognak cselekedni. *Ám ehhez törvényi kiskapukra és – az összevont iskola létrehozásával – a szabad iskolaválasztás korlátozására van szükség.* A minisztérium válaszevele egyértelművé teszi, hogy sem a minisztériumnak, sem a törvény megvalósításáért felelős önkormányzatoknak nincs felhatalmazása, és nincsenek olyan jogi eszközei, amely garantálná a törvények betartatását, és lehetőséget nyújthatna az iskolák társadalmi összetételének valódi ellenőrzésére. *Ezt változtatlanul csakis az iskolaválasztó szülők tehetik meg.*

2. Kaposvári stratégiák

(Neumann Eszter)

Kaposvár Somogy megye székhelye, 1990. január 1. óta megyei jogú város. A város lakossága 2006. decemberében 67 746 fő volt. A Kaposvári kistérségben megközelítőleg 101 ezren élnek, Kaposvár vonzáskörzetéből pedig közel 114 ezer ember veszi igénybe a városban kínált szolgáltatásokat. Kaposszentjakab 1950-tól, Kaposfüred, Töröcske és Toponár pedig 1973-ben lett Kaposvár közigazgatási területének része, ma mindhárom településen részönkormányzat működik.

2.1 A kaposvári oktatási piac dinamikája

Az iskolákkal kapcsolatos prioritások között a helyi közbeszédben két motívum gyakran visszatér: a tehetséggondozás és sporteredmények hangsúlyozása. A szabad iskolaválasztás és a képesség alapú szelekció szerepének erősítése nagymértékben hozzájárult a társadalmi háttér szerint egyre erőteljesebben szegmentálódó helyi iskolahálózat kialakulásához, és az esélyegyenlőségi szempontok háttérbe szorulásához.⁶ Több általunk megkeresett ellenzéki képviselő, volt iskolaigazgató, illetve a tanár osztotta azt a véleményt, hogy a helyi politikai erőviszonyok erőteljesen rányomják bélyegüket az oktatáspolitikai prioritások kijelölésére és az igazgatók kinevezésére. Mára szinte nincs is olyan iskolaigazgató a városban, aki ne lenne a városvezetés iránt politikailag is elkötelezett.⁷

Kaposváron a 2007-2008-as tanévben tizenhárom, intézményfenntartó társulásban fenntartott általános iskolába jártak a gyerekek; ezek egyike a sajátos nevelési igényű gyerekeket oktató Bárczi Gusztáv Óvoda, Általános Iskola, Speciális Szakiskola, Diákotthon, Módszertani Központ és Nevelési Tanácsadó (továbbiakban Bárczi Gusztáv speciális általános iskola). A 2007-2008-as tanévre vonatkozóan az oktatási iroda arra utasította az iskolaigazgatókat, hogy csak a várossal intézményfenntartó társulásban álló községekből fogadjanak elsősöket, máshonnan csakis abban az esetben iskolázhatnak be gyerekeket, ha az nem jár újabb tanulócsoport indításával. **Az iskolák minimum 21 fővel indíthatják el az első osztályokat⁸, a felvehető maximális létszám pedig 26 fő.** Ám a létszámhatár felfelé átléphető, amennyiben a tanév során

⁶ Azt, hogy Kaposvár városa feltétlen elkötelezettje a szabad iskolaválasztás gerjesztette szelektív mechanizmusoknak és a tehetségesek támogatásának, jól illusztrálja a következő részlet Kaposvár Ifjúságpolitikai koncepciójából (2006): „Mivel minden iskolának egyéni, sajátos arculata van, és a törvény lehetőségét biztosít a szabad iskolaválasztásra, a szülők ugyan jobban megtalálják az igényeiknek megfelelő intézményt, viszont a beiskolázás tervezése egyre nehezebbé válik. A megadott körzeteket az igényeknek megfelelően 2000-ben korrigáltuk. Sajnálatos tény, hogy egyre több a tanulási és magatartási zavarral küszködő tanuló, mely az iskolákra egyre nehezebb terhet ró, és differenciált munkát követel az iskoláktól. A probléma orvoslására az önkormányzat 1998 óta kis létszámú osztályokat működtet, amelyek a lassan haladó, különböző részképességekben gyenge, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő tanulók fejlesztését kívánják megoldani, a mindennapi pedagógiai tevékenységekre lebontott fejlesztő programmal. (...) A tehetséggondozás ugyanolyan fontos feladat, mint a felzárkóztatás. A városban számtalan lehetőség van a tanulók tehetségének kibontakoztatására, fejlesztésére. A délutáni szakkörök, a csoportbontás, az emeltszintű nyelvtanítás az általános iskolákban, és három intézményünkben az alapfokú művészeti képzés, mind ezt szolgálják.”

⁷ Kaposvár képviselőtestületét majd' egy évtizede fideszes többség vezeti, a város élén pedig 1994 óta áll fideszes polgármester.

⁸ 249/1995. önkormányzati határozat, az SNI gyerekek számított létszáma nem vehető figyelembe az osztályindításnál.

érkezik új tanuló, illetve maximum 20 százalékkal abban az esetben is, ha az iskolában az adott évfolyamon legfeljebb két iskolai osztály indul (Közoktatási törvény 3. sz. melléklet II/7. pontja) – ez a kaposvári iskolák egy részében meg is történik. Az alsó létszámhatártól a 2008-2009-es tanévben csak a Pécsi úti Általános Iskolában és a Benedek Elek Általános Iskolában, valamint a II. Rákóczi Általános Iskola kis létszámú osztályában térhettek el.⁹

A városban emellett két egyházi fenntartású iskola, a Lórántffy Zsuzsanna Református Általános Iskola és Gimnázium és a Nagyboldogasszony Római Katolikus Általános iskola, illetve a Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium (a továbbiakban Gyakorló iskola) kínál alapfokú oktatási lehetőséget. Noha a Gyakorló iskola az egész megyéből fogad gyerekeket, saját körzettel is rendelkezik, ezért szintén bevontuk a vizsgálatunkba. Hatosztályos gimnáziumi oktatás folyik a Munkácsi Mihály Gimnázium és Szakközépiskolában és a Táncsics Mihály Gimnáziumban, mivel városi beiskolázásúak, saját körzetük nincs, a kutatásba a két egyházi fenntartású intézményt és az imént említett gimnáziumokat nem emeltük be.

A kaposvári általános iskolák tanulóinak száma 1990 és 1995 közt radikálisan, később enyhébb mértékben csökkent. Míg 1991-ben 7537 tanuló járt a kaposvári általános iskolákba, 1995-ben már csak 6072-en, a 2007-2008-as tanévben pedig 5099 gyerek iratkozott be. A trenden a környező települési iskolák bezárása, és a bejáró tanulók beáramlása sem változtat számottevően: a társulás településeiről mintegy 400 tanuló érkezik nap, mint nap a városba, kb. 350-en pedig a társuláson kívülről jönnek: összességében az általános iskolai tanulók 15,4 százaléka bejáró, más nagyvárosokhoz hasonlóan a középiskolákban viszont ez az arány már több mint 63 százaléka. A II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola az egyetlen, amelyiknek évről évre egyre több tanulóval számolhat, ma többen járnak oda, mint 1990 óta bármikor. (Esélyegyenlőségi terv, 2007)

⁹ Az egyik iskolaigazgató így foglalta össze a városvezetés szemléletének és konfliktuskerülő magatartásának ellentmondásosságából fakadó dilemmát: „Na most a gond csak az, hogy a(z) x tagozatra megkaptuk az engedélyt, hogy bárholnan járhatnak, a b. osztályba, viszont, meg hát igazából volt egy ilyen törekvés, hogy a három belvárosi iskola nem vehet föl, csak kaposvári gyereket. Hát ezt kaptuk utasításba, de mondván hogy a következő gondot okozta ez: a vidéki tanulók, mint tudjuk, nem kötöttek szerződést a kaposvári önkormányzattal. (...) és hát ugye 86000 forintot pluszba, a vidékieknek azt mondták, hogy csak úgy, kötnék megállapodást Kaposvárral, akkor természetesen föl vesszük. Csak hát néhány ö község meg ugye ebből él, hogy föl kell tölteni az iskoláját. Most miért adná, miért kötne el tartót Kaposvárral, ha azt szeretné, hogy az ő kis négyosztályos, vagy hatosztályos iskolája is megéljen? És nyilvánvaló, hogy nem járul hozzá, nem akarja. De hát elvileg ha bejön gyerek, akkor meg szerintem hogy is mondjam nagy butaság lenne elutasítani. De hát ha ezt hozták meg határozatként a képviselők, akkor biztos jól átgondolták, és elutasítjuk azokat a gyerekeket, akik nem kötnek megállapodást az önkormányzattal. De ezzel is vigyázni kell, mert azért azt látni kell, hogy a városban is 5-600 gyerekkel kevesebb van, mint ezelőtt olyan 8-10 éve. Azért az nagyon komoly szám, szóval összességében ugye 6-8 osztályokkal indul kevesebb, mint korábban. Meg hát nem egyszerű, hát meg kell nézni, mennyien vannak, ezt 26-tal elosztva, vagy 21-gyel akár, totózhatsz, teljesen mindegy, akkor is ez csak X osztály, és nem több. Tehát ha valahol indul három, tételezzük fel, mert háromra van osztálylehetőség, és 24 tantermes iskolájuk van, és így marad a három, az rendben van, ha tud, csak akkor valahol nyilván egy se indul, vagy egy marad kettő helyet, persze ezt is. Én mindig azt mondtam, hogy ez verseny, és legyen annyi, amennyit tud indítani, csak hát ő minékünk mindig kettő volt, és hál istennek kettővel soha nem volt gondunk, legalábbis az utóbbi időben, mióta nagy harc megy, legalábbis az utóbbi hat évben, mióta itt vagyok, és igazgatóként, hál isten nem volt semmi olyan, ami nekem gondot okozott volna a tanévidítást illetően. De előfordulhat, hogyha még kevesebb lesz a gyerek, nyilvánvaló, hogy még élesebb lesz a harc, még keményebb lesz.”

---

1. táblázat

A kaposvári oktatási intézmények bejáró tanulói

	Tanulók száma	Bejáró tanulók	Bejáró tanulók aránya
Óvoda	2023	155	7,26%
Általános iskola	4916	758 (Bárczi nélkül)	15,4%
Középfokú oktatás	5433	3432	63,2%
Összesen	12 372	4345	35,12%

Forrás: Esélyegyenlőségi terv, 2007

Kaposvár általános iskoláiban nagy gondot okoznak a kihasználatlan férőhelyek, sok iskolát, különösen a lakótelepi iskolákat, valaha másfél-kétszer akkorára terveztek, mint amekkora a mostani tanulólétszámuk. Az elmúlt több mint egy évtized helyi oktatáspolitikájának egyik fő, érdekonfliktusokkal mélyen átítatott kérdése az intézményrationalizálásé. Míg 1990-ben 518 fő volt az iskolák tanulói létszámátalaga, 1995-ben 401 fő, 2007-ben pedig már csak 364 fő. Míg 1990-ben 11 iskolában volt 400 feletti létszám, addig ma ezt már csak 5 iskola mondhatja ezt el magáról (Előterjesztés, 2008). 1990 óta azonban csupán két általános iskolára került lakat, 1996-ban a Petőfi Sándor Általános iskolát zárták be, 2007-ben pedig integrálták a Németh István Általános Iskolát a Bartók Béla úti Általános Iskolába. Ugyancsak a 2007-es tanévben lett a kaposfüredi Benedek Elek iskolából a Kinizsi Lakótelepi Általános Iskola tagiskolája. Ám Kaposvár egyelőre nem vállalja fel a radikálisabb intézmény-összevonással járó racionalizálást, egyes becslések szerint a kaposvári általános iskolák épületei mintegy ezerrel több gyereket is be tudnának fogadni.

A kaposvári oktatási intézménytípusok, illetve az általános iskolák relatív finanszírozási pozícióit a normatíva és az önkormányzati költséghányad aránya érzékelteti.

2. táblázat

A normatív hozzájárulás mértéke az önkormányzat egyes intézménytípusokat érintő teljes kiadásához viszonyítva Kaposváron

	2004. tény	2005. tény	2006. tény	2007. tény
Közép-iskolák	83,77% (-518 863 624 Ft)	78,40% (-756 695 660 Ft)	76,60% (-830 967 000 Ft)	76,66% (-806 914 623 Ft)
Általános iskolák	65,87% (-841 885 311 Ft)	64,34% (-929 932 343 Ft)	58,22% (-1 149 732 000 Ft)	57,22% (-1 176 974 782 Ft)
Óvodák	58,43% (-342 274 800 Ft)	53,55% (-444 823 173 Ft)	46,63% (-545 918 000 Ft)	47,93% (-541 738 828 Ft)
művészeti	29,24% (-194 223 000 Ft)	24,94% (-232 978 500 Ft)	22,40% (-265 534 000 Ft)	20,94% (-252 831 250 Ft)
Összes	69,35% (-2 149 526 735 Ft)	66,73% (-2 500 992 675 Ft)	62,72% (-2 899 071 000 Ft)	62,68% (-2 855 964 892 Ft)

Forrás: Polgármesteri Hivatal

Az országos arányokhoz hasonlóan Kaposváron is az óvoda a „legdrágább” intézménytípus a fenntartó számára, mert költségeinek legkisebb hányadát fedezi a normatíva, míg a középiskola a „legolcsóbb”, eltekintve természetesen a művészeti oktatástól. Mindez persze nem feltétlenül jelenti azt, hogy az önkormányzat kizárólag a normatív költséghányad alapján hozza meg finanszírozási döntéseit. Az óvodák relative alacsony normatív költséghányada jórészt a kistelepülések önkormányzatait teszi ellenérdekeltté óvodák fenntartásában. A művészeti iskola inkább speciális intézménynek, mint intézménytípusnak tekinthető, hiszen összességében nem jelent nagy terhet a fenntartóknak. Kaposváron valamennyi intézménytípus esetében feltűnő a normatív költséghányad arányának jelentős csökkenése.

3. táblázat

A kaposvári általános iskolákra fordított kiadások (20,04-2008)

intézmény megnevezése	2004. év (tény)		2005. év (tény)		2006. év (tény)		2007. év (tény)		2008. év (terv)	
	elérés (norm.hj.- önk.tám.)	norm.hj.az önk. tám %-ban	elérés (norm.hj.-önk.tám.)	norm.hj.az önk. tám %-ban	elérés (norm.hj.-önk.tám.)	norm.hj.az önk. tám %-ban	elérés (norm.hj.-önk.tám.)	norm.hj.az önk. tám %-ban	elérés (norm.hj.-önk.tám.)	norm.hj.az önk. tám %-ban
Bátrok Áll. Isk.	-96 048 989 Ft	74,00%	-131 602 248 Ft	66,75%	-176 183 000 Ft	59,28%	-247 114 206 Ft	49,94%	-197 476 235 Ft	56,42%
Bátrok B. Áll. Isk.	-62 627 227 Ft	58,87%	-65 340 870 Ft	57,69%	-78 103 000 Ft	50,55%	-128 976 167 Ft	51,49%	-61 957 233 Ft	64,22%
Benedek Elek Áll. Isk.	-22 252 760 Ft	43,66%	-24 285 980 Ft	42,97%	-33 738 000 Ft	37,64%	0 Ft	0,00%	0 Ft	0,00%
Bercsenyi D. Áll. Isk.	-50 431 120 Ft	67,08%	-38 815 850 Ft	75,84%	-75 826 000 Ft	57,99%	-67 534 393 Ft	58,65%	-52 284 532 Ft	64,48%
Gárdonyi G. Áll. Isk.	-66 550 640 Ft	61,12%	-91 200 293 Ft	52,54%	-95 817 000 Ft	50,45%	-94 356 853 Ft	49,41%	-69 871 691 Ft	55,95%
Horvát u.i. Áll. Isk.	-54 971 340 Ft	64,21%	-64 784 897 Ft	65,09%	-77 069 000 Ft	56,04%	-66 948 465 Ft	60,80%	-51 988 766 Ft	65,93%
II. Rákóczi F. Áll. Isk.	-38 895 627 Ft	69,67%	-32 095 987 Ft	77,00%	-40 562 000 Ft	73,10%	-34 308 393 Ft	76,75%	-20 407 936 Ft	85,30%
Kimzsi Áll. Isk.	-72 932 787 Ft	60,08%	-86 146 692 Ft	54,78%	-101 156 000 Ft	48,80%	-117 056 862 Ft	50,22%	-88 160 034 Ft	56,42%
Kisfaludy Áll. Isk.	-51 738 160 Ft	67,41%	-51 386 050 Ft	69,63%	-72 622 000 Ft	57,95%	-73 199 539 Ft	58,93%	-57 653 586 Ft	64,08%
Kodály Z. Áll. Isk.	-47 048 080 Ft	76,79%	-46 509 057 Ft	77,65%	-71 139 000 Ft	68,43%	-73 308 221 Ft	68,10%	-48 287 309 Ft	76,34%
Németh I. Áll. Isk.	-48 698 393 Ft	58,80%	-57 245 066 Ft	56,85%	-59 821 000 Ft	56,76%	0 Ft	0,00%	0 Ft	0,00%
Pécsi u.i. Áll. Isk.	-51 825 060 Ft	46,39%	-60 269 080 Ft	43,09%	-55 556 000 Ft	46,88%	-54 888 626 Ft	46,23%	-49 273 602 Ft	48,78%
Toldi Lip. Áll. Isk. és gimn.	-74 581 048 Ft	70,19%	-67 593 160 Ft	72,52%	-76 313 000 Ft	69,87%	-84 015 413 Ft	67,50%	-61 691 172 Ft	73,58%
Tomonári Áll. Isk.	-50 924 907 Ft	62,83%	-62 363 620 Ft	62,33%	-64 386 000 Ft	56,38%	-61 128 151 Ft	58,36%	-38 693 194 Ft	68,90%
Zrínyi I. Áll. Isk.	-52 359 293 Ft	65,73%	-70 323 493 Ft	59,72%	-71 431 000 Ft	57,82%	-74 139 393 Ft	57,06%	-45 539 255 Ft	68,32%
ÖSSZESEN:	-941 885 311 Ft	65,87%	-929 932 343 Ft	64,34%	-1 149 732 000 Ft	58,22%	-1 176 974 782 Ft	57,22%	-843 284 544 Ft	64,69%

Forrás: Polgármesteri Hivatal

Az általános iskolák közül a legnagyobb hozzájárulásra a cigány többségű Pécsi úti általános iskola esetében van szükség. A kaposfüredi városrészben 1-4 osztállyal működő Benedek Elek Általános iskola 2007-től a Kinizsi Lakótelepi Általános iskola tagintézményévé vált, utóbbi költségvetésén ez nem eredményezett számottevő változást – vagyis az iskola vezetésének a 2007-es évtől a korábbi évekhez képest szűkösebb forrásokból kell gazdálkodnia. A Németh István Általános Iskola esetében a többletköltségeket elsősorban az okozta, hogy az iskola épületét a város a MÁV-tól bérelte; ennek a helyzetnek vetettek véget akkor, amikor szerződést bontottak, és az iskolát megszüntették, annak tantestületét és diákjait a 2007-es tanév elején a – szintén kiürülő félben lévő – Bartók Béla úti általános iskolába költöztették.

A legkisebb terhet az önkormányzat számára a sajátos nevelési igényű gyerekek integráló oktatására-nevelésére specializálódó II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola, illetve az emelt szintű ének-zenei nevelést folytató Kodály Zoltán Általános Iskola jelenti. Ez a két intézmény az, amelyik képes kihasználni az iskolaépület kínálta férőhelyek számát. A Rákóczi iskola esetében a sajátos nevelési igényű gyerekek után járó plusz normatíva is szerepet játszik abban, hogy az állami normatíva mellé az önkormányzat kevesebbet tesz. Mégis kirívó az, hogy míg a többi iskola fenntartásában egyre nagyobb részt vállalt az önkormányzat, noha a városháza azt kommunikálja, hogy az iskolát a városi oktatási kínálat szerves és nélkülözhetetlen részének tartják, mégis ez egyetlen általános iskola, ahol évről évre csökken az önkormányzati hozzájárulás mértéke.

2.2. „Több az eszkimó, és kevesebb a fóka: minden iskola próbálkozik valamivel.”¹⁰

Kaposvár „totális” oktatási piacként elemezhető, melynek alapfokú oktatási intézményei, valamint az iskolák beiskolázási körzetei közt szinte teljes és kölcsönös a tanulócse-re: vagyis a szülők olyan mértékben élnek a szabad iskolaválasztás jogával, és tegyük hozzá, az iskolák pedig a válogatás lehetőségével, hogy szinte nincs is olyan iskola, ahova reggelente ne érkeznének gyerekek a város, és a kistérség összes pontjáról.

Három iskola képes a körzetes gyerekek közel 60 százalékát megtartani: a Toponári iskola földrajzi helyzetéből fakadóan esik kívül a város oktatási piacán, a Zrínyi iskola esetében az okok között a magas presztízsű lakókörnyezet, illetve az átjelentkezések sejthetők. Összességében viszont megállapítható, hogy az iskolakörzetek közt igen intenzív a vándorlás: a városban élő gyerekek 55 százalékának számára szüleik nem a körzetes iskolát választják.¹¹ Emellett csak a Pécsi úti, a Toponári és a Kaposfüredi tagiskoláról mondható el, hogy szinte alig fogadnak gyerekeket más iskolák körzeteiből. A két utóbb említett esetben nyilvánvalóan földrajzi okok állnak az iskolák alacsony vonzereje mögött. A Pécsi úti Általános Iskola esetében azonban szembeötlő, hogy miközben a körzetben lakók jelentős része nem ezt az iskolát választja, az intézmény vonzereje olyan alacsony, hogy az már szinte nem is mérhető: 271 gyerek jár el a körzetből, és mindössze hét érkezik az iskolába.

¹⁰ Igazgatói interjú

¹¹ Tovább árnyalná a képet az, hogyha megnéznénk, honnan érkeznek az intézményfenntartó társulásból bejáró gyerekek, hiszen számukra is kijelöltek egy-egy körzetes iskolát. A másik irányba, Kaposvárt elhagyva viszont feltehetően nagyon kevés gyerek jár a környező települések iskoláiba – ez a tényező valószínűleg nem torzít számottevően az eredményeinken.

A legnagyobb elvándorlás a Bartók Béla úti, illetve a Berzsényi, a Gyakorló és a Rákóczi iskola körzetéből tapasztalható, ám a jelenség mögött egészen eltérő okokat sejtethetünk. Ahogy az adatokból is látszik, a Berzsényi iskola körzetében nagyon kevés tanköteles korú gyerek lakik, ráadásul három hasonló státuszú gyerekeket vonzó iskola található az iskola közvetlen közelségében.

Az adatok azt is megmutatják, hogy négy magas státuszú iskola, a Berzsényi, a Zrínyi, a Kisfaludy és a Honvéd utcai iskolák között igen magas a belső csere: azt is mondhatjuk, hogy a négy iskola elkülönülő részpiacot, iskolabokrot alkot (Bajomi et al. 2006). Ugyanakkor az is világos, hogy az iskolakörzetek nem elszigeteltek, a Berzsényi iskola kivételével mindegyikük további intézményekkel is intenzív tanuló-csereviszonyban áll. Noha a legtöbb iskola valóban elsősorban a tőszomszédságában található intézményekkel kerül ilyen formán kapcsolatba, az is egyértelműen látszik, hogy a kisebb alcentrumok az iskolahálózat többi tagjával is számottevő mértékű cserekapcsolatban állnak.

Földrajzi közelségük alapján a Rákóczi, a Toldi és a Gyakorló iskolák is tekinthetők egyazon iskolabokor ágainak, ugyanakkor ez a három iskola sem különül el szigetként a többiektől. A Rákóczi és a Gyakorló iskola egymáshoz nagyon közel található, a vándorlás intenzitása valószínűleg elsősorban azzal magyarázható, hogy a Rákóczi – sporttagozata mellett – sajátos nevelési igényű gyerekekre specializálódott. Ez abból is látszik, hogy talán ebben az iskolában a legkiegyensúlyozottabb és legválogatosabb a nem körzetes tanulók megoszlása. A Gyakorló iskola vonzereje alacsony a körzetesek szemében, ami magyarázható egyrészt azzal, hogy az iskola kis körzete két másik iskola közé van beékelve, de feltételezhetjük azt is, hogy az egész megyéből gyerekeket toborzó iskola a város más iskoláihoz képest kevésbé van rászorulva arra, hogy a körzetes gyerekeket megtartsa és az értük folytatott ádáz küzdelembe bekapcsolódjon.

Más a helyzet a Bartók Béla utcai iskolával, itt nem tanulócsereéről, hanem egyirányú, elszívó hatásról beszélhetünk: a Bartók körzetéből szinte minden más iskolába jut gyerek, oda viszont nem sokan érkeznek. Mégis feltűnő az, hogy jó néhányan jönnek a Pécsi úti és a Kodály iskola körzetéből.

Nézzük meg iskoláról iskolára, hogy vajon milyen mozgatórugókat tétélezhetünk fel a tanulói vándorlás hátterében!

4. táblázat

A kaposvári diákok vándorlása az iskolakörzetek közt

Körzetek	Bartók	Berzsenyi	Gárdonyi	Gyakorló	Honvéd	Kínizsi*	Kistalud	Kodály	Pécsi	Rákóczi	Toldi	Toponári	Zrínyi	Σ	Bejárókkal
Bartók	130	4	16	12	6	9	5	25	46	7	1	12	7	280	370
Bárzsi	19	1	9	7	3	2	3	8	48	4	4	3	3	114	183
Berzsenyi	33	51	15	22	35	33	21	29	30	10	10	7	46	342	394
Gárdonyi	46	0	258	10	2	0	5	2	8	0	2	0	2	335	362
Gyakorló	25	9	22	113	22	58	20	13	15	62	33	4	1	397	578
Honvéd	23	39	19	51	111	18	28	12	9	25	10	7	12	364	425
Kínizsi	12	3	15	16	5	165	22	5	11	2	13	2	3	312	365
Kapostűre (Benedek Elek tagisk.)	2	0	1	0	0	51	0	0	0	0	0	0	0	54	70
Kistalud	18	18	27	27	19	33	212	6	9	11	3	7	12	402	441
Kodály	51	9	8	2	29	27	25	249	36	19	17	9	31	512	614
Pécsi	2	0	0	0	3	2	0	0	160	0	0	0	0	167	167
Rákóczi	28	13	21	40	11	16	12	15	22	65	16	5	7	271	355
Toldi	36	7	16	79	23	49	34	10	8	24	72	2	6	366	418
Toponári	1	0	1	3	0	5	0	0	4	0	0	165	3	182	297
Zrínyi	36	19	14	11	8	16	15	35	25	9	3	16	175	382	409

Kaposváriak:

Körzetben lakók**	462	173	442	393	277	484	402	409	431	238	184	239	308	4480
Körzetbe járók	130	51	258	113	111	216	212	249	160	65	72	165	175	1977
Körzetben maradtók (%)	28,14	29,48	58,37	28,75	40,07	44,628	52,74	60,88	37,12	27,31	39,1	69,04	56,82	44,51

* Kaposfüredi tagiskolával

** az EÖKIK adatgyűjtése alapján (torzítót tényező jelent a számításunkban az, hogy az egyházi iskolákba illetve a kisgimnáziumokba járó gyerekek kimaradtak a felvételből)

(Magyarzat: Sorok = honnan jönnek egy-egy iskola tanuló? Oszlopok = melyik iskolába járnak a körzetben lakók?)

2.3. A legkeresettebb iskolák

A megkérdezettek közt konszenzus volt abban, hogy a városi elit két iskola közül választ a gyerekei számára. Az egyik a három párhuzamos osztállyal futó Kodály Zoltán Általános Iskola, a másik pedig a két párhuzamos osztályt indító Zrínyi Ilona Általános Iskola. Ezt alátámasztják egyébként a továbbtanulási adatok is, a gimnáziumban továbbtanulók aránya a városban a Zrínyi iskolában a legmagasabb (2007-ben 75 százalék), ezt követi a Kodály iskola 52 százalékos aránnyal és a Honvéd iskola 46 százalékos – a nagy gonddal megrostált gyerekekkel nincs is nehéz dolguk, vélekedik a többi igazgató (Esélyegyenlőségi terv, 2007).

Mindkét iskola a belváros magas státuszú lakórésszében található, de nemcsak ez biztosítja a gyerekek szelekcióját: a Kodályban klasszikus elitstratégiaként a három párhuzamos osztály közül kettőben emelt szintű ének-zenei képzés folyik, ide a gyerekek az egész városból jelentkezhetnek, a felvételizőknek pedig „zenei meghallgatáson” kell részt venniük. Hasonló a helyzet a Zrínyi iskolában is, ahol a két párhuzamos osztályból az egyikben 1986 óta emelt szintű angol nyelvoktatás folyik, és 1997-től a b. osztályban is emelt szinten oktatnak németet. A 2008-2009-es tanévtől pedig az iskolában angol két tannyelvű osztályt indítanak, ami az önkormányzat jóváhagyásával *összvárosi beiskolázású* lesz. Itt 2008 tavaszán „a több mint 60 jelentkezőből, játékos elbeszélgetés után alakult ki a 31 fős osztálylétszám.” (Előterjesztés, 2008)

Annak ellenére, hogy a két legkeresettebb iskoláról beszélünk, a körzetes tanulók aránya meglepően magas: Zrínyiben alsó tagozaton 53,4 százalék, a felsőben pedig 31,7 százalék. A nem körzetes tanulók a Kodály (8,6 százalék), a Bartók (8,8 százalék) és a Pécsi úti iskola körzetéből (6,1 százalék), valamint vidékről (6,6 százalék) érkeznek. Ide nagyobb számban gyerekek. A 2007-2008-as tanévben viszont már 37 százalékra csökkent a körzetesek aránya az elsősök között, és a felső tagozaton megjelennek a bejárók is (az alsó tagozatban 3,4 százalékos arány felsőre 9,9 százalékra nő, igaz, a változás mögött az is állhat, hogy régebben szabadabban lehetett felvenni vidéki gyerekeket).

5. táblázat

A kaposvári Kodály Zoltán Általános Iskola és a Zrínyi Ilona Általános Iskola adatai

	Tanuló- létszám	Városi arány	Roma	HH	HHH	SNI	bejárók	Átlagos osztálylétszám
Kodály	614	11,67%	17 (2,8%)	26 (4,21%)	7 (1,1%)	14 (2,3%)	102 (16,6%)	25,75
Zrínyi	410	7,7%	3 (0,7%)	22 (5,37%)	0	7 (1,7%)	27 (6,6%)	25,62

Forrás: EÖKIK adatfelvétel (2008)

A Kodály iskolában 40,5 százaléka a körzetes tanulók aránya. Ennek nemcsak az lehet az oka, hogy mindkét iskola magas presztízsű városrészben található, hanem feltehetőleg az is, hogy a szülők valószínűleg már a korábbi évek során átjelentkeztek az iskola körzetébe. A Kodály iskolában a felvételi szelekció rostálja ki a szegényebb

gyerekeket, azok a hátrányos helyzetű gyerekek, akik bekerülnek az iskolába, sokkal valószínűbb, hogy csak a normál tantervű osztályba járhatnak: míg a normál osztályban a HH-sok aránya 8 százalék, a HHH-soké pedig 3,5 százalék, addig a zene tagozatosok között a HH-sok aránya 2,5 százalék, HHH-s pedig egy sincs. Míg az emelt szintű ének-zene tagozatos osztályban a gyerekek 24,5 százaléka körzetes, addig a normál osztályban ez az arány 46 százalék, és bár nincsenek sokan, de így is kétszer annyi sajátos nevelési igényű gyerek jár normál tagozatra, mint ének-zene tagozatra. A Kodály iskola körzetéből aránylag magas számban járnak gyerekek a Bartók iskolába (5,8 százalék), az ott tanítók szerint elsősorban romákról van szó, olyanokról, akiket az általános tagozatra sem vettek fel, akiket a szülei nem akartak az erős iskolába íratni, vagy pedig magatartási problémák miatt elküldtek onnan.

A Kodály iskola igazgatója kevesli a tehetséggondozásra fordítható pályázati kiírásokat, mondandójának veleje szinte mindegyik magasabb presztízsű iskola igazgatójával készült interjújában elhangzott.

„az a baj, hogy a gyógypedagógiai nevelést preferálja a jelenlegi oktatáspolitikai, és a tehetséggondozásra nem fordít akkora hangsúlyt. Pedig hát azokat a gyerekeket is fel kell karolni, akik tehetségesek, de a szülői háttér nem engedi meg azt, hogy külön tanárhoz járjanak, fizetős magániskolákba járjanak, és mi ezt próbáljuk kompenzálni. Nagyon sok roma tanuló van. Átlagos gazdasági háttérrel, vagy szegény környezetből, de tehetséges, törekvő, az Útravaló programba pályáztunk, és ott nyertünk is, persze sokkal többet szerettünk volna, az Arany János programba rendszeresen kerülnek tőlünk gyerekek, a Csányi Alapítványhoz is tanulnak tanulóink. Minden ilyen lehetőséget megkeresünk. (...) Az utóbbi két-három évben én azt tapasztalom, hogy az a vonal erősödött meg, ami a- de ez jó, hogy ez megerősödött, hogy a sérült gyerekeket, a dyszes gyerekeket, a gyógypedagógiai nevelésre szoruló gyerekeket segítik meg pályázattal, ezzel nincs semmi problémám, csak a másik oldal ugyanakkor meg elsovad.”

A roma tanulók aránya a Zrínyiben 0,7 százalék, a Kodály iskolában pedig 2,7 százalék, ami összességében azt jelenti, hogy a városban tanuló roma tanulók 3 százalékát fogadja az a két „elitiskola”, ahova az önkormányzati iskolákban tanulók 19 százaléka jár. Mindkét iskola körzete amőbaszerűen kinyúlik a belvárosból, és egy-egy újonnan kiépült, terjeszkedő, újgazdag lakóövezetet is magába foglal. A két „elitiskola” térbeli elhelyezkedésének pikantériája, hogy szomszédosak a szélsőségesen szegregált, roma tanulókat oktató Pécsi úti általános iskola körzetével: amint az interjúk során a deszegregációs oktatáspolitikai törekvések szóba kerültek, szinte tapinthatóvá vált a feszültség, amit a cigány többségű iskola fenyegető közelsége jelent.

A két „elitiskola” mellett még két olyan iskola található még a városközpont közelében, amely nagy vonzerőt gyakorol a szülőkre: az egyik a Berzsényi Dániel Általános Iskola, amely elsősorban a testnevelés tagozatos osztályba jelentkezők közt válogathat, a másik pedig az igazgatók jellemzése szerint „poroszos, versenycentrikus”, konzervatív szellemiségű Kisfaludy utcai Általános Iskola. *„Annyi szabály van, hogy csak megszegni lehet”* – jellemezte az iskolát az egyik igazgató. Az iskola egy előregedő, családi házas övezetben található, de 2000-ben a körzetéhez csatolták a mintegy 330 önkormányzati

---

bérlakásból álló panelházat, főként innen érkeznek az iskolába a hátrányos helyzetű gyerekek. Az igazgató a pedagógiai problémák kapcsán említette azt, hogy ezek a gyerekek sokszor 2-3 iskolát is megjárnak a környéken, mire kijárják az általános iskolát.

A Berzsényi iskolában a legalacsonyabb a körzetes tanulók aránya (13 százalék), ám ennek egyik oka az, hogy nagyon kevés tanköteles korú lakik a körzetben. Szinte ugyanennyien érkeznek vidékről és a Zrínyi iskola körzetéből, de az összes többi iskolakörzetből is jönnek gyerekek. A testnevelés tagozat városi beiskolázású, de látjuk, leginkább a szomszédos körzetekből érkeznek a tanulók. Talán megkockáztathatjuk azt a jóslatot, hogy hosszú távon ez az iskola válhat a belvárosi iskolák közt kialakult küzdelem áldozatává. Noha a sport tagozat révén egyelőre válogathatnak a gyerekek közt, az igazgató arra panaszkodik, hogy évfolyamonként már csak egy-két olyan diákjuk van, aki „igazán tehetséges”, ezért túlterhelik őket, és a teljesítményprésben dolgozó tanárok őértük marakodnak. Ráadásul a felső tagozatosok közül sokakat elszívják a közeli hatosztályos gimnáziumok.

Noha a Kisfaludy iskolában nincsenek tagozatok, a felső évfolyamokon nívócsoportos oktatási formában tanítják a matematikát és a magyart. A Zrínyi és a Kodály mellett ez az iskola az, amelyik újabban nem küzd beiskolázási gondokkal, szemben a korábbi évekkel, és hasonlóan a két évvel ezelőtti helyzethez, a Kodály és a Gyakorló iskola mellett jövőre itt is három első osztályt indíthatnak. Noha sokáig bizonytalan volt, hogy a fenntartó hozzájárul-e a harmadik első osztály elindításához – hiszen ez tulajdonképpen közvetve azt veszélyezteti, hogy más iskolákban összegyűlik-e elég elsős tanuló, végül a gyerekeket ide íratni szándékozó szülőknek kedvezett a döntés. A körzetes tanulók aránya az iskolában 48,1 százalékos.

A Gyakorló iskola fenntartója a Kaposvári Egyetem, és az igazgató megnyugvással tekint a többi városi iskolától való különállás adta iskolavezetési szabadságokra és a helyi érdekharcoktól való függetlenségére, valamint arra, hogy az egyetem részéről sem nyilvánul meg erős szándék az intézmény igazgatásának, gazdálkodásának befolyásolására. 12 évfolyamos iskoláról van szó, de a három párhuzamos évfolyam közül az egyik ötödik osztálytól nyolcosztályos kismagistériummá alakul át, a nyolcadik osztály végén pedig a többieknek is felvételizniük kell a magistériumba: így a kismagistérium mellett futó két osztályból csak egy osztály maradhat középfokon is az intézményben. Ebben az iskolában is nagy hangsúlyt fektetnek a sportra, az egyik osztályban emelt szinten oktatják, de az igazgató szerint nem elsősorban versenysportolók nevelésére törekszenek, sokkal inkább az egészséges életmódra nevelés áll a program középpontjában.

Az adatok is alátámasztják azt, ami az interjúban elhangzott: valójában nem „elitiskoláról” van szó, a hátrányos helyzetűek aránya majdnem 25 százalékos, és a kompetenciamérés eredményei is azt mutatják, hogy az iskolának magas a hozzáadott érték indexe. A hátrányos helyzetű gyerekek megjelenésének egyik oka az lehet, hogy mivel a fenntartó eddig minden évben három párhuzamos osztály indítását engedélyezte, a jelentkezők közt nemigen válogathatnak. A Kodály mellett ez az egyetlen általános iskola a városban, amelyik (1-8. osztályaiban) továbbra is 500 fő feletti létszámmal tud működni.

Noha az iskolának van beiskolázási közege, az egész városból, sőt az egész megyéből érkeznek ide gyerekek. Ez az iskola a tulajdonképpeni nyertese a városi oktatási vezetők azon döntésének, hogy az önkormányzati iskolákban közoktatási

megállapodás híján csak szigorú korlátok közt vehetnek fel vidéki gyerekeket: nagyon magas a bejárók aránya, meghaladja a 30 százalékot is.

6. táblázat

A kaposvári Berzsényi Dániel Ált. Isk., a Kisfaludy utcai Ált. isk. és a Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar Gyakorló Ált. Isk. és Gimn. adatai

	Tanulólétszám	Roma	HH	HHH	SNI	bejárók	Átlagos osztálylétszám
Berzsényi	394	13 (3,3%)	30 (7,61%)	0	15 (3,8%)	52 (13,2%)	24,62
Kisfaludy	441	18 (4,1%)	79 (17,91%)	2 (0,5%)	0	39 (8,8%)	25,94
Gyakorló*	585	10-15 (2,1%)	144 (24,62%)	20 (3,4%)	28 (4,8%)	180 (30,9%)	25,43

*Az általános iskolára vonatkozó adatok

Forrás: EÖKIK adatfelvétel (2008)

A táblázat tanúsága szerint a roma tanulók az imént tárgyalt iskolákban is csak elvétve jelennek meg, a városban tanuló roma diákok 7,5 százaléka jár abba a három iskolába, amit az összes tanuló 27 százaléka látogat.

2.4. Lakótelepi iskolák

A következőkben három lakótelepi iskolát mutatunk be, és egy olyan intézményt, amely ellenáll a csoportosításnak – ennek lehetséges okaira az alfejezet végén térünk ki.

A Honvéd utcai iskola elöregedő, lakótelepei környezetben található, körzete meglehetősen kicsi, ezért a gyerekek jelentős része körzeten kívüli (60 százalék) vagy pedig bejáró (14 százalék). A lakótelepi iskolák mindegyikéről elmondható az, hogy ma körülbelül feleannyi diák tanul bennük, mint fénykorukban, a nyolcvanas évek elején – igaz, akkoriban szükségstantermekben, több műszakban is tanítottak a tanárok. A Honvéd utcai Általános Iskolába a hetvenes években még majd' 800 gyerek járt, ma már csak 425 tanulója van. 1991-ig ez az iskola is sporttagozatos volt.

A Toldi Lakótelepi Általános Iskola és Gimnázium a Gyakorló iskola és a Kinizsi lakótelepi iskola tözsomszedságában található, 1981-ben indították az első osztályokat. 1989-ben városi döntésre gimnáziumi tagozat is indult. Az általános iskolában a gyerekeknek csupán 17 százaléka körzetes, 19 százalékuk (az alsó tagozatosok 21 százaléka) viszont a szomszédos Gyakorló iskola körzetéből érkezik. Az egyik iskolába egy 6-8 perces sétával el lehet jutni a másikba. Két évvel ezelőtt a városvezetés lakatot akart tenni az iskolára, a döntést azzal indokolták, hogy túl magas a kihasználatlan férőhelyek száma a városban. Az igazgatónő ma úgy értékeli, hogy semmilyen racionális ok nem állt amögött, hogy épp a Toldi iskolát fenyegették a bezárással. Egy 2007. január 31-es újságcikk írója a szakértői vizsgálattal megbízott cég képviselőjére hivatkozva a már ismert érveket ismétli:

„Az általános iskolák esetében radikálisabb megoldásokat javasolnak a szakemberek. A Kinizsi és a Kisfaludy teljes befogadóképességét kihasználnák, úgy, hogy a Toldi általános iskolai részét megszüntetnék. Az intézmények közel vannak egymáshoz, érvelnek a tervezet kidolgozói. Emellett kevesebb pedagógusra és személyzetre lenne szükség.”

A szülők és a pedagógusok úgy érezték, hogy politikailag és nem szakmailag motivált döntés áldozataivá válhatnak, ezért szülői fórumot hívtak össze, és protestálni kezdtek. Végül a polgármester visszatáncolt az iskola bezárásától. Az iskolának ma sincsenek beiskolázási gondjai, minden évben összegyűlik kétosztálynyi elsős kisdiák.

Az iskola északi szomszédja a Kinizsi iskola, a 16 tantermes panelépületben található intézményt szintén hasonló létbizonytalanság fenyegeti, újabb és újabb tervek merülnek fel az épület racionálisabb kihasználására. Az iskolában magas a bejáró, a hátrányos helyzetű és az SNI-tanulók aránya, ugyanakkor a tehetséges gyerekeknek emelt szintű képzést igyekeznek biztosítani. Noha 2007-ben a kaposfüredi Benedek Elek Általános iskola már a Kinizsi iskola tagintézményeként kezdte meg a tanévet, a kaposfüredi gyerekek többsége a 4. osztály befejeztével mégsem ebbe az iskolába jelentkezik felső tagozatba.

7. táblázat

A kaposvári Honvéd utcai Általános Iskola, a Toldi Lakótelepi Általános iskola és Gimnázium és a Kinizsi Lakótelepi Általános Iskola adatai

	Tanuló-létszám	Roma	HH	HHH	SNI	bejárók	Átlagos osztálylétszám
Honvéd	424	10-15 (2,95%)	69 (16,3%)	2 (0,4%)	8 (0,2%)	64 (14,4%)	26,5
Toldi (általános)	418	12 (2,8%)	64 (15,3%)	0	14 (3,3%)	52 (12,4%)	26,1
Kinizsi (Kaposfüredivel)	435	25 (5,74%)	122 (28%)	11 (2,5%)	31 (7,2%)	203 (46,67%)	22,9 (24,3*)

* Kaposfüredi tagiskola nélkül

Forrás: EÖKIK adatgyűjtés (2008)

A kaposfüredi tagiskolában a roma tanulók aránya 10 százalékos. A három lakótelepi iskolába jár a vizsgált népesség 24,1 százalékos, a roma tanulóknak viszont csupán 8,75 százaléka.

2.5. A pálya szélén

A Toponári iskola az egyetlen, amelyik kívül esik a kaposvári oktatási piacon, interjúnkban az igazgató is „peremiskolaként” jellemezte az iskolát. Toponár községet 1972-ben csatolták Kaposvárhoz, az iskola körzetéhez tartozik a közeli, részben beás

cigányok lakta Répás- és Fészerlakpuszta, valamint a közoktatási megállapodás értelmében ide járnak az orci és zimányi gyerekek is. Vonzerejét azzal igyekszik emelni, hogy a gyönyörű parkban, régi kastélyépületben található iskola 2005-ban felvette az ökoiskola címet, a tervük az, hogy idővel a környezeti nevelési program bázisiskolájává váljanak. Róluk sokkal inkább elmondható az, hogy a községi kisiskolák gondjaival küzdenek. Az igazgatót ugyan aggasztja, hogy sok, Kaposváron dolgozó szülő a gyerekeinek is a városban keres iskolát, ám az adatok azt mutatják, hogy az iskola a körzeti tanulók majd 70 százalékát képes megtartani. Ha ehhez Orcit és Zimányt is hozzávesszük – a két településnek az intézményfenntartói megállapodás értelmében szintén a Toponári iskola a körzete – ,akkor azt látjuk, hogy az iskola tanulóinak 85 százaléka a körzetből érkezik – más kérdés, hogy az iskola több tanulót is képes lenne fogadni.

De más okunk is van rá, hogy azt mondjuk, a Toponári iskola csak a pálya széléről követi a kaposvári oktatási piacon folyó küzdelmet: noha a hátrányos helyzetű és roma tanulók aránya a városi átlag közelében van, egyelőre nem kell attól tartaniuk, hogy ez komoly negatív hatással lehetne az iskola vonzerejére.

8. táblázat

A kaposvári Toponári Általános Iskola adatai

	Tanuló-létszám	Roma	HH	HHH	SNI	bejárók	Átlagos osztály-létszám
Toponári	300	36 (12%)	91 (30,3%)	16 (5,3%)	17 (5,67%)	115 (38,3%)	23,1

Forrás: EÖK!K adatgyűjtés (2008)

2.6. Nem lépnek egyszerre – ahova a hátrányos helyzetű és roma gyerekek többsége jár

Kaposvár általános iskoláit *megerősített védvonalak határolják* el egymástól. Egyes iskolák az elmúlt húsz évben megszilárdították pozíciójukat, és tagozatos osztályaikban sikeresen gyűjtik össze a helyi elit gyerekeit. Más iskolák a beiratkozások idején évről évre létükért, önállóságukért is megküzdenek. Környezetük, a lakótelep révén nem jelent újdonságot számukra az alsó rétegek, a hátrányos helyzetű gyerekek tanítása sem. Van azonban az iskoláknak egy harmadik csoportja is. Előtörténetük ugyan változatos lehet, ám ma mindegyikükben közös az, hogy amellelt, hogy évről évre egyre több hátrányos helyzetű gyereket fogadnak, ők váltak a roma gyerekeket gyűjtő iskolákká.

Az iskolák történetéből láthatjuk, hogy egyik-másik különféle stratégiákkal, tudatosan veszi fel a harcot a rá aggatott szülőijesztő jelzőkkel szemben, ám a hátrányos helyzetű gyerekek koncentrációdási folyamatának kevés iskola tudja útját állni. Míg Kaposváron korábban három iskola fogadta a legproblémásabb gyerekeket, az elmúlt húsz évben átrendeződött a terep és szerepviszonyok is, és ma már négy olyan iskola is van, ami különböző okokból ugyan, de a gettósodás útjára lépett.

9. táblázat

A kaposvári Gárdonyi Géza Általános Iskola, a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola, a Pécsi úti Általános Iskola és a Bartók Béla úti Általános Iskola adatai

	Tanuló- létszám	Roma	HH	HHH	SNI	bejárók	Átlagos osztálylétszám
Gárdonyi	363	42 (11,6%)	113 (30,1%)	7 (1,9%)	26 (7,2%)	27 (7,4%)	21,35
Rákóczi	355	99 (26,7%)	155 (43,66%)	28 (7,5%)	82 (22,1%)	84 (23,7%)	23,2
Pécsi u	167	141 (84,4%)	145 (86,8%)	47 (28,1%)	13 (7,8%)	0	18,5
Bartók	370	140 (37,8%)	179 (48,4%)	25 (6,8%)	77 (15%)	90 (24,3%)	18,5

Forrás: EÖKIK adatgyűjtés (2008)

De nézzük őket egyenként. A négy iskola közül a Cseri városrészben található Gárdonyi Géza Általános iskolában a legalacsonyabb a hátrányos helyzetű és a roma tanulók aránya, mégis több okunk is van arra, hogy a hátrányos helyzetűeket fogadó iskolák közé soroljuk. A Gárdonyi egyik osztálya 1983 óta testnevelés tagozatos, a másik osztályban normál tanterv szerinti oktatás folyik, a felső tagozaton pedig nívócsoportos bontásban emelt szintű matematikaoktatást kínálnak. Az iskola a HEFOP 3.4.1-es programban a Bárczi módszertani központ vezette konzorcium tagja volt, a kompetenciaalapú oktatás szövegértés modulját a 2008-2009-es tanévben kezdik el bevezetni az egyik első osztályban.

Az iskola a város délkeleti városrészében van. A környéken korábban is éltek romák, köztük jómódú kereskedők; az elmúlt évben pedig egy városrendezési döntés kapcsán jelentősen megemelkedett az iskolába érkező roma tanulók száma. A roma tanulók aránya adatfelvételünk idején 11 százalékos volt, a hátrányos helyzetű tanulók aránya pedig 30 százalékos, az iskolába begyűrűző szociális problémákról tehát tévedés lenne kizárólag etnikai kategóriában gondolkodni: szegények és romák találkoznak az iskolapadban. Így beszélt erről az iskolaigazgató:

„És akkor most a hátrányos helyzetűekről, mert, hogy sok van. Amikor készítették az esélyegyenlőségi tervet, már hogy a városit, akkor mivelhogy az a szakértő nem volt itt nálunk, ő azt hitte, hogy ők romák. Nálunk nem, nem. Nyilvánvaló, van köztük roma is, de a hátrányos helyzetű gyerekek zöme nem roma gyerek. (...) Azért azt sem tagadható, hogy van mondjuk egy kéttucatnyi olyan kölyök, aki elszomorító körülmények közt él, a ruházatukon is látszik. Ruházatukon is látszik, fegyelmetlenségükön is látszik, hogy nem nagyon foglalkoznak velük az ősök. Igen, ők hátrányos helyzetűek, nem is kicsit. Holott, és azt hozzá kell tennem, nem halmozottan hátrányos helyzetűek. Hiszen ugye ahhoz, hogy ők halmozottan hátrányos helyzetűek legyenek, ahhoz az is kéne, hogy ők ezt kérjék. És mi felhívtuk a szülő figyelmét erre a lehetőségre, hogy elmondtuk, hogy... csak hát ők ebben nem nagyon motiválhatók, hogy például ez egyetemi, vagy főiskolai felvételinél ez előnyt jelenthet. Vagy akár még a középiskolainál is. Őket ez nem motiválja. Így aztán nem.”

Az iskola tanulóinak 71 százaléka körzetes, az egyetlen iskolakörzet, ahonnan gyerekeket szívnak el, az a Bartók iskola körzete. Ugyanakkor a körzetesek 42 százaléka más iskolába jár, köztük az iskola szomszédságában nemrég felhúzott lakóparkból sokan a magas presztízsű iskolákba. Noha a város komoly beruházásokat tervez a Cseri városrészben, az iskola presztízsén a szabad iskolaválasztás keretei közt ez valószínűleg nem sokat változtat majd. Stratégiájuk az, hogy a problémákat igyekeznek „házon belül megoldani”, és a szülők véleményére figyelve tudatos kommunikációval védik az iskola hírnevét.

2.7. „Benne vagyunk a vérkeringésben az integráló iskolák között”

A Rákóczi Ferenc Általános Iskolának 1998 óta minden évben engedélyezi a város, hogy 15 fős kis létszámú fejlesztő osztályt indítson.¹² Korábban a Bartók és a Kinizsi iskolában voltak hasonló kísérletek, de mára már a Rákóczin kívül csak a Bartókban van még egyetlen, hatodikos kis létszámú osztály. *„Ez a város részéről egy gesztus, hogy ezt ő továbbra is engedélyezi, egyébként úgy volt, hogy kettő indulhat a városban, ez most már asszem 10 éve van nálunk, nálunk gyökerezett meg ez az oktatási forma.”* – fogalmaz az igazgató. A kis létszámú osztályba a nevelési tanácsadóban elvégzett iskolaérettségi vizsgálat nyomán érkeznek főként részképesség-zavaros gyerekek az egész városból, ám az osztályban évről évre túljelentkezés van, sok szülő pedig szeptemberben érkezik az iskolába, miután már egy másik iskolában próbát tettek. A túljelentkezés miatt néhányan az iskola párhuzamos első osztályába kerülnek, másokat viszont csak a Bárczi speciális általános iskola hajlandó felvenni. A többiek viszont szétszóródnak a város iskoláiban, és mivel a többi általános iskola nincs, vagy sokkal kevésbé van felkészülve az ellátásukra, sokuknak folyamatos iskolaváltással és helykereséssel telik az iskolai karrierjük. Ám az igazgatónő azt is elmondta, hogy nem áll szándékukban több hasonló profilú osztályt indítani, mert az túlságosan eltolná az iskola profilját a speciális fejlesztés irányába, és ez azzal a veszéllyel járna, hogy az iskola visszafordíthatatlanul végképp szegregálódna.

Az iskolában két párhuzamos osztályt indítanak, mindkettőben normál tanterv alapján tanítanak, emellett a kis létszámúban a gyerekek külön fejlesztést és több figyelmet kapnak. Harmadik osztályban feltöltik a kis létszámú osztályt, ötödik osztályban pedig elindítanak egy ágazati labdarúgó utánpótlásra szakosodott sporttagozatos fiúosztályt, tulajdonképpen ez jelenti az iskola másik fő vonzerejét: az egész megyéből érkeznek ide gyerekek. A kettős profil hatására ma már a Rákóczi az egyetlen iskola a városban, amelyik nem küzd férőhely-gondokkal, a tanulólétszám pedig nemhogy csökkenne, hanem egyre nő: ma több gyereket fogadnak, mint 1990-ben.

„Ezt úgy kell elképzelni, hogy amikor mi főlvállaltuk ezt a feladatot, és ezt publikáltuk is kifele, és sikereink is voltak, akkor a szülők megkerestek bennünket,

¹² Az igazgatónő a következőképp írja le az iskola profilját és funkcióját a város oktatási rendszerében: *„gyakorlatilag a városon belül a mi iskolánkra jutott az a szerep, hogy tanulási problémával küzdő, sajátos nevelési igényű és ő a hátrányos helyzetet félve mondom, de szociálisan hátrányos, akkor inkább azt mondom. Szociálisan hátrányos gyerekeket felkarolja, és azokat fejleszti. És emellett, amit elmondtam emellett még integráló iskola is vagyunk, a látás- és mozgássérült tanulókat integráljuk. Tehát gyakorlatilag akkor a profil a tehetség gondozás mellett ez úgy mond a csokorba szedve a gyengék megsegítése.”*

---

hogy a gyerekekkel nem boldogulnak, nem azért, mert értelmi fogyatékos, hanem mert úgy érzik, hogy nem a megfelelő segítséget kapja, vagy az a tipikus, hogy hátra van ültetve: nincs rá idő. És akkor ebből ilyen pszichés, meg magatartási problémák kezdtek kialakulni, és akkor a szülő iskolát keres és megtalál bennünket. És akkor hát rengeteg gyereken tudunk segíteni, mert, hogy itt a saját magához képest fejlődhet, megkapja az egyéni megsegítést, és akkor hát önmagához képest azért valamelyest fejlődik, megszűnnek a tanulási problémák, ami abból adódott, hogy hát kompenzálta valamennyire a magatartási probléma a tanulási sikertelenséget.”

A városban elsőként, még a Lépésről lépésre Soros-program keretében itt kezdtek bevezetni a kooperatív tanulási módszereket, később nyertek a HEFOP 3.1.3-as pályázatában is. Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy az iskola már évekkal a központi oktatáspolitikai határozott integrációs beavatkozásai előtt elindult a fogyatékos és hátrányos helyzetű gyerekek integrált nevelésének útján. De érdemes azt is megvizsgálni, hogy mi is volt a kiváltó oka annak, hogy a tantestület szükségszerűnek látta, hogy változtassanak a pedagógiai módszereiken. Ismét az igazgatói interjúból idézünk:

„Ez a szabad iskolaválasztás nagyon kedvezőtlenül befolyásolta a mi iskolánkat, mert annak idején még más volt a települési környezetünk, azóta már a Tesco meg ilyen bevásárló központok meg McDonalds, meg minden van itt az utcán, de hát régen egy ilyen családi házas környék volt, ahol zömmel az ilyen nagyon nincstelen és roma gyerekek éltek a szüleikkel. És amikor a szabad iskolaválasztás elindult, akkor a szülő úgy gondolta, hogy nem biztos, hogy hozzánk akarja hozni a gyereket, és egy elég, elég nagyfokú gyereklétszám csökkenés volt akkor. (...) nem lehetett mást csinálni, mint hogy minden beérkezőt úgymond fogadni kellett. Mert, hogy az iskola léte forgott veszélyben. Nem csak ezé, hanem volt egy pár iskola. És akkor hát gyakorlatilag, aki jött, az föl lett véve. És volt adott gyerekanyag, csúnya szóval élve, aki ha már itt van, akkor valamit kezdeni kellett vele. (...) Ami még cifrázza a dolgot, és nem volt előnyös, és most se előny számunkra, hogy itt egy pár házzal följebb van egy nevelőotthon, gyermekotthon, amiben egy időben még átlaggyerekek voltak, de most már az átlagnál gyengébb képességű, és nagyon zűrös magatartású csoportot fogadnak, mert hogy valami sajátos nevelési igényű csoportot is törvényi kötelezettsége a városnak, hogy megoldja, és azt is tettek ide, és ők is járnak ide, mert a körzetünk, és ez, aki nem ismeri a helyzetet, és csak a szóbeszéd alapján ítél, az azt mondja, hogy fú, oda nem, oda az én gyerekem ne járjon. És akkor még van az iskola körzetében egy krízisotthon.”

A tanulók létszáma 1999-ben ért a mélypontra, ekkor 242 tanulója volt az iskolának, a következő években viszont a tanulók száma dinamikus növekedésnek indult. A legutóbbi nagyobb léptékű, marginalizált csoportokat érintő, népességmozgást okozó várospolitikai döntés ugyanis a belvárosi Vár utcában és környékén, az Ady Endre utcában és a Berzsényi utcában lévő komfort nélküli lakások szanálása volt 2000-ben. A zömében roma lakosság ekkor a Rákóczi iskola körzetéből elköltözött. Egy részük Salgótarjánba és Budapestre ment, mások Kaposváron maradtak és a kaposzentjakabi, a cseri és a donneri városrész-

be költöztek, tehát a Pécsi úti, a Gárdonyi Géza és a Bartók Béla úti általános iskola körzetébe, illetve a városról délre fekvő komfort nélküli zártkerti ingatlanokat vásárolták meg. (IVS, 2008.) A cigány tanulók aránya az iskolában ma 27 százalékos.

„Járnak ide, egyik ilyen, másik olyan, de nem, nem ez a lényeges. Tehát nincs annyi, mint amikor még a Berzsényi utca tömegesen volt, ők lettek kiköltöztetve a Bartók körzetébe, a Szigetvári utcába, meg lettek kiköltöztetve a Cserbe a Gárdonyi körzetébe, ezáltal tőlünk elmentek ezek, tehát nem, nem annyian vannak. Számszerűleg a mi elképzeléseink szerint egy olyan 20 százalék, de problémátlanok. Tehát nem az a probléma, nem a származásából eredő probléma van. Tehát nincsen, ami hallom, persze csak hallomásból, mert hoztak a Bartókból is, hogy cigánykris, a másik cigány védelmi pénzt kér, meg fenyegetés, meg ilyesmi, tehát ilyen nincs. Ő származásától fogva az, aztán onnantól kezdve nem, sokszor a gyerekek föl se tételezik, észre se veszik, hát a labdarugók közt is van cigány származású, és hát tehetséges, tehát ilyen cigánykérdés, nincs nálunk ilyen.” (igazgatónő)

2.8. A Bartók és Németh István iskola „integrációja”

Kaposvár elkötelezett a Pécsi úti szegregált általános iskola fenntartása mellett, de az utóbbi évek városrendezési és lakóhelyi migrációs folyamatainak eredményeképpen ma már minden feltétel adott ahhoz, hogy a városban létrejöjjön a második roma többségű iskola is.

A Bartók iskola a város déli domboldalán elterülő donneri városrész iskolája, több mint 100 éves múltra tekint vissza. Egészen a kilencvenes évekig a városrészt és különösen az iskola környékét a város értelmisége és középosztálya lakta. A változást akkor következett be, amikor 2000-ben szanálták a belvárosi Berzsényi utcát, és az ott lakó, cigányok egy része az iskola tőszomszédságába költözött.

„...legegyszerűbb, ha azt mondom, hogy szocio-ökonómiai státuszában megváltozott városrész. Innentől kezdődött az iskola elnéptelenedése. Amikor átvettem az iskolát, akkor 424 gyerek volt, és tavaly már csak 250 körül volt a tanulólétszám. (...) és innét kezdve mivel a roma gyerekeink száma megnőtt, ettől kezdve volt egy elvándorlás is a környékről is meg természetesen az iskolából is.” - összegezte az igazgató a legfontosabb tudnivalókat az iskola társadalmi összetételéről.

Miután az iskola egyre inkább elnéptelenedett, az önkormányzat úgy döntött, hogy a 2007-2008-as tanévben összevonja a Bartók Béla úti és a Németh István Általános iskolát, utóbbit összes tanárával és diákjával együtt átköltözteti az akkor már ürességtől kongó Bartók iskolába. Az „iskolaintegrációt” szakértői tanulmány előzte meg, amely a javaslatot elsősorban arra alapozta, hogy mindkét iskola a HEFOP 3.1.3-as pályázat nyertes intézménye volt. Ennek következményeként egy infokommunikációs technológiai (IKT) eszközökkel páratlanul gazdagon felszerelt iskolában kezdhették meg a 2007-2008-as tanévet a kompetenciaalapú oktatásra kiképzett pedagógusok. Első és második osztályban szociális kompetencia, szövegértés és matematika kompetenciamodul alapján, felső tagozatban pedig a Németh István iskolából átkerült

osztályok matematika és szövegértés kompetenciamodul alapján tanulnak. Az alábbi táblázat az iskola elnéptelenedésének folyamatáról számol be:

10. táblázat

A kaposvári Bartók Béla úti Általános Iskolába járó tanulók (2000-2007)

Év október 1.	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
létszám	424	401	403	374	347	283	256	380 *

*Németh I. Ált. Iskolával együtt

Forrás: Polgármesteri hivatal (Előterjesztés 2008. 06)

De a történethez az is hozzátartozik, hogy az intézmény-összevonás a Németh István iskola sorsával kapcsolatos több mint egy évtizedes folyamatos bizonytalanság végére tett pontot. Az iskola volt igazgatója arról számolt be, hogy noha több mint 10 évig vezette az intézményt, már kinevezésekor azzal traktálták, hogy egy süllyedő hajó kapitányának választották. Az intézmény a MÁV-fiúnevelő intézet jogutódjaként sokáig bentlakásos iskola volt, majd amikor a város átvette az iskola fenntartását, a bentlakókat lassan bejárók cserélték fel; a belvárosban lévő iskolának aprócska körzetet jelöltek ki. Az önkormányzatnak a MÁV-tól kellett bérelnie az intézmény eredeti épületét, emiatt mindig azzal érveltek a megszüntetése mellett, hogy túl költséges a fenntartása. Ennek ellenére, ha megnézzük a fenntartói hozzájárulás mértékét, azt látjuk, hogy az iskola fenntartási költségei átlagosnak mondhatók. Három évvel ezelőtt már készült egy terv arra, hogy a Kinizsi iskolával vonják össze a Németh Istvánt, de ez később lekerült a politikai napirendről.

Az iskola tanárai – köszönhetően a nevelőotthonos múltnak is – az elmúlt évtizedben a sajátos nevelési igényű gyerekek oktatására képezték ki magukat, a siket gyerekek inkluzív tanítását jó gyakorlatként emlegették országsszerte. (Tusa, 2003)

Ám az iskola-összevonás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket¹³, az év eleji 380 fős létszám a 2008-2009-es tanév kezdetére szerény becslések szerint is nagyjából 250 főre apad majd. 2008. februári adatfelvételünk idején a következő adatokat kaptuk az iskoláról:

¹³ Ennek okairól az interjúalanyok közt megoszlanak a vélemények. „*Két iskola él egymás mellett.*” – mondják azok a tanárok, akik szerint az egyik meghatározó ok az volt, hogy a két tanterület nem forrott össze, és nem tudott együtt dolgozni, az egész év során meghatározó volt az elkülönülés, a feszült hangulat, és a nehézségek miatt egymás okolása. Mások azt is hangsúlyozzák, hogy a látszat ellenére, noha a két iskola profilja és problémái (statisztikailag) azonosak, a gyerekek összetétele mégis alapvetően különbözik: a Bartók iskolában romungrok, és a környékről érkező hátrányos helyzetű gyerekek vannak többségben, míg a Németh Istvánban néhány beás cigány tanuló és sok komoly tanulási problémákkal küzdő gyerek érkezett jómódú családokból, vidékről. Amikor a gyerekek megéreztek a két tanterület közti feszültséget, akkor megindult köztük is a harc arról, hogy kié is az iskola. Több volt Németh Istvános szülő a Bartókos gyerekek agresszivitására hivatkozva keresett új iskolát, a tanév végén pedig egy egész osztály távozott. Az iskolában zajló események híre bejárta a várost, a tanárok elmondása szerint az eltulzott, eltorzított történetek és az iskola rossz hírére keltő, „agítáló” szülők egymást győzték meg, hogy vigyék el a gyerekeiket máshová, ennek köszönhető az is, hogy a beiratkozásokor alig jelentkeztek.

Az iskolában kitartó tanárok a végkimerülés szélén vannak, és nagy nyomás alatt dolgoznak, a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős arra panaszkodott, hogy eszköztelennek érzi magát, mert nem kapnak segítséget a családsegítő központtól, és a város már éveken ezelőtt elvonta a teljes állású gyermek és ifjúságvédelmi felelősi pozíciót az iskolától.

11. Táblázat

A kaposvári Bartók Béla úti Általános Iskolára vonatkozó adatok (HH, HHH, SNI, Roma)

2007. február	Létszám	Roma tanulók száma	Roma tanulók aránya	HH tanulók száma	HH tanulók aránya	HHH tanulók száma	HHH tanulók aránya	SNI tanulók száma	SNI tanulók aránya
Bartók	205	92	44,9%	128	62,4%	14	6,8%	39	19%
Németh I.	165	46	27,9%	51	30,9%	11	6,7%	38	23%
együttesen	370	138	37,3%	179	48,4%	25	6,8%	77	20,8%

Forrás: EÖKIK adatfelvétel (2008)

Látható, hogy a Bartók iskolában sokkal magasabb arányban voltak jelen a roma tanulók az egyesítés előtt, ugyanakkor az is sejthető, hogy 2008 őszére már több mint 50 százalékos lesz a roma gyerekek aránya az iskolában. A Bartókos alsó tagozatos osztályokban már a 2007-2008-as tanévben is 60 százalékos fölött volt a roma tanulók aránya.

A 2008-2009-es tanévben az oktatási iroda és a közgyűlés úgy határozott, hogy nem indulhat első osztály az iskolában: az osztályba csak 5 körzetes és 10 körzeten kívüli gyerek jelentkezett, mindannyian roma származásúak. Ezért a 2008-2009-es tanévtől az iskola a Gárdonyi Géza általános iskola tagiskolájává vált. Noha a város döntését értelmezhetjük úgy, hogy a döntéshozók felismerték, és útját akarják állni annak, hogy egy második cigány többségű iskola is létrejöjjön Kaposváron, az iskola tanárai szerint hosszú agóniára ítélték őket, és ők nem jósolnak többet néhány évnél az iskolának. Az elmúlt két tanévben 20 tanári állás szűnt meg az összevont iskolában, a tanárok egy része – akik mindannyian részt vettek a HEFOP-os továbbképzéseken - már talált új munkát vagy a létszámleépítések áldozata lett. A Gárdonyi iskolában egyelőre nem folytatnak kompetenciaalapú oktatást, és semmilyen garancia nincs arra, hogy a program folytatását felvállalják.¹⁴

2.9. „Minden nagyvárosnak megvan a maga Pécsi utcai iskolája.”¹⁵

A Pécsi úti általános iskolát 1929-ben Klebelsberg Kunó népiskola-építési programjának keretében a környéken lakó munkáscsaládok gyerekei számára építették. Az iskolában egészen a nyolcvanas évek végéig két műszakban oktattak a tanárok, ám ekkoriban még a gyerekeknek megközelítőleg 70 százaléka nem roma származású volt, a romák közül pedig csak a beások jártak ebbe az iskolába. Az iskolában tanítók emlékezete szerint a nyolcvanas években még a 380-at is elérte a tanulólét-

¹⁴ A HEFOP-program lezárásakor az OMAI részéről az iskolavezetésben felmerülő aggályokra csak az volt a válasz, hogy a legfontosabb az, hogy ne váljék szegregált iskolává a HEFOP-os intézmény – ennek az összevonással „papíron” meg is fog felelni az iskola.

¹⁵ Igazgatói interjú

---

szám, igaz, a belvárosi, lakótelepi iskolákhoz képest már akkoriban is családiasnak számított az iskola. Ma viszont az iskolának csupán 167 tanulója van, 84 százalékuk roma származású.

A beások 1922 után, tehát évekkel az iskola felépülését megelőzően költöztek Kaposszentjakabra. Később, a szocializmus idején a közeli Húskombinátban és a Cukorgyárban végeztek betanított és szakmunkát, ma többségük vasazik, illetve néhányan a városgazdálkodásnál helyezkedtek el.

A beásoktól teljesen eltérő életformájú kereskedő colár cigányokat a közeli Nádasdi erdőből telepítették a szentjakabi telep tanácsi lakásaiba, illetve a városban élő colárokat 1960-ban egyetlen akcióval költöztették ki ide. A colárok gyerekei azonban sokáig nem a Pécsi úti iskolába jártak, hanem annak tagiskolájába: egy szentjakabi portában tanultak 1-4. osztályban. A nyolcvanas évek végéig alig akadt olyan köztük, aki a felső tagozatig eljutott volna. A tagintézményt a nyolcvanas években - egyik forrásunk szerint 1983-ban, a másik viszont 1989-re emlékszik - szüntette meg a tanács, de a colár gyerekek továbbra is összevont alsó tagozatban tanultak - immár az iskolaudvaron található épületben. Ezek a gyerekek a kilencvenes évekre már kezdtek megjelenni a felső tagozaton is, ám ekkorra meredeken zuhanni kezdett a nem roma származású gyerekek száma az iskolában, sőt, lassanként a beás családok is elkezdték a belvárosi iskolákba vinni a gyerekeiket, elsősorban a Németh István iskolába. Mára drasztikusan lecsökkent az iskola létszáma.

Noha a rendszerváltásig csak a beás gyerekek jártak a Pécsi úti iskolaépületbe, már akkor is tudta mindenki a városban, hogy ez „a cigányiskola”. 1997-98-ig esti tagozatos oktatás is működött az iskolában, ahova a magatartászarvos, másutt kezelhetetlennek nyilvánított, zömében cigány származású gyerekek tanultak. *„A városból kirugdalták a gyerekeket, mondván, hogy majd elmész a Pécsibe.”* – mondta az egykori igazgató. Egy időben a nevelőintézetis, „Zitás” gyerekeket is külön osztályban oktatták, ide többségében szintén roma tanulók jártak.

A kilencvenes évek közepén (1997) Somogy megyében elsőként ebben az iskolában dolgozták ki az etnikai-felzárkóztató programot, ami az akkor igazgató elmondása szerint lényegében nívcsoportos és felzárkóztató oktatást takart. A Soros Alapítvány szervezésében az akkori intézményvezető tapasztalatcserén vett részt, így kerültek kapcsolatba a Marcali Hétszínvirág iskolával és a budapesti Kedvesházzal. Miután a 2002-2003-as tanévtől kezdve nem lehetett a továbbiakban igényelni a normatívát, 2004-ben bevezették a magyar nyelvű kisebbségi oktatást. Az iskola részt vett a Mánfai kollégium által vezetett konzorciumban a HEFOP 3.2.1-es programban, a tanárok a hatékony együttnevelés technikáiról szóló továbbképzésre jártak.

Noha az iskolában ma már egy osztályban tanulnak a beás és a colár gyerekek, az óvodában nem keverednek, külön intézményekbe járnak. A körzetes gyerekek 63 százaléka nem a Pécsi úti iskolát választja, az igazgató elmondása szerint a szentjakabi telep 6-7 utcájában lakik az a 167 gyerek, akik az iskolát választják. Ugyanakkor a megyei beiskolázású Bárczi Géza speciális iskolába a kaposváriaknak 42 százaléka a Pécsi utcai körzetből érkezik, minden reggel külön iskolabusz szállítja őket a speciális iskolába a szentjakabi telepről. A Pécsi úti iskolában Kaposvár általános iskolái közt a legmagasabb a szakiskolában továbbtanulók aránya - 2003 és 2008 között átlagosan 76 százalék - 8 százalékuk pedig sehol sem tanul tovább. (Esélyegyenlőségi terv 2007: 71)

A városvezetés évről évre engedélyezi azt, hogy kisebb tanulócsoportokkal is elindíthassák az osztályokat, jelenleg a felsőbb évfolyamokon 13 és 15 fős osztályuk is van. Noha többször felmerült már az iskola bezárásának ötlete,¹⁶ erre határozott akarat sosem volt a városban, és minden jel arra mutat, hogy a városvezetésnek megéri fenntartani az igen költséges iskolát.¹⁷ Ugyanakkor az is érzékelhető, hogy léte – pl. az ÚMFT pályázatok benyújtásakor - egyre kényelmetlenebb a városnak. A 2008-2009-es tanévben induló első osztályba 26 gyereket írtattak be, és a CKÖ kezdeményezésére valamint szülői kérésre az első osztályosoknak felmenő rendszerben beás nyelvet kezdenek tanítani; a beás nyelvoktatást a 23 beiratkozott közül 14 elsős szülei igényelték.¹⁸ Az igazgatónő az interjúban többször hangoztatta szkepszisét az integrációs törekvések kapcsán, és azt, hogy szerinte a legtöbb gyerek rajtavesztene az integráción, és az utolsó padokba szorulna. A legbiztosabbnak akkor látja a tehetséges tanulók sorsát, ha minél később kell szembesülniük a külvilág előítéleteivel. Úgy tűnik, a város továbbra is olyan megoldásokban gondolkozik, amely legitimitást nyújthat a szegregált oktatási forma fenntartásának, például úgy, hogy az iskolát cigány nemzetiségi iskolává alakítják, és ezáltal kivonják a szegregáció-ellenes jogszabályhely hatálya alól.

2.10. A hátrányos helyzetű és sajátos nevelési igényű gyerekek megoszlása az általános iskolák közt

Miközben az elitiskolák fogadják az általános iskolás gyerekek 20 százalékát, addig a hátrányos helyzetű és roma gyerekek aránya ezekben az iskolákban elenyésző. Egyértelműen kitűnik az, hogy a hátrányos helyzetű gyerekek az alacsonyabb presztízsű iskolákban koncentrálnak, és legfeljebb a „másodlagos elit” iskoláig juthatnak. Ám ennél is árulkodóbb az, hogy a romák esetében még élesebb a határvonal: kétharmaduk a leszakadó rétegeknek fenntartott iskolákba jár. Vagyis a roma etnikai származás sokkal erőteljesebben predesztinál arra, hogy alacsony státuszú iskolába kerüljön egy-egy diák, mint a család alacsony jövedelme, a hátrányos helyzet kategóriája.

¹⁶ Az iskola korábbi igazgatója szerint 1996-1998 körül az önkormányzat megfontolta az intézmény bezárását.

¹⁷ Ld. elemzésünket jelen tanulmány 4. oldalán az általános iskolák normatív finanszírozásán felüli önkormányzati hozzájárulás mértékéről!

¹⁸ A program beindítása az önkormányzat költségvetését nem terheli, ezt bizonyítja a 2008-2009-es tanév rendjéről alkotott önkormányzati határozat szövege is (Előterjesztés, 2008. 06.): „Költségvetési vonzata: 2008. évben 72 e Ft, 2009. évben 90 e Ft. A programban résztvevő gyerekek után 22 500/fő normatívát lehet lehívni. Javasoljuk, a 2008/09-es tanévtől felmenő rendszerben »a kisebbségi oktatás irányelve figyelembevételével készült helyi tanterv alapján« történő program bevezetését, és a heti két nyelvóra költségeinek biztosítását.”

12. táblázat

A kaposvári általános iskolákra vonatkozó összesített adatok (HH, Roma)

	Tanuló- létszám	Városi megoszlás	HH-tanulók aránya az iskolában	HH-tanulók megoszlása a városban	Romák aránya az iskolában	Romák megoszlása a városban	Átlagos osztály- létszám
Elitiskolák	1028	19,4%	4,6%	3,5%	2%	3,5%	25,7
Népszerű iskolák (Bersenyi, Kis-faludy, Gyakorló)	1420	26,8%	17,8%	20,4%	3,5%	8,8%	25,36
Lakótelepi iskolák	1277	24,1%	19,96%	20,6%	3,9%	8,6%	25
Toponár	300	5,66%	30,3%	7,3%	12%	6,3%	23,1
Alacsony státuszú iskolák	1271	24%	46,6%	47,8%	33,2%	73,9%	20,5
Összesen	5296	100%	-	100%	-	100%	23,86

Forrás: EÖKIK adatfelvétel (2008)

Az osztálylétszámokra vonatkozó adatok azt mutatják, hogy minél alacsonyabb presztízsű egy-egy iskola, annál alacsonyabbak az iskolában az átlagos osztálylétszámok is, az elitiskolai osztályokban viszont nagy a túltöltés.

A város iskolái közt év közben is nagy fluktuáció tapasztalható, megesik, hogy egy-egy „problémás” gyerek 4-5 iskolát is megjár általános iskolai karrierje során. Ezt az egyik igazgató „körbetartozásnak” nevezte: az egymásnak tett „szívességek” alapja az, hogy az igazgatók csak akkor tanácsolhatnak el egy gyerekeket, hogyha egy másik igazgató hajlandó őt felvenni. Több interjúalany is említette, hogy a városban bevett gyakorlat az októberi statisztikáig megtartani a gyerekeket, majd máshol helyet keresni nekik: sokáig ezek a gyerekek a mindig is létszámgondokkal küzdő Németh István Általános Iskolában landoltak, ma úgy tűnik, a Bartók iskola vette át ezt a szerepet.

Az alábbi táblázatban iskolákra lebontva közöljük a hátrányos helyzetű és roma gyerekekről gyűjtött adatokat. Kaposvár iskoláiban a gyerekek 23,4 százaléka hátrányos helyzetű, a 2008 tavaszán felvett adatok szerint a gyerekek 3 százaléka halmozottan hátrányos helyzetű, és megközelítőleg 11 százaléku roma származású, de ha a Bérczi iskolát is ideszámítjuk, akkor ez az arány 12,3 százalékra emelkedik.

13. táblázat

A kaposvári általános iskolákba járó HH, HHH, és roma tanulók megoszlása

Iskola	Létszám	Roma tanulók száma	Romák aránya	Romák megoszlása a városban	HH tanulók aránya	HH tanulók megoszlása a városban	HHH tanulók aránya	HHH tanulók megoszlása a városban
Bartók	370	140	37,8%	24,5%	48,38%	14,45%	6,8%	15,2%
Berzsenyi	394	13	3,3%	2,3%	7,61%	2,42%	0,0%	0,0%
Gárdonyi	363	42	11,6%	7,4%	31,13%	9,12%	1,9%	4,2%
Honvéd	424	12	2,8%	2,1%	16,27%	5,57%	0,5%	1,2%
Kinizsi	365	18	4,9%	3,2%	26,58%	7,83%	3,0%	6,7%
Kaposfüredi	70	7	10%	1,2%	35,71%	2,02%	0,0%	0,0%
Kisfaludy	441	18	4,1%	3,2%	17,91%	6,38%	0,5%	1,2%
Kodály	618	17	2,8%	3,0%	4,21%	2,10%	1,1%	4,2%
Gyakorló	585	13	2,2%	2,3%	24,62%	11,62%	3,4%	12,1%
Pécsi	167	141	84,4%	24,7%	86,83%	11,70%	28,1%	28,5%
Rákóczi	371	99	26,7%	17,3%	41,78%	12,51%	7,5%	17,0%
Toldi	418	12	2,9%	2,1%	15,31%	5,17%	0,0%	0,0%
Toponári	300	36	12,0%	6,3%	30,33%	7,34%	5,3%	9,7%
Zrínyi	410	3	0,7%	0,5%	5,37%	1,78%	0	0,0%
Összesen	5296	571	10,8%	100%	23,40%	100,00%	3%	100,0%
Bárczi speciális iskola*	183	Kb. 100**	50-60%	15,4%	64,5%	8,7%	24,6%	21,4%

*Az intézmény speciális általános iskolájára vonatkozó adatok, ezeket az általános iskolák tanulói összetételéről végzett számításoknál nem vettünk figyelembe. A Bárczi spec. általános iskolára vonatkozó rovatban közölt számítások során viszont ezt az intézményt is a város általános iskolai rendszerének részeként kezeltük.

**az iskolaigazgató becslése

Forrás: EÖKIK adatfelvétel (2008)

A HEFOP 3.1.3-as pályázaton három iskola nyert a városban, a Bartók Béla úti, a II. Rákóczi Ferenc és a Németh István Általános Iskola. A HEFOP 3.1.4-es pályázat keretében a Bárczi módszertani központ konzorciumi partnereként kompetenciaalapú tanulási-tanítási módszerekről kaptak továbbképzést a városból, a kistérségi iskolák és középfokú intézmények mellett a Berzsenyi, a Gárdonyi, a Kinizsi és a Rákóczi általános iskola tanárai.

A városban 2006. óta a Csányi Alapítvány¹⁹ is részt vállal a hátrányos helyzetű gyerekek tehetséggondozásában. Az *Életút program* keretében két csoportot indítottak a kaposvári és Kaposvár környéki gyerekek számára; ebben az évben összesen 27-en vesznek részt a programban. A gyerekek heti két alkalommal angolt,

¹⁹ Az alapítványról bővebb tájékoztatás a www.csanyialapitvany.hu weboldalon olvasható. Az alapítvány filozófiája dióhéjban az, hogy a szegény sorsból származó gyerekeket a családból kiemelve fejlesztik, finanszírozzák különóráikat egészen egyetemista korukig.

számítástechnikát tanulnak, dráma és művészeti foglalkozáson vesznek részt. A kaposváriak közül egy-egy gyerek érkezik a Bartókból, Kinizsiből, Gyakorlóból, Gárdonyiból és a Pécsi útról, ketten-ketten a Kisfaludyból és a Berzsényiből, és hárman jönnek a Toldiból, a Honvédből és a Rákócziából. A mentor megítélése szerint a programban résztvevő gyerekek 95 százaléka a létminimum alatt él, és 10 százalékuk roma származású.

A város cigány tanulók részére osztott ösztöndíjában a kaposvári lakcímmel rendelkező, saját családjukban nevelkedő cigány tanulók részesülhetnek az általános iskola 7. osztályától kezdve. Általános iskolában tanulmányi átlaguknak el kell érnie a 3,6-ot, közép- és felsőfokon a 3,0-ot. 2006-ban 65-en, 2007. évben 67-en kaptak ösztöndíjat, aminek összege az iskolatípus és tanulmányi eredmény függvényében havi 1500 – 8000 Ft-ot tesz ki.

14. táblázat

A kaposvári általános iskolákba járó SNI tanulók megoszlása

Iskola	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	SNI tanulók száma	SNI tanulók aránya a városban	SNI tanulók aránya az iskolában
Bartók	20	370	77	15,0%	20,8%
Bárczi (általános iskola)	13	183	183	35,5%	100,0%
Berzsényi	16	394	15	2,9%	3,8%
Gárdonyi	17	363	26	5,0%	7,2%
Honvéd	16	424	8	1,6%	1,9%
Kinizsi	15	365	21	4,1%	5,8%
Kaposfüredi (Benedek Elek tagiskola)	4	70	10	1,9%	14,3%
Kisfaludy	17	441	0	0,0%	0,0%
Kodály	24	618	14	2,7%	2,3%
Gyakorló	23	585	28	5,4%	4,8%
Pécsi	9	167	13	2,5%	7,8%
Rákóczi	16	371	82	15,9%	22,1%
Toldi	16	418	14	2,7%	3,3%
Toponári	13	300	17	3,3%	5,7%
Zrínyi	16	410	7	1,4%	1,7%
Összesen	235	5479	515	100,0%	9,4%

Forrás: EÖKIK adatfelvétel (2008)

Az SNI gyerekek oktatását a normál tantervű általános iskolák közül elsősorban a Rákóczi iskola vállalja fel. Az összes SNI gyerekek 16 százaléka jár ide, de majdnem ugyanennyien járnak a Bartók Béla úti Általános Iskolába is. Az SNI gyerekek fejlesztését az iskolában tanító pedagógusok mellett a Bárczi módszertani központ utazó gyógypedagógusai illetve a nevelési tanácsadó szakemberei végzik. A normál tantervű osztályokban, integráltan 332 SNI-s gyerek tanul, tehát az összes SNI tanuló 64,5 százaléka; iskolák közötti megoszlásuk az iskolák hierarchiáját követi.

2.11. A roma tanulók megoszlása a kaposvári általános iskolákban

Egy 1978-as jelentés szerint Kaposváron 360 roma tanuló nyolc általános iskolába, és két korrekciós osztályba járt. A Vöröshadsereg úti iskolába, ama a mai Pécsi úti és tagintézménye volt, 148 (41 százalék), a Rákóczi iskolába 92 (26 százalék), a Gárdonyi iskolába 14-en (4 százalék), a Bartók iskolába 16-an (4 százalék), a Szalma István Általános Iskolába, amelyik a mai Toponári iskola tízen (3 százalék), és a kisegítő iskolába 80-an (22 százalék) jártak. (Városi Tanács, 1978) 30 év alatt nem változott tehát meg a roma tanulókat fogadó iskolák listája, csupán az arányok tolódtak el.

Számításaink szerint ma a város általános iskoláiba (a Bárczival együtt) kb. 671 roma tanuló jár, ez az általános iskolákban tanulók 12,3 százalékát teszi ki. Az iskolák közti szegregáció olyannyira polarizált, hogy a párhuzamos osztályok közti szegregáció tétjét veszti. Ha a Bárcziban tanulókat is számításba vesszük, akkor azt látjuk, hogy a roma gyerekek valamivel több, mint fele, 53,6 százaléka nem roma többségű osztályokban tanul, a többiek azonban szegregált osztályba járnak. A roma többségű osztályokban tanulók három iskolába, a Pécsi úti, a Bartók és a Bárczi speciális iskolába járnak.

15. táblázat

A roma tanulók megoszlása azokban a tanulócsoportokban, amelyekben a roma tanulók aránya...

Iskola	0-25 %	26-50 %	51-75 %	75-99 %	100%	Összesen
Bartók	9	61	70	0	0	140
Berzsenyi	13	0	0	0	0	13
Bárczi*	0	0	100	0	0	100
Gárdonyi	30	12	0	0	0	42
Honvéd	13	0	0	0	0	13
Kinizsi	18	0	0	0	0	18
Kaposfüredi (Benedek Elek tagiskola)	7	0	0	0	0	7
Kisfaludy	18	0	0	0	0	18
Kodály	17	0	0	0	0	17
Gyakorló	12	0	0	0	0	12
Pécsi	0	0	0	141	0	141
Rákóczi	30	69	0	0	0	99
Toldi	12	0	0	0	0	12
Toponári	17	19	0	0	0	36
Zrínyi	3	0	0	0	0	3
Összesen	199	161	170	141	0	671
%	29,6	24	25,3	21	0,0	100,0

*az iskolaigazgató becslése

Forrás: EÖKIK adatfelvétel (2008)

Az öszvárosi szegregációt az évfolyamonkénti disszimilaritási index illetve annak átlaga segítségével igyekeztünk mérni. Az értékek Kaposváron 0,13-0,15 között mozognak. Meg kell jegyeznünk, hogy a kaposvári értékek is lényegesen alacsonyabbak annál, mint mit három évvel ezelőtt mértünk Miskolcon (0,37-0,48), illetve Nyíregyházán (0,51-0,58)

16. táblázat

Az egyes évfolyamokra járó tanulók, köztük roma tanulók száma és aránya a kaposvári általános iskolákban a 2006-2007-es tanévben.

Évfolyam	tanulók száma	roma tanulók száma	roma tanulók aránya	DI
1	642	80	12%	0,13
2	627	70	11%	0,13
3	654	90	14%	0,11
4	648	81	13%	0,12
5	665	87	13%	0,11
6	751	100	13%	0,15
7	705	84	12%	0,12
8	801	79	10%	0,12
Összesen	5493	671	12%	0,12

Forrás: EÖKIK adatfelvétel (2008)

A roma szülők iskolaválasztási preferenciáira is érdemes pár szóban kitérni: különösen a Pécsi úti iskolára jellemző az, hogy a beás szülők egy része inkább a belvárosi iskolákat választja, de ma már a Bartókból is egyre több beás szülő keres új iskolát (főleg azok, akik korábban a Németh István iskolába jártak). Az elitiskolákban (Kodály, Zrínyi, Kisfaludy) megjelenő romák is elsősorban a beások közül kerülnek ki. A helyi cigány közéletet elsősorban beások alakítják, a CKÖ vezetésében és a helyi cigány civil szervezetben, a Napkerék Egyesületben is beások vannak többségben.²⁰

2.12. A körzethatár-módosítás

Kutatásunk kezdetén azzal a céllal érkeztünk Kaposvárra, hogy hatásvizsgálatot készítsünk arról, hogy a közoktatási törvény módosítása nyomán végrehajtott iskolai körzethatár-módosítás milyen változásokat eredményezett az egyes iskolák tanulóinak társadalmi összetételében. A város oktatási irodájában azonban azzal fogadtak, hogy noha „sajátos helyzet rendeletet” hoztak 2007 tavaszán, a körzethatárok módosítását a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek eloszlása nem indokolta. Az interjúk készítésének idején még egyik iskolaigazgató sem tartotta elképzelhetőnek, hogy a városban a körzethatárok esélykiegyenlítést szem előtt tartó módosítására sor kerülne, noha többen elmondták azt is, hogy a képesség-kibontakoztató illetve integrációs

²⁰ Az egyesület egyébként hallgatói klubot működtet a felsőfokon tanuló romák számára, és terveik közt szerepel egy tanoda beindítása is Szentjakabon.

normatívát a városi oktatási szegregáció miatt nem tudták igényelni. Az érvelés ebben a formában önellentmondásos, ugyanakkor jól jellemzi a HHH adatgyűjtés körüli érdekonfliktusokat, valamint a helyismeret és a statisztikai adatok közti szakadékat.

2008 nyarán azonban két ízben is sor került a körzethatárok módosítására. A Pécsi utca körzetébe tartozó telepről először egy-egy utcát a körzettel szomszédos két elitiskolához, a Zrínyihez és a Kodályhoz csatoltak. Másodjára pedig, a 2008-as törvénymódosítás hatására, a Berzsenyi iskola körzetéhez is csatoltak egy részt a cigánytelepből. A döntés motivációi közt egyrészt a képesség-kibontakoztató normatíva igénybevételének szándékát, másrészt a város által beadott TIOP pályázat által támogatott feltételeket, sejthetjük. Ugyanakkor a városvezetés magabiztosságáról és cinikus hozzáállásáról árulkodik egyrészt az, hogy a három említett iskola hét első osztálya közül négy városi beiskolázású, emelt szintű képzést kínál osztály, másfelől pedig az egyik érintett iskola igazgatójának nyilatkozata, üzenete a középosztálybeli szülőknek.

„Szabó Zoltánné Kudomrák Zsuzsanna, a Kodály iskola igazgatója azt mondta: hogy megfelelően valamennyi törvényi előírásnak a város, a lehető legkorrektebb döntést hozta. A Kodály iskolában mindenkinek helye van, aki elfogadja a házirendben rögzített szabályokat, és aki meg tud felelni a tantárgyi követelményeknek. Ugyanakkor a Pécsi utcai iskola pedagógiai programja kiválóan segíti a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek képzését, sokkal több lehetőséget biztosít számukra, mint a Kodály.

- Nem tartok attól, hogy az intézkedés következtében visszariadnának a szülők az iskolánktól. Nálunk emelt szintű képzés folyik, s ennek nem csupán tantárgyi, de anyagi vonzata is van. Mérlegelni kell a szülőknek, hogy fel tudják-e vállalni ezeket a többletterheket, ugyanis sem a házirendünkön, sem a pedagógiai programunkon nem változtatunk - tette hozzá.” (Sonline, 2008. június 11.)

2.13. Zárásul

Kaposvár költségvetésének elemzése nyilvánvalóvá tette, hogy a Pécsi utcai iskola fenntartása fiskális szempontból teljesen irracionális döntés. A város azonban büszke arra, hogy az iskola fenntartására ekkora összegeket fordít. Kitartanak az iskola fenntartása mellett, olyannyira, hogy a 2008-2009-es tanévben csak a Pécsi úti és a Toponári iskolának adtak engedélyt 21 főnél kisebb létszámú első osztály indítására. Úgy tűnik, a status quo és a középosztály elszigetelődési törekvéseinek kedvező szegmentált iskolarendszer fenntartásán túl a városnak nincs hosszabb távra szóló oktatási koncepciója, döntéseit elsősorban az aktuális politikai érdekviszonyok határozzák meg. A hátrányos helyzetű, a roma és a valamilyen okból „problémás” gyerekeket pedig igyekeznek két-három iskolában elszigetelni, és így a látókörön kívül tartani őket. Meg kell jegyezni, hogy a lakásotthonokból is kizárólag a Bartókba, Rákóczi és a Pécsi útra járnak iskolába! Várhatóan a képesség-kibontakoztató normatíva igénylése sem fog változni a helyzeten: az érintett iskolákban a nincstelen, peremhelyzetbe sodródott rétegek gyerekeit az alsó rétegek gyerekeivel fogják integrálni és az integrációs pedagógiai program szerint oktatni.

A város nem vállalja fel az intézményi racionalizációval járó konfliktusokat sem. Egy ellenzéki képviselő a város taktikáját „*suba alatti racionalizációnak*” nevezte: az állami normatíva csökkenésével évről évre bocsátanak el tanárokat, és megvonják a többletórákat az iskoláktól, a tanítás átszervezésére kényszerítve az igazgatókat.

Az elmúlt évtizedek során megszilárdult az iskolák hierarchiája, ugyanakkor a városrendezési döntések alaposan megbolygatták az iskolák társadalmi összetételét. A folyamat vesztese egyértelműen a Bartók iskola, ahol a tanárok, túl az első sokkon, ami akkor érte őket, amikor a szemük előtt változott meg a gyerekek társadalmi összetétele, most már az iskola megszűnésére készülnek. Ám azzal a lépéssel, hogy a Bartók iskolát a Gárdonyi iskola tagintézményévé tették, fennáll annak a veszélye, hogy az utóbbit is elindítják a gettósodás felé vezető lejtőn. A 2008-as oktatási törvény-módosítás (14.§ 14. bekezdés) értelmében a 2009-2010-es tanévtől nem indíthat első osztályt az az iskola, aminek körzetében a HHH gyerekek aránya eléri az 50 százalékot, ugyanakkor látni kell, hogy elsősorban az önkormányzatok döntésén és tervezésén múlik az, hogy nem fogja-e újabb és újabb iskolák gettósodását eredményezni a szegregált intézmények felmenő rendszerben történő megszüntetése.

3. Pécsi stratégiák

(Zolnay János)

A pécsi fejezet várostörténeti bevezetővel kezdődik, illetve igyekszünk leírni a város roma népessége letelepítésének legfontosabb fázisait. A város fejlődésének duális jellege ugyanis máig meghatározza a pécsi oktatáspolitikai illetve városfejlődés egymással szorosan összefüggő dilemmáit. A baranyai megyeszékhely számára a *pécsi városmag* és a 19. században mellé települt, ám a városnál jóval tőkeerősebb, jóval dinamikusabban fejlődő bányavállalat, a *Duna Gőzhajózási Társaság* és a Pécs szimbiózisa jelentett a legnagyobb várospolitikai kihívást. Az első világháborút követő szerb megszállás után a lakásínség, a szocialista korszakban pedig a roma lakosság letelepítése és a munkaerő-gazdálkodási célú mobilizáció lakásgazdálkodási feladata gátolta a nagyobb szabású várostervezést illetve tértervezést. A városrészek funkcióját, státuszát átrendező beavatkozásra jóval a rendszerváltás és a tömeges lakásprivatizáció lezárulása után az *Európa Kulturális Fővárosa* kínál lehetőséget Pécsnek.

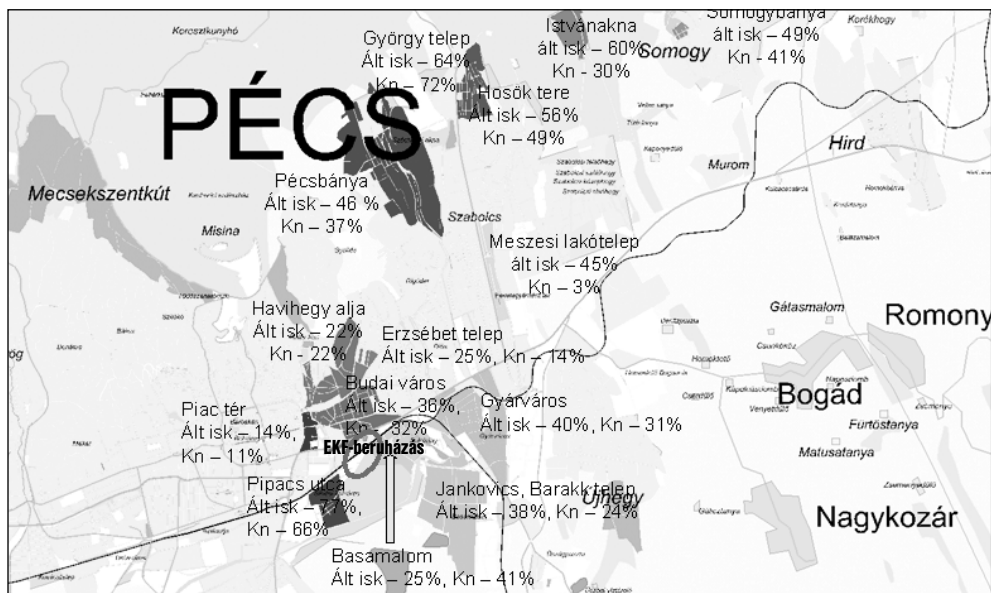
A pécsi közoktatás irányítás és intézményrendszer számára az 1960-as évek elejétől kezdve a roma diákok nagyobb tömegű beiskolázása, elkülönített, vagy integrált oktatása, a spontán és szándékolt szegregáció következményeinek menedzselése jelenti a legnagyobb kihívást. A város oktatásirányítása 2007-ben nagymértékben összevonta oktatási intézményeit; az átszervezésnek pedig egyik célja az oktatási esélyegyenlőség javítása volt, vagy legalábbis az, hogy meggátolják a város által egyensúlyinak tartott helyzet felborulását. A vizsgálat egyik alapkérdése az, hogy *vajon lehetséges-e a kétféle projekt, az EKF és az oktatáspolitikai reform összehangolása?*

3.1 Pécs - duális városfejlődés 1852-1971

A pécsi várostervezésnek mindenekelőtt a duális városfejlődés, illetve a város-szerkezet kettőssége szabott korlátokat az elmúlt másfél évszázadban. Ez kettősség a 19. században, a Duna Gőzhajózási Társaság bányüzemeinek és kolóniáinak kiépülésével kezdődött meg és bizonyos elemei a szocialista korszak derekáig, 1971-ig tartottak; egészen addig, amíg a bányász lakások a város kezelésébe kerültek.

Az Első Császári és Királyi Szabad Duna Gőzhajózási Társaság számára a 19. század derekán telepedett meg a Pécs mellett, mivel a Dunához közeli és a Duna parti Moháccsal könnyen összeköthető mecseki szénmező fekvése ideális volt ahhoz, hogy szénrel lássák el a dunai gőzhajókat. A bányászok többsége nem a környékről, még csak nem is magyar nyelvterületről szegődött ide. Szoros értelemben tehát ipari gyarmatosításról a DGT bányászkolóniái esetében nem beszélhetünk, sokkal inkább a város és a kolóniák alkotta önálló településrendszer szimbiózisáról.

A város mellett kiépülő bányüzemek és bányászkolóniák mérete önmagában is indokolja, hogy kettős településfejlődésről beszéljünk. A Duna Gőzhajózási Társaság 1852 és 1923 között az összes pécsi, illetve Pécs közeli bányában tulajdonjogot, vagy bányászati jogot szerzett. A bányászkolóniák, illetve a bányavállalathoz tartozó lakások hálózata kiterjedt a mai város keleti területére, jóllehet természetesen az aknák köré

Alacsony komfortfokozatú lakások és alacsony iskolázottságú népesség aránya Pécs egyes probléma-övezeteiben 2001-ben. *Forrás: KSH.*

épített telepek nem alkottak homogén egységet. Pécs fokozatosan terjeszkedő központjának összefüggő városszövege a legdélebbi kolóniával, az Ulmann (Erzsébet) teleppel érintkezett; Rigóder körülvette a Borbála telepet és délről határolta Pécsbányát. Keleten Újhegy a Gyárvarossal érintkezett.

Az 1900-as népszámlálás szerint Pécsnek valamivel több, mint 42 ezer lakosa volt; a lakók több mint 10 százaléka pedig Pécsbányatelepen élt. Ehhez azonban még hozzáadhatjuk a közigazgatásilag akkoriban még nem Pécshez tartozó kolóniák lakosságát, aki hasonló mértékben kötődtek, illetve hasonló mértékben zárkóztak el a várostól, mint a Pécsbányatelepen élők.

A duális városfejlődés azonban nem csupán „mennyiségi kérdés”, tehát nem egyszerűen azért beszélünk kettősségről, mert a város népességének jelentős hányada élt a kolóniákon. A DGT Pécs számára olyan külső dinamizáló tényező volt, amelynek tőkeerejével egyetlen más pécsi, vagy Pécs környéki vállalat nem vetekedhetett. Olyan mérvű infrastruktúra-fejlesztő ágens volt a bányavállalat, amely meghaladta a város lehetőségeit. Olyan nagyságrendű és olyan távoli területeket is érintő bevándorlást generált, amelyre Pécs önmagában nem lett volna képes. Ugyanakkor a DGT és a vállalat által kiépített városnyi méretű kolónia-hálózat nem szervesült, nem is szervezülhetett a város-testbe. Végére is Pécs mégiscsak egy város volt, amely saját hivatalai, egyházi funkciói, katonai garnizonjai, iskolái és persze vállalatai, üzleti forgalma dinamikája szerint fejlődött, növekedett, terjeszkedett. A DGT ellenben a bányászati megkövetelte szigorú hierarchia szerint szervezte a munkaposztokat és a korabeli ipari társadalom értékrendjét követve rendelt a különféle munkaposztokat betöltők rangjával adekvát színvonalú lakásokat, ellátásokat, vagy szimbolikus javakat. Az üzemi hierarchiában elfoglalt poszt hitelesítette a különféle munkaposztot betöltők rangját, a rang pedig legitímálta a kolóniák világában elfoglalt térbeni és társadalmi pozíciót.

Igaz, minden tényleges, vagy jelképes tartalmú rang és pozíció munkaviszonytól függött, mert csak a vállalat számára értékes és nehezen pótolható szaktudás alapozhatta meg és egyetlen pillanat alatt semmivé vált, ha a munkaviszony megszűnt.

A pécsi városszerkezet kettőssége két évtizedig a szocialista korszakban is fennmaradt, igaz egyre inkább erodálódó tartalommal. Amint a város kezelésébe kerültek a kolóniák bányászatai, kiderült, hogy a város, a városi lakásgazdálkodás, vagy a város fejlődéséért felelős döntéshozók nem tudnak mit kezdeni vele. Pontosabban „lehagyták” mint a lakásállomány legrosszabb részét, mint a város legalacsonyabb presztízsű negyedeit, és mint a társadalompolitika, az oktatáspolitikai mostoháit.

A társaság már 1831-ben gőzhajózási privilégiumot kapott I Ferenc császártól, és bár az 1857-es nemzetközi szerződés biztosította a szabad hajózást a Dunán, a társaság továbbra is megőrizte pozícióját. (Huszár, 1998) Ennek azonban az volt az egyik fontos feltétele, hogy a DGT a pécsi szénmedencében is minden megszerezhető pozíciót birtokoljon. Pécsbányatelepen, az András aknán 1853-ban kezdődött meg a fejlesztés. A következő évben született meg az első bérleti szerződés Pécs városa és a DGT között. 1857-ben a társaság megvásárolta a várostól a káposztásvölgyi terület bányászati jogát. A Szabolcs és Somogy községek területén lévő szénmezők a Pécsi Székeskáptalan és a Pécsi Székesegyházi Uradalom elidegeníthetetlen birtoka volt. A szabolcsi bányákat a DGT 1868-tól bérelte a pécsi székesegyháztól; a vasasi bányák ugyanekkor kerülnek a társaság tulajdonába. Hat év múlva, 1874-ben a DGT magába olvasztotta az Egyesült Magyar Gőzhajózási Társaságot, ezáltal pedig megszerezte a pécsi székesegyház tulajdonát képező somogyi területek bérleti jogát is. A teljes somogyi bányaterületek bérleti joga 1892-ben került a társasághoz, ugyanekkor pedig városi tulajdonú Lámpás völgy bérleti joga is.

Az első, és mindvégig legfontosabb kolónia, Pécsbányatelep építése már az 1850-es években elkezdődött. A DGT hosszú távra rendezkedett be, több ezer főt akart foglalkoztatni: nem egyszerűen csak aknákat és hozzátartozó bányászlatásokat akart építeni, hanem aknák és telepek olyan hálózatát akarta kiépíteni, amely generációk számára nyújt otthont és minden olyan ellátást, amelyet az igazgatóság szükségesnek tartott – de csak addig, amíg a munkaviszony tart.

A modern városfejlődés a valóságos vagy képletes városfalak és a városon belüli gettófalak leomlásával, a bevándorlást és letelepedést korlátozó rendies szabályok eltörlésével, a szekularizációval, a jogegyenlőséggel és tulajdonszerzés és a vállalkozás szabadságával veszi kezdetét. Bizonyos méret felett a város egyfajta univerzum, mert a kor színvonalán a tudás, az oktatás, a kultúra, az egészségügyi és szociális ellátások, a tömegközlekedés és távközlés, az ipar és kereskedelem, stb. teljes vertikumát biztosítja lakói számára. Univerzum azért is, mert a nyelvi, nemzeti, vallási sokszínűségnek az emancipáció korszakában aligha lehet adminisztratív módszerekkel gátat szabni.

Látszatra a kolóniák világa is hasonló univerzumot képez, de valójában lényegileg eltérnek a tényleges várostesttől. A DGT kolóniákon 1895-ben 1300 lakás volt és 7 iskola egység, három kórház, három élelmiszer tároló működött. A bányászok nem fizettek lakbért, az orvosi és kórházi ellátást ingyen, illetve a bánya-társaspénztári tag-ságuk révén vehették igénybe, a népiskolába járó gyerekek térítés nélkül kaptak tan-szert és vehették igénybe a kölcsönkönyvtárat. Később, miután villamosították a kolóniákat, ingyen használhatták a villanyáramot, a bányászok ingyen vehettek vizet a

---

közikifolyókból, a tisztviselők pedig ingyen kapták a lakásaikba bevezetett ivóvizet. Az élelmiszer raktárakból önköltséges áron vételezhettek, illetve a többletet a társaság visszatérítette. A bányászok általában gyalog jártak munkahelyükre, de heti egy alkalommal omnibusz vitte őket a Pécsre, a Búza téri állomásig, természetesen térítési díj nélkül. Évente egy vasúti és hajó szabadjegy járt a vállalat alkalmazottainak.

Az első világháborút követően Jaroslav Jicinsky cseh bányamérnök kapott megbízást a társaságtól a vállalat és a bányászkolóniák rekonstrukciójára, illetve a legkorábbi kolónia, a meszespustzai felépítésére. (Mendly, 2000) A vállalati rekonstrukció keretében néhány év alatt véghezvitték a kis üzemegységek átszervezését, nagyfokú koncentrációját és a termelés átfogó racionalizálását. Közművesítették a kolóniákat, utakat építettek és az újhegyi erőmű elkészültét követően bevezették a villanyáramot a lakásokba. A Széchenyi aknáról két víztározóba nyomták az ivóvizet. A fehérhegyi víztorony meszespustzai és az újhegyi lakásokat, míg a György aknai tározó a György telepi és a Szabolcs telepi lakásokat látta el vízzel. Meszespustzán 1925-ig 24 egyszobás és 153 kétszobás munkáslakás és két felvigyázólakás épült fel. (Huszár, 1995)

A rekonstrukció keretében épültek a fürdők és a gőzmosodák a telepeken. A legénységi fürdőkkel ellentétben a felvigyázók által használt fürdőkben gőz is volt, míg a tisztviselői fürdőkhöz szaunákat is építettek.

A DGT kolóniák városnyi méretük és várost idéző nemzeti, nyelvi sokszínűségük ellenére mégiscsak egy bányavállalat szolgálati lakásaiból álltak. A korszak bányavállalataihoz képest a DGT viszonylag alacsony bért fizetett, cserébe szelesebb körű ingyenes, vagy olcsó szolgáltatás nyújtott a kolóniákon élőknek. De az alkalmazottak számára nyújtott minden szolgáltatás és ellátás szigorúan munkaviszonyhoz volt kötve, illetve igazodott a munkaszervezetben elfoglalt pozícióhoz, illetve ranghoz. Még a bányászok özvegyeinek lakáshasználati joga is azonnal megszűnt az alkalmazott halálával; bár az özvegyek többnyire rokonokhoz költöztek a kolónián belül.

A kolónia tehát két nagyon lényeges szempontból különbözött a várostól. Az ott élők inkább voltak kiszolgáltatott kliensei a vállalatnak, mintsem alkupozícióval rendelkező munkavállalói, bár szakmánként és munkaposztonként nagyban különbözhetett, hogy az ott dolgozók milyen mértékben voltak kicserélhetők vagy pedig nélkülözhetetlenek a DGT számára. Ugyanakkor a DGT alkalmazottjának lenni a pécsi gyárak alkalmazottjaihoz képest is rangot jelentett. A kolóniák belső rendje az üzemi hierarchiához igazodott, ugyanakkor legitímálta is az adott lakás és ahhoz tartozó szolgáltatások minőségét. A kolóniákon belül szó sem lehetett a köztér és a magántér elválasztásától a munkaidő és a magánélet megkülönböztetéséről. A bányauzem kontrollálta alkalmazottjai napjainak mind a huszonegy óráját és szabályrendszert dolgozott ki időtöltésükre és térhasználatukra.

A munkások munkaposztok szerint tagozódtak, ugyanakkor a felvigyázók és tisztviselők rang szerint. A munkás-hierarchia élén a bányamentők álltak, őket a csoportvezető vajúrók követték, majd a külszíni iparosok és a vajúrók. Elvben bárki lecserélhető volt, senkinek nem volt olyan rangja, amely a munkaszervezeti szükségleten túl védelmet biztosított volna. A valóságban a bányamunkások tényleges pozíciója attól függött, hogy tudásuk mennyire volt individuális, tehát mennyire lehetett őket személy szerint pótolni. A külszíni napszamosok nem voltak az állomány tagjai; többnyire alvállalkozói rendszerben foglalkoztatták őket, így ők természetesen nem részesülhettek a kolóniák szolgáltatásaiban sem. Ha úgy ítélték meg, hogy az alvállalkozásban foglalkoztatottak beváltak, akkor állományba kerülhettek. A hierarchia alján a tarisznyás

aknászok álltak, akik komenciót kaptak munkájukért. (Szirtes 1999)

A tisztviselők és felvigyázók ellenben rangjuk és nem tényleges munkaposztjuk szerint tagozódtak: a felvigyázó, segéd tisztviselő, tisztviselő, főtisztviselői rang a képzettségtől és a hivatali előmeneteltől függően megszerezhető rang volt, a főtisztviselő elvben diplomás volt, de a valóságban nem feltétlenül.

A kolóniákon élők többsége a Monarchia legkülönbélebb szegletéből érkezett. Az első generáció anyanyelvét beszélte és németül igyekezett magát megérettetni az üzemekben és a hivatalos érintkezések során. A második generáció nyelvi asszimilációja is a német nyelv elsajátítását jelentette, és csak a harmadik generáció beszélt már magyarul is, de még mindig fontos szerepe volt a „kolonischer deutsch”-nak csúfolt helyi német zsargonnak. A Monarchia összeomlása után, a társaság alkalmazottai magyar állampolgárságot szereztek és származási helyük, illetve anyanyelvüknek megfelelő új anyaországi illetőséget. Az 1856-ban alapított pécsbányatelepi iskolának 1863-tól Szent Flórián Fahrschule lett a neve; az oktatás német nyelven folyt és katolikus jellegű volt. Csak 1892-ben rendelték el a magyar nyelv iskolai használatát.

A DGT súlyát jelzi, hogy a 1910-ben mindössze kilenc olyan vállalat volt Pécsen, amelynek alkalmazotti létszáma meghaladta volna a 100 főt, A legnagyobb üzem, a Zsolnay gyár mintegy 900 főt foglalkoztatott, a többi üzem, beleértve a MÁV műhelyt is, 400 főnél kevesebb embert foglalkoztatott. A Zsolnay gyár volt az egyedüli, amely a város belterületén házakat, lakásokat épített, a többiek ehhez túlságosan kisméretűek és tőkeszegények voltak.

17. táblázat

Lakások és szállók a DGT kolóniákon az I. világháború előtt

Kolónia	ÉÉv	Munkáslakás	Tisztviselő és felvigyázó lakás	Lakások összesen	Legényszálló
Újhegy	1913	67	29	96	
Pécsbánya	1913	717	16	733	114
Szabolcs	1913	672	57	729	
Vasas	1913	202	11	213	118
István akna	1925				210
Összesen				1771	

Forrás: Huszár Zoltán 1995

18. táblázat

Lakások és szállók a DGT kolóniákon a 2 világháború között

Kolónia	ÉÉv	Munkáslakás	Tisztviselő és felvigyázó lakás	Lakások összesen	Legényszállók
Újhegy	1913	67	29	96	
Pécsbánya	1931	777	85	862	114
Szabolcs	1931	744	57	801	
Meszepuszta	1925	177		177	
Vasas	1913	202	11	213	118
István akna	1925				210
Összesen				2210	

Forrás: Huszár Zoltán 1995

A pécsi városvezetés csak 1888-ben fogadta el a város első beépítési szabályzatát és általában lényegesen kisebb hatékonysággal volt képes kereteket szabni a fejlődésnek, és érvényt szerezni elképелéseinek, mint más hasonló nagyságú magyarországi városok. Ennek több oka is volt.

A Mecsek déli oldalára települt város topográfiai adottságai nyilvánvalóan más szabályozási lehetőséget adnak a város vezetésének, mint egy síkvidéki, vagy egy folyó partjára települt város esetében. Az ipartelepítés számára a fő vonzerő kezdetben a víz volt: a Tettye patak völgyében vízimalmok, vízigényes manufaktúrák, és sörfőzők települtek. Az ipari, kereskedelmi szempontoknak sokkal markánsabb szerepük volt a településszerkezet kialakulásában, mint bármiféle tervszerű szándéknak, illetve a fejlesztő, szabályozó hatóság kényszerült alkalmazkodni már kialakult viszonyokhoz. Döntő jelentősége persze a város és a DGT szimbiózisának volt: Pécs fejlődésének motorja a város melletti bányavállalat és annak üzemszerű kolóniái voltak.

Pécsről három jelentős országút vezet ki és a három fő külváros, a Belvárosi keleti oldalról övező *Budai külváros*, a déli irányba vezető *Siklósi külváros*, és az egykori városfal nyugati oldalán fekvő *Szigeti külváros* a három főút mentén alakult ki. (Erdősi, 1968)

A *Budai külváros* beépülését két tényező gyorsította. Egyrészt erre vezetett az egyik fontos út Pécsbánya felé, illetve a legdélebbi, a városhoz legközelebb fekvő DGT kolónia, az Erzsébet (Ulmann) telep a Pécsszabolcs, illetve Pécsbánya felé tartó utak között települt 1904 és 1914 között. Másrészt a negyedlet nyugatról a Búza tér üzemei, keletről pedig a Zsolnay gyár határolta; utóbbi nagymértékben terjeszkedett, újabb és újabb beépíthető telkeket keresett. A Budai város északnyugati részén a *Havihegy* déli oldalán egykor a Tettye patak jelentette a fő vonzerőt. A vízimalmok, és a szintén vízigényes papírmalom fokozatos megszűnése után kezdett a környék beépülni, különösen a Hamerli kesztyűgyár 1865-ös megnyitását követően.

Az egykori keleti városfal melletti terület ipari övezet volt. A régen Malom utcának nevezett mai Felsőmalom utcában volt az Erreth tímárműhely, majd a műhelyből kifejlődött bőrgyár. Ettől északra, a Sörház utca a Scholtz féle sörfőző üzemről kapta a nevét. A Király utca keleti végében tekintélyes pécsi gyáros családok éltek. A Búza tér

valaha a pécsi belváros kapuja volt; a 19. században a teret pajták szegélyezték, mivel itt volt az Első Pécsi Közkocsi Társaság telepe. De ide érkezett hetente egy alkalommal az omnibuszjárat a pécsbányai kolóniáról. Az utolsó nagy vásárt 1906-ban tartották itt. A tér keleti oldalán állt a Jankovich szappangyár, nyugati oldalát pedig Rupprecht rézáru gyár szegélyezte. A Budai külváros keleti oldalról a Zsolnay gyár határolta és a budai vám; itt végződött az összefüggő városszövet. A Zsolnay gyár néhány munkáslakást épített a Pálya, a mai Zsolnay úton, és a gyár által támasztott kereslet elősegítette a környékbeli utcák beépülését. A gyártól délkeletre húzódó dűlők mentén téglá és szénégető kisüzemek, malmok, sertéshízlaldák sorakoztak. Ettől keleti irányba kezdődik a *Gyárváros*, amely valójában soha nem volt összefüggő településszerkezeti egység- keletről a DGT üzem, a szénmosó, illetve a DGT kolónia határolta. A városnegyed tengelye a Mohácsi út, amelynek mentén az 1920-as években spontán módon épült fel a Weisz telep. A Mohácsi út az Üszögpusztai cigánytelephez vezetett, ahol egykor beások, majd egyre nagyobb számba betelepült vásározó és kupeckedő oláh cigányok települtek.

A Belvárostól déli irányba fekvő *Siklósi külváros* idővel a Budai külvároshoz hasonlóbb, nagyobb területű ipari külvárossá vált. A Belvároshoz közel, a mai Rákóczi út déli oldalán voltak az Engel és Pintér parkettagyárak és fűrésztelepek, a Kindl lakatosárú, és gépgyár, a Haberenyi gépgyár. Délebbre, a Tettye patak partján malmok, vágóhidak álltak. Az akkori város szegélyén, a Budai és a Siklósi külvárost elválasztó katonai gyakorlótér mellett, a marhavásártér, tehát a Búzatér déli oldalán épült fel a gázgyár.

A *Szigeti külváros* belső része a városi kórház, a Hirschfeld sörfőzde és a területet nyugatról határoló kaszárnyák, lovardák között terült el, és eredetileg mezőgazdasági jellegű terület volt. A kórház mögötti Garay utcát egykor fuvarosok, bérkocsisok, fiákeresek lakták, a sörfőzde mellett munkáslakások épültek. A Damjanich utcában nyílt meg 1895-ben a megyei árvaotthon, az Idrisz Baba türbéjében ekkoriban menhely működött.

A *Duna gőzhajózási Társaság* a bányauzemek kiépülésétől kezdve *domináns helyzetben* volt a várossal szemben és saját közlekedési és infrastruktúra fejlesztései iránt szabtak Pécs fejlődésének.

Pécs első vasútállomása Üszögpusztán volt. A DGT ugyanis már 1854-ben kiépítette a Pécsbánya – Üszögpuszta vasútvonalat, 1857-ben elkészült az Üszögpuszta – Mohács vasút, amelyre a vállalat két év múlva ráengedte a polgári forgalmat. Egy évtizedig, a barcsi vasútvonal és a Pécs-üszögi bekötővonal elkészültéig a várost keleti irányba „nyitotta ki” a DGT által épített üszögi vasútállomány vonzása: ekkor kapta a Pálya utca is nevét, hiszen a vasúti sínpályához vezetett.

Budapest és Pécs között csak 1882-ben létesült vasúti összeköttetés. A város csak olyan helyen kereshetett helyet Pécs központi vasútállomásának, ahol nem „zavarta” a már felépült és a tervezett ipartelepeket. Így aztán hiába épült ki az állomástól a pécsi városközpont felé vezető Indóház utat, tehát a mai Szabadság utat, az soha nem válhatott olyan kereskedelmi sugárúttá, mint ami amilyen a legtöbb nagyvárosban bevezeti a városba vasúttal érkezőket az állomástól a város szívébe. A már korábban kiépült a siklósi út átvette ezt a funkciót: itt érkeztek a kereskedők, a piacozók a városba; a Siklósi út mentén voltak a vendéglők, fogadók, a szállodák, az agrárigényekre szakosodott üzletek, boltok. A vasútállomástól bevezető út funkcionálisan

---

torzó, mert nem vezet sem a Belvárosba, sem az egykori vásártérre, így csak a fő kereskedelmi utak mellékútvonala lehetett.

A pécsi városi áramszolgáltatás 1894-ben kezdődött. 1910-ben a Légszeszgyár utcai villanytelep mellett új városi erőmű létesítésére írtak ki versenytárgyalást. Jóllehet a DGT a versenytárgyalásokon még nem vett részt, de néhány év múlva mégis a társaság szolgáltatott áramot Pécs számára, mivel 1914-ben üzembe helyezték a pécsújhegyi nagy teljesítményű erőművet. A DGT a gyakorlatban 1918 után kezdett áramot szolgáltatni a városnak.

Az 1888-as szabályrendelet révén a város első ízben próbált Pécs egészére egy- séges és a különféle funkciókat térben elkülönítő beépítési szabályozást alkotni, majd a gyakorlatban is alkalmazni. A rendelet négy építési övezetet határolt le, meghatároz- va a beépítés módját és a házak magasságát és az épületek funkcióját. Az I. övezet- ben például csak zárt soros, legalább egyemeletes házak építését engedélyezte; megtiltotta a gőzgépekkel működő ipari üzemek működtetését, tehát arra készítette a nagyobb üzemeket, hogy költözzenek a külső övezetek egyikébe. A szabályzat meg- tiltotta az alsorsori helyiségek lakáscélú használatát, de ezt nem tartották be.

A beépítési szabályrendelet azonban nem jelentette azt, hogy a város az új jog- szabály alkalmazásával úrrá lehetett volna az utcahálózat kuszaságán, még kevésbé volt képes arra, hogy érvényesítse befolyását a birtokosok, telektulajdonosok, befek- tetők érdekeit tükröző telekkialakításra. A városháza legfeljebb csak az újonnan nyitott utcák vonalvezetésébe szólhatott bele és az utcák partjain emelt épületek méreteiben és funkciójába. Mintegy négy évtizeddel az első, 1888-as beépítési szabályzat meg- születését követően, 1928-ban fogadták csak el Pécs általános és részletes szabályo- zási tervét. Ugyanekkor született meg a telekfelosztási szabályrendelet.

Az első világháború és a szerb megszállást követően a városnak súlyos lakásín- séggel kellett szembenéznie, csakúgy, mint az új ország- terület minden nagyobb városának. Ennek elsődleges oka a menekültáradat volt, de az első világháború kitö- résekor elrendelt lakbérstop feloldását követő kilakoltatási hullám is növelte az otthon- talanok számát. Pécs ekkor lett egyetemi város, mert befogadta a Pozsonyból mene- kített egyetemet, ám az új funkció lakásigényének kielégítésére a város egyáltalán nem volt felkészülve.

Miközben a DGT a világháborút követően hozzálátott a bányász kolóniák korszerű- sítéséhez és a meszespusztai kolónia felépítéséhez, Pécs városának is tennie kellett valamit a lakásínség enyhítése érdekében. A DGT tulajdonában lévő lakásállomány rekonstrukció tervszerű volt, és expanzív, a pécsi intézkedéseket viszont a szükség diktálta. A későbbi repülőtér helyén barakktábor létesült a menekülteknek. A lakásín- ség miatt a város kénytelen volt vizes, mocsaras részeket feltöltésével építési telkeket nyerni és kislakás-építési akciókat indítani: ekkor épültek fel a Mezőszél utcai kis házak, a gyárvárosi, Fröhweisz völgyi lakások, de ekkor épült fel a Bánffy utcai MÁV bérház is. Egyetemi tanároknak alakítottak ki ideiglenes lakásokat a Szigeti külváros Kürt utcai vámépületeiben is. A DGT korszerűsítette a kolóniák infrastruktúráját. A pécsi infrastruk- túra lényegesen elmaradottabb a város pedig tőkeszegényebb volt, mint a bányavállal- lat. A város két un. Speyer kölcsön fölvételével finanszírozta a fejlesztéseket; az igénye- ket jelzi, hogy a csatornázás például az épületek kétharmadát érintette.

Kiszolgáltató volt a város a Dohányjövédéki Központnak is az 1908 és 1912 között felépült, majd a vesztes világháborút követő szerb megszállás elől evakuált dohánygyár

újraterelítésével kapcsolatos vitában. A korábban 400 – 500 főt foglalkoztató gyár ismételt üzembe helyezése nagyon fontos volt Pécsnek, különösen a háborút követő inséges években. A szerb megszállók 25 családot költöztettek a gyár épületeibe. A megszállást követően a Dohányjövédéki Központ azzal a feltétellel volt hajlandó a gyárat újraterelíteni, ha a város lakásokat biztosít a tisztviselőknek és az altiszteknek. Ezt azonban irreális feltétel volt, mert a város az egyetem lakásigényét sem volt képes kielégíteni. Így hát azt indítványozta, hogy a gyár területén alakítsanak ki 8 lakást, de ezt a gyár vezetősége elutasította. Két év múlva, 1925-ben a gyár négy tisztviselői lakást követelt, ellenkező esetben a gyár bezárásával fenyegetőzött. A város arra hivatkozott, hogy az épülő városi házak 22 lakására eladdig 154 jelentkezőt regisztráltak. A következő évben két lakást ajánlott fel a gyár tisztviselőinek az Búza térhez közeli városi bérházakban, de a gyár sokallotta a bérleti díjat. Végül 1927-ben született megállapodás: a város a Megyeri úti házakban kínált lakásokat. (T Mérey,1997)

A pécsi polgármester 1926-ban a városi lakásínség enyhítésére a szénpiaci dekonjunkctúra miatt üresen álló lakásokat bérelt a társaságtól. A társaság hajlandó is volt bérbe adni a városnak 27 lakást, igaz nem az új és korszerű meszespusztai lakások, hanem az Ulmann (Erzsébet) telepi kolónia állománya közül. Mindez nem tartott sokáig, mert öt hónap múltán a vállalat felmondta a szerződést.

A két világháború közötti időszakban három olyan városrész épült fel Pécsen, amelynek utca és térkialakítása során nemcsak lakásügyi, de városi tértervezési szempontok is érvényesülhettek.

A *vasutas negyed* kialakításában a városnak csak a sakktáblaszerű szabályos utcahálózat kialakításában volt szerepe. Az első telkeket a Mozdonyvezetők Országos Takarékpénztára vásárolta meg, majd a két világháború közötti időszakban épül be a mai Ispitaalja illetve az attól keletre fekvő terület. Nagy városi bérházak épültek a Ráth (József Attila) és a Marosvásárhely utca közötti telken.

A *Megyeri Kertváros* telkeinek parcellázása, és a szabályos patkó alakú utcahálózat kialakítása 1930-ban kezdődött, de már évekkel korábban felmerült egy tisztviselők számára felépítendő lakónegyed szükségessége. A projekt lebonyolítására a város létrehozta a Pécsi Városfejlesztési Részvénytársaságot, az építkezéshez a Pécsi Kereskedelmi és Iparbank Rt biztosított kölcsönt, és a bank maga is építkezett. A kertvárosi negyed déli irányban jelentős méretekben kiterjesztette a város lakott, még-hozzá közép, alsóközép rétegek által lakott belterületét, és módosította a Siklósi út funkcióját is, amelynek túloldalán ugyanekkor kezdődött meg a később cigányteleppé vált Pipacs utca környékének parcellázása.

A *Budai Kertváros* utcahálózata szintén tudatos tértervezésre utal: a Pécs Városi Közlölét Szövetkezet 1939-1941 között száz kisméretű családi házat épített sokgyerekes családok számára. Ugyanabban az időszakban a meszespusztai DGT kolóniától délre ONCSA telep épült. Az a terv azonban torzó maradt, illetve ingatlanspekulációba fulladt, hogy a Zsolnay úttal párhuzamos, második tranzit úttá fejlesszék a Diósi utcát.

3.2. A duális városfejlődés korszakának utolsó kihívása: a beás cigányok letelepítése

A duális városfejlődés részben túlélte a második világháborút, az államosítást, majd a szocialista korszak első két évtizedét. A bányászatok ugyan állami tulajdonba kerültek, de a kolóniákon lévő több ezer lakás 1971-ig a Mecseki Szénbányászati Tröszt kezelésében volt, mint ahogyan az Uránvárosi lakótelep is csak 1971 után került városi kezelésbe. A pécsi városvezetés tehát nem számolhatott ezekkel a lakásokkal és alig volt befolyása arra, hogy a bányavállalatok milyen elvek szerint gazdálkodnak lakásaikkal. Pedig az ötvenes évek végétől kezdve a tanácsnak éppen a kolóniák lakásaira lett volna nagy szüksége, mert szembe kellett néznie a mecseki erdők cigánytelepein élő beások letelepítésének és beiskolázásának feladatával.

Az ötvenes évek hivatalos dokumentumaiban, főként pedig a rendőri jelentésekben a „cigány” kifejezést általában nem használták, jóllehet a városban és környékén évtizedek óta számos cigánytelepről tudósítanak a különféle leírások. A legnagyobb, mintegy 300 fős telep az István akna közelében, József-házán volt. Egy 1953-as rendőri jelentés szelektív intézkedéseket, részben pedig drasztikus rendszabályokat és internálást javasol. Már ebben a dokumentumban is találkozhatunk a későbbi évtizedekre jellemző distinkcióval: a beás és az oláh cigány közösségek eltérő megítélésével. Az erdőgazdaság és a bányászatok egy része által szórványosan, később egyre inkább foglalkoztatott beásokkal ellentétben az oláh cigányokhoz olyan jelzőket és fogalmakat társítottak a szocialista korszak dokumentumai, mint a kóbor, az „erkölcsileg fertőző” az engedély nélkül kereskedő és lovakat tartó. A beásokat a pécsi hatóságok valamiképpen helyieknek tekintették, akik, jóllehet szörnyű körülmények között élnek az erdei telepeken, civilizálatlanok, és nem magyar anyanyelvűek, de azért mégiscsak részei, ha nem is a pécsi *communitas*-nak, de legalább a helyi civilizáló társadalompolitika célcsoportjainak. Az oláh cigányokat ellenben senki nem hívta a városba. Az ő megélhetésük alapvetően kereskedelemre, fuvarozásra alapozódott; később persze gyárakban, üzemekben dolgoztak. Mindenesetre életük jóval kevésbé volt kontrollálható, mint a beásoké.

A pécsi városi tanács 1959-ben cigány albizottságot hozott létre és attól kezdve egyfajta civilizációs problémaként foglalkozott a városban, pontosabban a várost övező erdőkben lévő beás cigánytelepekkel, illetve az ott élőkkel. A cigányokkal kapcsolatban őket immár megnevező megváltozott politika kezdő évében, 1962-ben a tanács által létrehozott bizottság a pécsi romák összlétszámát 800 főre becsülte, közülük 722 romát regisztrált a cigánytelepeken. A telepen élők 80 százaléka az I. kerületben, tehát a város északkeleti részén, vagy a városhatár peremén élt, viszonylag közel a bányászatokhoz, illetve a bányászkolóniákhoz. A legtöbb család a Komlói út menti Majális téri telepen, illetve az István akna és a Béke akna közötti fekvő Zsigmond telepen élt, valamint a stadtwaldi és az Istenáldás-völgyi telepen. Három évvel később a bizottság arról számolt be, hogy a bevándorlás következtében újabb telepek alakultak ki. (Márfi, 2005)

19. táblázat**Cigánytelepek Pécs I. kerületében az 1960-as évek elején**

	Családok száma	Lélekszám	Jelleg	Munka
Zsigmond telep	37	300	Régi meddőhányó; minden komfort nélkül	Bánya
Majális tér	18	135	György aknai gépházi csapból veszik a vizet	Bánya
Nagybányaréti völgy	13	53		Bánya
Kisgyőr		30		Bánya
Vasas				
Szabolcs				

Forrás: Dokumentumok a pécsi cigányság történetéből 1959-1990., 2003

A városvezetés, illetve a bizottság a beás telepek közül a Majális téri telepet szerette volna leginkább eltüntetni, mivel a város egyik fontos bevezető útja mellett terült el, ugyanakkor a Zsigmond telepi állapotokat ítélték a legrosszabbnak.

Egészen más természetű okok miatt aggódtak az oláh cigányok lakta telepekkel kapcsolatban. Pécs déli részén három helyen alakult ki oláh cigány telep. Az üszögpusztai telepet már az 1953-as rendőrségi jelentés is megemlítni, mint ahol a „békés és szorgalmas teknővájó cigányok közé kóbor kolompár cigányok telepedtek, akik léha életmódjukkal megrontották őket”. Az üszögpusztai telepet a későbbi tanácsi dokumentumok is a bűnözés által „fertőzött” területnek tekintik. Később, az eredeti üszögpuszta telep megszűntét követően a romák beljebb költöztek: az Előd utcában, a Csaba utcában a Mohácsi út mentén és a Magtár utcában alakultak ki nagyobb, cigányok által lakott tömbök.

Az 1960-as évek elején alakult ki a Pipacs utcai telep, spontán módon, a tanácsi vezetés szándékai ellenére. A Pipacs utcában az albizottság 1965-ös jelentése szerint mintegy 25 család élt, többségükben fuvarosok, aki természetesen lovat, lovakat tartottak és istállókat építettek, vagy épületrészeket alakítottak át istállókká. A hatóságokat nemcsak az irritálta, hogy nem számítottak a jövevényekre, de állandó viták tárgya lett az engedély nélküli építkezés, valamint az is, hogy a fuvarozásból élő helyieknek van-e iparüzési engedélyük, illetve, hogy szabad-e a területen lovakat tartani. A telep a mai napig létezik, mint ahogyan az istállók is. Sőt, több család „bér-istállóztatást” is vállal, tehát fizetség, vagy ellenszolgáltatás fejében olyanok lovait istállóztatja, akiknek lakóhelyén végképpen nem lehet lovat tartani. A telepet 1965-ben bontásra jelölték ki és építési tilalmat rendeltek el. A valóságban a hatóságok voltaképpen tolerálták és a mai napig tolerálják a telepet, amihez hozzájárul az is, hogy a Pipacs utca és környéke zárványszerű, eldugott helyen fekszik. Végül fuvaros oláh cigányok telepedtek meg a Megyeri Kertváros közelében.

Az albizottság és javaslatai nyomán a VB többféle célt igyekezett megvalósítani.

Közegészségügyi feladatok közé tartozott a hiányzó árnyékszékék kiépítése, a védőnői és orvosi ellátás és a gyerekek beoltása. Az albizottsági jelentések nem szólnak róla, de az 1960-es években rendszeres volt az erdei cigánytelepeken élők megálázó, brutális kényszermosdatása. Ez a gyakorlat többé-kevésbé tabu volt a nyilvánosságban, de például Sára Sándor Feldobott kő című filmjében ábrázolt kényszermosdatást, amely valóság-hű képet ad erről a jelenségről, egy Pécs melletti erdei telepen forgatták.

Az albizottság 1965-ös jelentése beszámol arról, hogy az erdei telepen élő asszonyok idegenkednek a művi terhesség-megszakítástól, hiába igyekeznek erre rábeszélni őket a telepekre kilátogató védőnők. Ugyanakkor a jelentés beszámol arról is, hogy az abortusz térítési díjának elengedése nyomán „*némi javulás (Sic!) tapasztalható ezen a téren.*” (Dokumentumok a pécsi cigányság történetéből 1959-1990, 2003)

A *cigányok foglalkoztatására* a tanácsnak csak közvetett befolyása lehetett. A beások az 1960-as években többnyire a bányauzemekben, illetve a mecseki erdőgazdaságnál dolgoztak. A tanácsi albizottság jelentései szerint a bányauzemek közül a Széchenyi akna vezetőség nyíltan kijelentette, hogy nem alkalmaz cigányokat, a többi akna viszont nem zárkózott el, vagy legalábbis rákényszerült arra, hogy beásokat is foglalkoztasson. Az erdőgazdaság időről időre átköltöztette a roma közösségeket egyik erdei telepről a másikra, a munka ütemezésétől és helyétől függően. Ezt a gyakorlatot az albizottság jelenései rendre bírálták, ugyanakkor éppúgy tehetetlenek voltak, mint a bányauzemek munkaerő-politikai gyakorlatával kapcsolatban.

A *roma gyerekek beiskolázása* viszont már eminensen tanácsi feladat volt. Az albizottság 1961-es jelentése arról számolt be, hogy az erdei telepeken élő roma gyerekeknek csak mintegy a fele jár rendszeresen iskolába. Ennek okaként a távolságot jelölték meg, de nyilvánvalóan ez csak részleges magyarázat. A tömeges iskoláztatás csak ezt követően érte el a beások zömét, akiktől az iskola nemcsak térben állt távol, de idegen, részben ellenséges intézményrendszer volt.

A beiskolázás egyik akadályja volt, hogy a beás anyanyelvű leendő kisiskolások 6-7 éves korukban nem, vagy nem megfelelően beszéltek magyarul. A korabeli dokumentumok tanulsága szerint ezt a tényt kissé megrökönyödve vették tudomásul, illetve a kisiskolások nem megfelelő magyar tudását, illetve beás anyanyelvét kizárólag kulturális deficitként értékelték.

1962-ben a művelődési osztály azt javasolta, hogy szervezzenek a leendő első osztályos roma gyerekek számára előkészítő osztályokat. Ugyanebben az évben István aknán cigány iskola létesült, de az alacsony létszám miatt egy év után megszűnt. Pécsen tehát nem honosodott meg a cigány iskola intézménye, de a korszak szokásaihoz híven cigány osztályokat hoztak létre az érintett iskolákban, főként a Pécsszabolcsi intézményben, amely a hatvanas, hetvenes években erőteljesen „elcigányosodott”. Az iskolai tanulóinak 40 százaléka volt roma 1975-ben. A VB 1976-ben határozott arról, hogy, ekkor is híven követve, illetve végrehajtva a központi oktatáspolitikai direktívákat, felszámolják az elkülönített cigány osztályokat a pécsszabolcsi iskolában.

Három évvel később, 1979-ben már arról számolt be az albizottság, hogy a cigány gyerekek 96 százalékát beiskolázzák, de csak 40 százalékuk végzi el az általános iskolát, a többiek idő előtt kimaradnak. 1984-ben a pécsi általános iskolák járó

diákoknak 3 százaléka, az óvodásoknak 7,2 százaléka volt roma. A bukott tanulók 22 százaléka volt cigány.

A romák letelepítésének problémája 1971-ig megoldhatatlannak bizonyult. A város számára az 1960-as évektől kezdve a legnagyobb fejtörést az okozta, hogy miként lehetne az erdei cigány telepeken élőket valamilyen emberi tartózkodásra alkalmas hajlékhoz juttatni anélkül, hogy betelepítenék őket Pécs belső területeire. Az albizottság már 1961-ben is úgy látta, hogy „a probléma gyökeres megoldását csak a jelenlegi környezetből eltávolítás eredményezheti”.

A tanácsi vezetés már az 1960-as évek elején úgy gondolta, hogy távlatilag a bányászkolóniák lakásaiba kellene telepíteni a beás családokat. Csakhogy a kolóniák lakásait 1971-ig az egykori DGT örökébe lépett Mecseki Szénbányászati Tröszt kezelte, a bánya vállalat pedig alkalmazta ugyan a romákat, méghozzá egyre nagyobb számban, de lakásokat nem biztosított számukra. Az albizottság 1962-es előterjesztése szerint a bányavállalat nem is titkolja, hogy a cigány lakásigénylőknek nem juttat lakásokat a többiekkel egyenlő arányban, arra hivatkozva, hogy „a nem cigány dolgozók tiltakoznak a cigányok bányatelepre történő betelepítése ellen”. A tanácsi vezetés tehetetlen volt, illetve csak saját bérlakásaiba költöztethette volna az erdei telepeken élő romákat. Csakhogy ezt meg a város vezetése ellenezte, méghozzá ugyanolyan érvekkel, mint a bánya: „nem volna jó, ha a városban biztosítanánk helyet számukra, itt nem éreznék jól magukat.”

A város számára mindenekelőtt a főútvonal mellett fekvő Majális téri telep felszámolása volt sürgető feladat. A telep közelébe a Tröszt 2 hold területet engedett át építési célra, ami elvben 60 lakás felépítését tette volna lehetővé. A tanács tervei szerint nem cigány fiatal bányászok is itt kaphattak volna ingyen építési telket, ami oldhatta volna a leendő telep gettó-jellegét, a nem cigány bányászok pedig nevelhették volna a romákat. A korabeli projekt a Majláth utcai bontások során felszabaduló építési anyagokat akart volna átadni az építeni kívánó roma családoknak. A terv megvalósulását azonban akadályozta, hogy a korabeli rendelkezések szerint építési anyagot kizárólag a Tüzép értékesíthetett. Súlyosabb akadálnak bizonyult, hogy a roma családok teljességgel hitelképtelenek voltak.

A VB 1962-ben úgy határozott, hogy lajstromot kell készíteni a városi üzemek szolgálati lakásállományának cigány családok számára igénybe vehető részéről, ami természetesen azt is jelentette, hogy a városi párt és tanácsi vezetők a korábbiaknál nagyobb nyomást kívánnak gyakorolni az üzemekre. A város azonban változatlanul tehetetlen volt: a Mecseki Szénbányászati Tröszt évi egy-egy lakás ígértével szűrta ki a városi vezetők szemét, az Uránbánya az ekkor még a kezelésében lévő lakótelepen, tehát az Uránvárosban egyetlen öt éves tervciklusra mindössze 2-3 lakást ígért a romáknak, míg a Porcelángyár egyetlen család elhelyezésével igyekezett letudni a penzumot. A másik megoldás a kedvezményes telekjuttatás és az OTP hitellel történő építkezés volt. A Szabolcsfalva iskolájától keletre fekvő területen 12 család jutott telekhez, de csupán hat családnak sikerült házat építenie. A megyeri kertvárosi telepen élő családok elhelyezésére a kerületi tanács 15 családnak adott építési telkeket, de csak kevés ház épült fel. A harmadik eszközt kénytelen-kelletlen vette igénybe a város: utasították a három pécsi kerület szociálpolitikai előadóit, hogy adjanak konkrét javaslatokat néhány cigány család tanácsi bérlakásokban történő elhelyezésére. Ez sem hozott áttörést, a kerületi tanácsok egy-két lakást utaltak csak ki. Felmerült az a lehe-

---

tőség is, hogy a Basamalom lakásaiban élőket a város belső részein helyezték el, és helyükre roma családokat, főként az elsorvasztandónak tartott Pipacs utcai telepen élő oláh cigány családokat költöztessenek.

A hatvanas évek második felében a város vezetése kénytelen volt szembenézni a korábbi évek eredménytelenségével. Az erdei telepek lakossága tovább növekedett, a pécsi vállalatok munkaerő-szükséglete miatt a cigányok bevándorlását aligha lehetett meggátolni, így a városban egyre több cigány család élt. A Majális téri telepet azonban bármi áron fel akarták számolni. Mivel ehhez az akcióhoz szükséges bérlakása nem volt a városnak, így a Majális téri telepen élő beásokat rendőri erőszakkal a már amúgy is zsúfolt Zsigmond telepre, illetve a György telep melletti cigánytelepre költöztették.

3.3. A lakásgazdálkodás dominanciája és mobilizáció 1971-1990

A döntő fordulat 1971-ben következett be, ekkor ugyanis az ország más városaihoz hasonlóan Pécsen is a városi tanács kezelésébe kerültek a vállalati kezelésű szolgálati lakások. Ettől kezdve a városi lakásgazdálkodási hatóság rendelkezett nemcsak a Mecseki Szénbányászati Tröszt, kolóniáival, de például az Uránvárosi lakótelep lakásaival is.

Egyik pillanatról a másikra megszűnt a duális városszerkezet, jöllehet a bányászat még jó két évtizedig Pécs és környéke egyik legfontosabb gazdasági ágazata maradt. A kolóniák leváltak a bányavállalatról, az üzemi hierarchia, a munkaposztok többé nem legitimálták a kolóniákon belül elfoglalt lakás pozíciót. Megszűnt a bányász üzemek és a kolóniák belvilágának egysége; a bányászok ettől kezdve egyszerűen csak a pécsi bérlakás-állomány bérleményeit, méghozzá legalacsonyabb presztízsű bérleményeit használták. Miután a bányász lakások a városi tanács kezelésébe kerültek, a lakásügyi hatóság azonnal úgy döntött, hogy egyetlen fillért nem érdemes a kolóniák korszerűsítésére vagy felújítására fordítani és a rutin karbantartási munkák közül is csak a legszükségesebbeket kell elvégezni.

De a szolgálati lakások városi kezelésbe kerülése nemcsak a duális városszerkezetnek vetett véget, de cezúrát jelentett a város egészének fejlődése szempontjából is. Két évtizeden keresztül egészen a rendszerváltásig illetve a bérlakások tömeges privatizálásáig a lakásgazdálkodás szempontjai és érdekei szabtak irányt Pécs fejlődésének, és az egyes városrészek státusz-változásainak. Vagy legalábbis a lakásgazdálkodás szempontjai voltak dominánsak a fejlesztési érdekekkel szemben. A lakásgazdálkodás számára a város különféle lakáskategóriák halmazait jelentette, céljai pedig a lakásállományhoz, annak bővítéséhez, illetve a bérlők mobilizációjához kapcsolódtak. Ez a politika szükségképpen csak korlátozott mértékben veheti figyelembe döntéseinek térbeli vonatkozásait. Ebben az időszakban a lakáscélú állami beruházási forrásokat országszerte jórészt a lakótelepek építésére fordították és elhanyagolták a régi épületek karbantartását, vagy felújítását.

A pécsi lakásgazdálkodást is egyfajta „progresszív térszemlélet” jellemezte: a magasabb státuszúaknak tekintett új lakónegyedekhez, illetve lakás-állományhoz képest negligálták a relatíve alacsonyabb státuszú városrészeket és lakásokat. Ez a várospolitikai egyoldalúan csak a „kitörési lehetőségeket” kereste, legyen szó akár

lakás-kategóriáról, akár városrészeiről. A tervezők, várospolitikusok úgy gondolták, hogy csak az általuk tervezett és építetett lakónegyedek adekvátak önmaguk jelenkorával, és hogy az ott élők is csak saját szűkebb környezetüket tartják adekvátnak önmaguk jelenkorával. A bérlakás-állomány többi részét, és a bérlakás-állomány többi része által felölet városnegyedeket a múlt részének tekintették. Ebben a szisztémában a lakásügyi hatóság a kolónia-lakásokat a mobilizáció kiinduló állományának tekintette, amelyhez képest valamennyi kategória, vagy lakóövezet jobb, következésképpen nem tartotta érdemesnek a kolóniák fejlesztését.

A város kezelésébe került sok ezer, különféle komfortfokozatú és minőségű lakás lehetővé tette a lakosság nagyfokú mobilizálását. Megkezdődhetett az erdei cigánytelepek felszámolása. Az 1970-es évek végére a pécsi romáknak már csak kisebb része élt telepszerű körülmények között. Ekkorra már felszámolták az I. kerület, tehát a város keleti részén lévő telepek jó részét. Megszűnt a két legnagyobb erdei telep, az egykori Zsigmond telep, illetve a Majális téri telep. Ugyancsak megszűnt már a nagybányaréti és az istenáldásvölgyi cigánytelep is.

20. táblázat

Külterületi cigánytelepek Pécsen 1979-ben

	Család	Lélekszám
Vasas II. Búzaberki dűlő	6	30
Kisgyőr iskolatelep	35	200
Nagykozári út melletti üszögpusztai telep		50
Összesen		280

Forrás: Dokumentumok a pécsi cigányság történetéből 1959-1990., 2003

21. táblázat

Belterületi cigánytelepek Pécsen 1979-ben

	Család	Lélekszám
Vasas I bányatelep	35	130
Felszabadulás u mögötti terület	10	50
Pécsszabolcs, Szabó István u. és környéke	8	40
Fejlődés u	5	20
Pipacs utcai telep	17	60
Megyeri u mögötti tér	5	20
Füzes dűlő	8	40
Kismélyvölgyi u vége	4	40

Forrás: Dokumentumok a pécsi cigányság történetéből 1959-1990.,2003

A mobilizáció következtében a hatvanas évekhez képest a korszak végére többszörösére duzzadt pécsi cigányság zöme már nem telepeken élt. A mobilizációnak több fázisa volt, így az érintett pécsi városrészek is több fázisban „cigányosodtak el.” Az első fázisban a kolóniákra kerültek az erdei telepeken élők: Györgytelepre, a Hősök tere környékére, Pécsbányára, a Vasas I. és a Vass II. telepre. A második fázisban a Meszes lakótelep lakásaiba költöztette romákat, míg a nyolcvanas években a város belső kerületeibe, a Budai városba, a Zsolnay útra, a Havihegy déli tömbjeibe, a Szigeti külváros belső részére, és a legszűkebb Belvárosba. Az albizottság 1979-ben 5000 főre becsülte a város roma lakosságának számát. Igaz, minél nagyobb arányban éltek romák az egykori telepeken kívül, annál kevésbé voltak a tanácsi szerveknek megbízható becsléseik a pécsi romák létszámáról és az oktatási adatok alapján elképzelhető, hogy ez a becslés kissé túlzó.

A szocialista korszakban tehát a város roma lakosságának letelepítése *kétféle városszerkezeti változást* eredményezett. „Elcigányosodtak”, cigány többségűvé váltak, vagy legalábbis nagyszámú roma lakosságot is befogadtak a bányászkolóniák és a meszesi lakótelep. A város vezetői úgy vélték, hogy ezzel mintegy letudták a problémahalmazt. A bányászkolóniák évtizedekre elestek mindenféle fejlesztéstől, jóllehet a bányüzemek csökkenő intenzitással 1993-ig működtek. Az első hanyatlási periódus a hetvenes évek elején történt, amikor, közvetlenül az első világpiacon olajsokk előtt, elkezdték leépíteni a szénbányákat, mert az akkor még olcsó kőolajat gazdaságosabb energiahordozónak vélték. Pécsbányán a hetvenes években áttértek a külszíni fejtésre, ami tönkretette a lakókörnyezetet és arra ösztönözte a mobilabb családokat, hogy meneküljenek a környékről. Külszíni fejtés volt még Vasason is. A legsúlyosabb gettósodás a Györgytelepen és a vele egybeépült Hősök tere környékén következett be.

A másik változás, hogy nagyszámú roma lakosságot költöztettek a város belső részébe: a Belvárosba, a Szigeti külváros belső részébe, a Piac tér környékére, a Zsolnay útra, a Budai városba, a Havihegy, Zidina, Puturluk, a Kálvária domb alsó tömbjeibe és az Erzsébet telepre. Természetesen lehetőséget adott erre a beépítés, a többnyire földszintes régi épületekben a hátsó udvari, komfort nélküli lakások nagy száma.

A lakásgazdálkodás által dominált korszak jócskán átértékelte a pécsi városrészeket. Nemcsak a bányászkolóniák, a Meszes lakótelep, a Gyárváros értékelődött le korábbi helyzetéhez, illetve a többi városrészhez képest, de erőteljes slummosodási folyamat kezdődött a város belterületi részein. Ez mindenekelőtt a Budai várost, a Havihegy alját, a Puturluk és Zidina utcáit, és a Kálvária domb déli részét érintette, valamint a Belvárost keleti és nyugati oldalról övező belső városrészeket: a Piac tér környékét és a Szigeti külváros belső részét. De az egykori városfalon belüli Belváros jónéhány épületének hátsó udvari komfort nélküli lakásaiba is tömegesen költöztettek alacsony státuszú, nem kis részben roma családokat.

3.4. A pécsi városszerkezet és közoktatás néhány jellegzetessége az ezredfordulón

A pécsi városszerkezetről a KSH 2001-es népszámlálási adatai eligazítást, természetesen figyelembe véve, hogy az elmúlt hét évben jelentős változásokat hozó folyamatok zajlottak le a városban. Mindazonáltal a pécsi városszerkezetnek vannak olyan jellegzetességei, amelyek elűtnek a többi magyarországi nagyvárosétól.

- Ma is fennáll az örökölt városszerkezeti kettősség, de a volt bányászkolóniákon nagyszámú roma család él
- A város belső részein az alacsony iskolázottságú népesség és az alacsony komfortfokozatú lakások száma nagyobb, mint a volt kolóniákon
- A belváros közvetlen közelében nagy kiterjedésű összefüggő slum területek vannak
- A dzsentrifikációs folyamatok később és jóval lassabban indultak el Pécsen, mint más magyarországi nagyvárosban

Az összehasonlíthatóság kedvéért nézzük a Pécsre vonatkozó adatokat. A 2001-es népszámlálás szerint a pécsi lakosság 15 százaléka volt 14 évesnél fiatalabb; az aktív korúak 9 százalékának volt legfeljebb 8 osztály végzettsége, míg az összes pécsi lakásnak 8 százaléka volt alacsony komfortfokozatú. Adataink forrása a továbbiakban a 2001-es népszámlálás; az egyes városrészek jellemzőinek leírása a 2001. január 1-i állapotot tükrözik.²¹

A legszűkebben lehatárolt *Belvárosban*, tehát az egykori városfalon belül is nagy az alacsony komfortfokozatú lakások és az alacsony iskolázottságú népesség száma, a Király utca északi mellékutcáiban több probléma tömb található. A belváros nyugati és keleti, északkeleti irányból egyaránt slum területek veszik körül.

- *A Szigeti külváros belső részén* a mintegy 8 kritikus tömb található. A szűkebb, lehatárolt részen az alacsony iskolázottságú népesség aránya 37 százalék, ami rendkívül magas belterületi érték; ehhez hasonló aránnyal a város belterületén csak a Budai városban találkozhatunk. Valamivel kedvezőbb az alacsony komfortfokozatú lakások aránya. A Belvárost keletről a
- *Piactér környéke*, majd a Búza tér és a
- *Budai város övezi*. A Budai városban az alacsony komfortfokozatú lakások aránya 32 százalék, az alacsony iskolázottságú aktív népesség aránya pedig 36 százalék. Egy belső városrész esetében mindkét mutató nagyon magasnak számít. Az utóbbi mutató és az átlagnál magasabb a fiatal népesség aránya együttesen a roma lakosság számottevő arányára utal. A belső slum területekhez tartozik a
- *Havihegy déli oldalának* a a Belvárossal és a Budai várossal érintkező utcái és az
- *Erzsébet (egykor Ulmann) telep* amely egykor a DGT legdélebbi a városhoz legközelebb fekvő kolóniája volt. A Belvárostól déli irányba kivezető Siklósi úthoz közel, de eldugott, zárványszerű helyen fekszik a
- *Pipacs utcai cigánytelep*, amely az 1960-as évek elejétől vált cigányteleppé, még hozzá spontán beköltözés következtében: a beköltöző oláh cigány fuvarosok részben vásárolták, részben építették lakásaikat. A telepen nagyon nagy a komfort nélküli lakások aránya, de nem ez a döntő karaktere: az alacsony iskolázottsággal rendelkező népesség és a fiatal népesség rendkívül magas aránya egyértelműen jelzi hogy ez egy zárt cigánytelep.

²¹ Az adatokat az EÖKIK vásárolta meg a KSH-tól

A Szigeti külváros belső részéből és a szűk Belváros nyugati részéből a

- *Mátyás király iskolába* járnak a tanulók. Az iskola tanulóinak mintegy 10 százaléka roma, az iskolakörzetből az elvándorlás 40 százalékos.

A Budai város, a Havihegy, az Erzsébet telep, a Piac tér környéke a szűken értelmezett Belváros keleti része és a Pipacs utcai telep közelében *négy* általános iskola is van, ám a *Belvárosi* és a *Jókai* iskola elit iskoláknak számítanak és nincsenek, vagy alig vannak roma, illetve halmozottan hátrányos helyzetű diákjaik. A Budai városból, a Havihegyről, a Piac tér környékéről, a Belváros keleti részéről és a Pipacs utca cigánytelepről szinte kizárólag a

- *Felsővámház utcai* iskolába, illetve 2007-ig annak *Ágoston téri tagiskolájába* jártak a roma illetve halmozottan hátrányos helyzetű tanulók. A Felsővámház utcai iskola tanulóinak valamivel kevesebb, mint fele volt roma a 2006-2007-es tanévben, ám 2007 őszétől az iskola cigány többségűvé vált. Az iskola körzetéből nagyon nagymérvű az elvándorlás; az ottani diákoknak mindössze 37 százaléka járt a körzeti iskolába a vizsgált tanévben. A három legfontosabb szívóiskolába, a Belvárosi, a Jókai, és a Köztársaság téri iskolába együttesen majdnem annyian jártak, mint a körzeti iskolába.

Az Erzsébet telepről és környékéről már inkább a közeli

- *Bártfa utcai* iskolába iratkoznak be a roma és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók; az iskola diákjainak 14 százaléka volt cigány a 2006-2007-es tanévben; az iskola körzetében lakó diákok 48 százaléka járt a helyi iskolába.
- A Gyárváros területén nagyon nagy az alacsony iskolázottságú aktív korúak aránya. Igaz, a Mohácsi úti telepet a 2001-es népszámlálást követően felszámolták, lakóikat pedig részben az István aknára, részben a Budai városba költöztették. Csakhogy az István aknára költöztetett családok többsége idővel elköltözött, és sokan ismét a Gyárvárosban jelentek meg, részben, mint önkényes lakásfoglalók. A Magtár utca 10 kétszintes épületében több olyan család is él, akik ezt az utat járták be az elmúlt években.
- A Zsolnay út és a Mohácsi út közötti fekvő három kisebb telep, a *Basamalom*, *Jankovich telep*, *Barakk telep* közül a Basamalomba, és a Jankovich telepen alacsony iskolázottságú, de a kormegoszlás alapján többségében feltehetően nem cigány lakosság él, a Barakk telepen inkább.

A Gyárvárosból valamint a három telep a

- *Sziebert Róbert iskola* beiskolázási körzetéhez tartozik. Az iskola diákjainka mintegy 20 százaléka cigány. Az itteni gyerekek több, mint fele a helyi iskolába jár, ugyanakkor az iskola jelentős szívóhatást gyakorol a Csokonai iskola körzetére.

22. táblázat

A pécsi belső városrészek néhány jellemzője

Városrész	Lakosság	Max. 8 ált. végz. aktív	Lakott lakás	Önk. tul. lakás	Konf. nélküli lakás
Belváros	5329	714	2033	200	219
Szigeti külváros belső része	2851	325	1331	146	148
Piac tér környéke	774	62	351	43	39
Budai város	3428	641	1335	275	309
Havihegy	2870	376	1066	67	213
Erzsébet telep és környéke	754	115	295	11	42
Pipacs utcai telep	155	71	38	1	25
Basamalom	291	44	120	0	49
Jankovich telep	353	75	115	9	25
Barakk telep	87	26	16	3	6
Gyárváros	1575	383	538	67	165
Összesen	18467	2832	7238	822	1240

Forrás: KSH

23. táblázat

A pécsi belső városrészek néhány jellemzője

Lehatárolt övezet	14 évesnél fiatalabbak aránya	Legfeljebb 8 osztályt végzettek aránya az aktív korúakon belül	Komfort nélküli lakások aránya
Belváros	16%	21%	11%
Szigeti külváros belső része	16%	37%	29
Piac tér környéke	13%	14%	11%
Budai város	18%	36%	32%
Havihegy	16%	22%	22%
Erzsébet telep és környéke	15%	25%	14%
Pipacs utcai telep	28%	77%	66%
Basamalom	12%	25%	41%
Jankovich telep	13%	32%	22%
Barakk telep	23%	44%	38%
Gyárváros	16%	40%	31%

Forrás: KSH

A volt bányászkolóniák közül Györgytelepről, a Hősök tere környékéről, Meszespusztáról és az 1950-es években épült a

- Csokonai iskolába járnak a tanulók, igaz, az iskolának három, egymástól meglehetősen különböző tagintézménye is van. A Csokonai iskola tanulói-

nak 37 százaléka roma. Az iskola a körzeti tanulók 61 százalékát megtartja, a többiek főként a Sziebert iskolába mennek, de a magasabb státuszú családok a távolabb fekvő Jókai és a Köztársaság téri iskolát választják.

Somogy Vasas, Hird, valamint az István akna körzetileg a

- *Vasas-Somogy-Hird iskolához* tartozik; az ide járók mintegy 20 százaléka roma. Az itt élők 77 százaléka a körzetben marad, ugyanakkor az iskola a migrációs hierarchia legalján van, mert egyetlen körzeten kívüli tanulója sincs.

24. táblázat

A pécsi külső városrészek és volt bányászkolóniák néhány jellemzője

Városrész	Lakónépesség	Legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzettek	Lakott lakás	Önkormányzati tulajdonú lakás	Konfort nélküli lakás
Pécsbánya	1297	372	437	101	162
Borbála telep	103	20	40	2	25
Györgytelep	663	251	207	124	149
Hősök tere környéke	503	153	182	71	89
István akna	318	119	88	79	26
Somogy bányatelep	569	181	206	10	84
Meszési lakótelep	2722	696	1115	268	33
Összesen	6175	1792	2275	655	568

Forrás: KSH

25. táblázat

A pécsi külső városrészek és volt bányászkolóniák néhány jellemzője

Lehatárolt övezet	14 évesnél fiatalabbak aránya	Legfeljebb 8 osztályt végzettek aránya az aktív korúakon belül	Konfort nélküli lakások aránya
Pécsbánya	20%	46%	37%
Borbála telep	17%	32%	63%
Györgytelep	29%	64%	72%
Hősök tere és környéke	23%	56%	49%
István akna	33%	60%	30%
Somogy bányatelep	20%	49%	41%
Meszési lakótelep	18%	45%	3%

Forrás: KSH

3.5. Iskolák, tanulók, szegregáció

A pécsi önkormányzati általános iskolákba a 9741 tanuló járt a 2006-2007-es tanévben. Az önkormányzat regisztrációja alapján a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók száma 428 volt, az összes tanuló 4 százaléka. Az EÖK!K adattevétele szerint a roma tanulók száma, tehát azoknak a tanulóknak a száma, akiket az iskolák romáknak tekintettek 1056 volt, az összes tanuló 11 százaléka. A tanulók száma folyamatosan csökken. A 2006-2007-es tanévben az elsős kisdíákok a nyolcadikosoknak csak 77 százaléka volt, igaz, adataink azt nem mutatják, hogy a nem pécsi bejárók aránya hogyan változott a kérdéses időszakban. A roma tanulók aránya ellenben nem változott: az egyes évfolyamokon belül 10-13 százalék között mozog.

A város 21 iskolája közül halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek 72 százaléka 6 általános iskolába járt. Az összes roma tanulónak 79 százaléka járt ugyanebbe a hat iskolába.

A 2007-es intézményi struktúra szerint cigány többségű iskola nem volt Pécsen, jóllehet a Felsővámház utcai iskola tanulói között a roma tanulók aránya megközelítette az 50 százalékot, és a következő tanévben már meg is haladta ezt az arányt. Cigány többségű tagiskola három is volt, ezek közül kettő megszűnt. Ugyanakkor az egyes iskolába járó tanulók között a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya természetesen jóval alacsonyabb, mint a roma tanulóké.

A pécsi általános iskolákban az etnikai szegregáció viszonylag alacsony volt.

A belső szegregációt az egyes iskolák párhuzamos osztályai közötti disszimilaritási index (DI) átlagával mértük. Eszerint a pécsi általános iskolákban nem jellemző a belső szegregáció, a DI átlagok értéke 0,05 és 0,3 között mozog. Számottevő belső elkülönítést csak a Sziebert Róbert iskolában, és a Bártfa utcai iskolában és a Mátyás király utca iskolában figyeltünk meg, de, az értékek ezekben az intézményekben is alacsonyak voltak. (Összehasonlításként a miskolci általános iskolákban a 2004-2005-ös tanévben a belső szegregációt mérő DI átlagok 0,3 és 0,77 között mozogtak.)

Az összvárosi szintű etnikai szegregációt az összvárosi évfolyamonként mért disszimilaritási index, (DI) illetve annak átlaga segítségével mértük. A pécsi összvárosi szegregáció alacsony, évfolyamonként 0,04 és 0,05 között mozog, az átlag, pedig 0,046 a vizsgált tanévben.

Végül megvizsgáltuk a roma diákok eloszlását a tanulócsoportokban aszerint, hogy a tanulócsoportokba járó diákok mekkora hányada roma. A pécsi iskolákban nem volt kizárólagosan romákat oktató tanulócsoport, és a roma diákok 79 százaléka nem roma többségű osztályba járt.

A relatív alacsony szegregáció oka az is, hogy Pécs speciális iskolája, ellentétben sok nagyváros hasonló jellegű intézményével, nem cigány többségű. Az Éltes Mátyás Speciális Általános Iskolába, amelynek két egységében, az enyhefokú és a középsúlyos értelmi fogyatékosok iskolájában összesen 394 diák tanult a vizsgált tanévben. Közülük 97 volt roma, tehát az összes tanuló mintegy 25 százaléka. A pécsi önkormányzati általános iskolákba járó összes tanuló 4 százaléka járt a speciális iskolába, míg az összes roma tanulónak valamivel több, mint 9 százaléka.

26. táblázat

A tanulók és köztük a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulók száma és aránya a pécsi önkormányzati általános iskolákban a 2006-2007-es tanévben

Iskola	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	HHH tanulók száma	HHH tanulók aránya
Csokonai	31	602	71	12%
Bártfa u. Á.I.	17	311	13	4%
Sziebert Róbert Á.I.	18	404	33	8%
Vasas-Somogy-Hird	24	427	38	9%
Mezőszél u. Á.I.	16	430	8	2%
Felsővámház u. Á.I.	17	351	62	18%
Belvárosi Á.I.	24	593	0	0%
Jókai Mór Á.I.	24	641	2	0%
Mátyás király u. Á.I.	15	345	15	4%
Bánki Donát u. Á.I.	25	562	14	2%
Pázmány Péter u. Á.I.	16	310	6	2%
Köztársaság Téri Á.I.	24	610	4	1%
Jurisics Miklós U. Á.I.	15	320	4	1%
TÁSI	19	461	11	2%
Testvérvárosok Tere Á.I.	27	617	8	1%
Árpád fejedelem Á.I.és G.	12	285	10	4%
Ilyés Gyula Á.I.	24	388	22	6%
Anikó u. Á.I.	19	406	11	3%
ANK	54	1284	46	4%
Éltes	37	394	50	13%
Összesen	458	9741	428	4%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

27. táblázat

A pécsi általános iskolákba járó összes halmozottan hátrányos helyzetű tanuló megoszlása az iskolák között a 2006-2007-es tanévben

Iskola	HHH tanulók száma	HHH tanulók megoszlása iskolák között
Csokonai	71	17%
Bártfa u. Á.I.	13	3%
Sziebert Róbert Á.I.	33	8%
Vasas-Somogy-Hird	38	9%
Mezőszél u. Á.I.	8	2%
Felsővámház u. Á.I.	62	15%
Belvárosi Á.I.	0	0%
Jókai Mór Á.I.	2	0%
Mátyás király u. Á.I.	14	3%
Bánki Donát u. Á.I.	14	3%
Pázmány Péter u. Á.I.	6	1%
Köztársaság Téri Á.I.	4	1%
Jurisics Miklós U. Á.I.	4	1%
TÁSI	11	3%
Testvérvárosok Tere Á.I.	8	2%
Árpád fejedelem Á.I. és G.	10	2%
Illyés Gyula Á.I.	22	5%
Anikó u. Á.I.	11	3%
ANK	46	11%
Éltes	50	12%
Összesen	427	100%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

28. táblázat

A tanulók és köztük a roma tanulók száma és aránya a pécsi önkormányzati általános iskolákban a 2006-2007-es tanévben

Iskola	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	Roma tanulók száma	Roma tanulók aránya	DI átlag
Csokonai - Meszes	12	236	71	30%	0,08
Csokonai -Fehérhegy	11	216	61	28%	0,05
Csokonai-Szabolcs	8	150	94	63%	
Bártfa u. Á.I.	13	272	38	14%	0,23
Bártfa u. Á.I. Pécsbányai t	4	39	23	59%	
Sziebert Róbert Á.I.	18	404	81	20%	0,30
Vasas	12	228	44	19%	0,13
Somogy	8	142	35	25%	
Hird	4	57	10	18%	
Mezőszél u. Á.I.	16	430	4	1%	
Felsővámház u. Á.I.	17	351	170	48%	0,12
Belvárosi Á.I.	24	593	0	0%	
Jókai Mór Á.I.	24	641	5	1%	
Mátyás király u. Á.I.	15	344	35	10%	0,28
Bánki Donát u. Á.I.	25	562	8	1%	
Pázmány Péter u. Á.I.	16	310	6	2%	
Köztársaság Téri Á.I.	24	610	9	1%	
Jurisics Miklós U. Á.I.	15	320	2	1%	
TÁSI	19	461	7	2%	
Testvérvárosok Tere Á.I.	27	617	20	3%	0,25
Árpád fejedelem Á.I.és G.	12	285	0	0%	
Illyés Gyula Á.I.	24	388	43	11%	0,19
Anikó u. Á.I.	19	406	28	7%	0,21
ANK 1	34	826	111	13%	0,11
ANK2	20	458	54	12%	0,19
Éltes - eféf	30	336	87	26%	0,16
Éltes - kséf	7	58	10	17%	
Összesen	458	9740	1056	11%	0,18

Forrás: EÖKIK adatfelvétel

29. táblázat

A pécsi általános iskolákba járó összes roma tanuló megoszlása az iskolák között a 2006-2007-es tanévben

Iskola	Roma tanulók száma	Roma tanulók megoszlása az iskolák között
Csokonai - Meszes	71	7%
Csokonai -Fehérhegy	61	6%
Csokonai-Szabolcs	94	9%
Bártfa u. Á.I.	38	4%
Bártfa u. Á.I. Pécsbányai t	23	2%
Sziebert Róbert Á.I.	81	8%
Vasas	44	4%
Somogy	35	3%
Hird	10	1%
Mezőszél u. Á.I.	4	0%
Felsővámház u. Á.I.	170	16%
Belvárosi Á.I.	0	0%
Jókai Mór Á.I.	5	0%
Mátyás király u. Á.I.	35	3%
Bánki Donát u. Á.I.	8	1%
Pázmány Péter u. Á.I.	6	1%
Köztársaság Téri Á.I.	9	1%
Jurisics Miklós U. Á.I.	2	0%
TÁSI	7	1%
Testvérvárosok Tere Á.I.	20	2%
Árpád fejedelem Á.I.és G.	0	0%
Illyés Gyula Á.I.	43	4%
Anikó u. Á.I.	28	3%
ANK 1	111	11%
ANK2	54	5%
Éltes - eféf	87	8%
Éltes - kséf	10	1%
Összesen	1056	100%

Forrás: EÖKIK adatfelvétel

30. táblázat

A pécsi általános iskolákba járó roma tanulók megoszlása azokban a tanuló-csoportokban, amelyekben a roma tanulók aránya...

Iskola	0-25 %	26-50 %	51-75 %	75-99 %	100%	Összesen
Csokonai - Meszes	14	57				71
Csokonai - Fehérhegy	10	51				61
Csokonai-Szabolcs		10	67	17		94
Bártfa u. Á.I.	27	11				38
Bártfa u. Á.I. Pécsbányai t		10	13			23
Sziebert Róbert Á.I.	34	34	13			81
Vasas	28	16				44
Somogy	19	16				35
Hird	6	4				10
Mezőszél u. Á.I.	4					4
Felsővámház u. Á.I.	11	52	90	17		170
Belvárosi Á.I.						0
Jókai Mór Á.I.	5					5
Mátyás király u. Á.I.	29	6				35
Bánki Donát u Á.I.	8					8
Pázmány Péter u. Á.I.	6					6
Köztársaság Téri Á.I.	9					9
Jurisics Miklós U. Á.I.	2					2
TÁSI	7					7
Testvérvárosok Tere Á.I.	20					20
Árpád fejedelem Á.I.és G.						0
Illyés Gyula Á.I.	34	9				43
Anikó u. Á.I.	28					28
ANK 1	87	24				111
ANK2	54					54
Éltes -eféf	26	55	6			87
Éltes - kséf	5	5				10
Összesen	473	360	189	34		1056
Összesen (%)	45	34	18	3		100

Forrás: EÖKIK adatfelvétel

31. táblázat**Az egyes évfolyamokra járó tanulók, köztük roma tanulók száma és aránya a 2006-2007-es tanévben.**

évfolyam	Tanulók száma	Roma tanulók száma	Roma tanulók aránya	DI
előkészítő	33	11	33%	
1	1060	102	10%	0,05
2	1116	125	11%	0,04
3	1139	144	13%	0,05
4	1178	117	10%	0,05
5	1252	134	11%	0,05
6	1261	131	10%	0,05
7	1346	141	10%	0,04
8	1366	149	11%	0,04
Összesen	9751	1054	11%	0,046

Forrás: EÖKIK adatfelvétel

3.6. Intézményi átszervezés, oktatáspolitikai fordulat 2007-ben

A 2006-ban megválasztott önkormányzat hivatalának elfoglalását követően úgy döntött, hogy átszervezi általános iskola intézményhálózatát, és a beiskolázási körzeteket. A átszervezésnek alapvetően több célja is volt:

A város egyrészt költség-megtakarítást és pótlólagos forrásokat várt az intézményhálózat összevonásától. Pécs a dél-dunántúli régió és legfontosabb iskolacentruma és egyetemi városa, így természetesen jelentős szívóhatása van a közelebbi és távolabbi környék településeire. A középiskolákban a bejáró, tehát nem pécsi tanulók aránya már elérte az összes tanuló felét, az általános iskolákban pedig az elmúlt évtizedben arányuk a sokszorosára nőtt. A Városháza adatai szerint az összes az önkormányzati iskolába járó nem pécsi diákok száma a 2006-2007-es tanévben 1400-1500 fő között mozgott, ami az összes tanuló 14-15 százalékát jelenti. Nem önmagában ezt az arányt tekintette a város vezetése magasnak, hanem azt, hogy nem képes kontrollálni a folyamatot. Az önkormányzat mindenképpen maximalizálni akarta a társulási kiegészítő normatív támogatásokat, így a kialakítandó öt integrált intézmény mindegyike részese lett Pécs és a környékbeli települések iskolafenntartó társulásinak; 2007 szeptemberétől ugyanis a város csak azokat a vidéki diákokat fogadta általános iskoláiban, akik olyan településeken éltek, amelyek tagjai lettek a társulásoknak. A város vezetése mintegy 200-300 millió többletbevételt remélt ettől.

Az összevonás révén az önkormányzat szerette volna a korábbinál hatékonyabban ellenőrizni a közoktatási folyamatokat. Kevesebb felelős intézményigazgatót, áttekinthetőbb csoport-kialakítást, a város egészére kiterjedő pedagógiai kínálatot akartak kialakítani, távlatilag pedig minden városrészben olyan komplex egységeket akarnak létrehozni, amely az óvodától a középiskoláig egyfajta alapszolgáltatást nyújt.

Az intézményi integráció mellett szólt az is, hogy a tagiskolák közötti rugalmas órafelosztással pedagógusállásokat lehet megmenteni. Három tagintézmény megszüntetése azonban napirendre került és kettőt be is zártak.

A nagy múltú *pécsbányai iskola* hanyatlása az 1970-es évek közepén kezdődött, a rendszerváltás utáni években pedig az iskola a Kerek Világ Alapítvány segítségével felvállalta az ép értelmű mozgássérült tanulók integrált oktatását az egész városban, sőt, a Pécs környéki településeken is. Egy évtizedre az iskola biztosította a túléléséhez szükséges tanulói létszámot, jóllehet aligha van a városban még egy ilyen iskola, amelynek fekvése ennyire alkalmatlanná tenné erre a feladatra. Pécsbánya a város központjától és a vasútállomástól egyaránt messze van, nehezen megközelíthető, és a régi épület sem alkalmas erre a célra. Ennek ellenére a város oktatásirányításai is megfelelőnek ítélte az iskolát erre a feladatra. A bejáró tanulókat buszok szállították az állomásról a pécsbányai iskolába. A tanulói létszám 2002-ben olyan alacsony szintre süllyedt, hogy az alsó tagozatot megszüntették, a felső tagozatot pedig a Bártfa utcai iskolához csatolták tagintézményként. Öt év múlva, 2007-ben azután beteljesedett az iskola sorsa: a felsős tagozat is megszűnt a tanulókat a Bártfa utca iskola vette át.

Az Ágoston téri iskola is bezárt 2007-ben; tanulói a közeli Felsővámház utca iskolába kerültek.

A harmadik cigány többségű tagiskola, a Hősök terén van Pécs legnagyobb egybefüggő cigánytelepe mellett. Az eredeti reformtervek felvetették ennek a tagiskolának a bezárását is, de erre végül nem került sor. A környék egyéni képviselője sikeresen szállt szembe az iskolát megszüntetni akaró törekvésekkel és ebben támogatta őt az anyaiskola, a Csokonai vezetése is.

3.7. „Esélyegyenlőség? Nem ez volt az elsőszámú indok”

Minden érintett döntéshozó úgy értékeli a 2007-es nagy horderejű oktatáspolitikai átszervezést, hogy az esélyegyenlőség kérdése fel sem merült. *„Az esélyegyenlőség kérdése, ez az, amivel nem igazán foglalkoztunk.”* mondta ki nyíltan Meixner András az oktatási bizottság elnöke, később alpolgármester. Pedig már a cigány többségű tagiskolák részleges megszüntetésének is voltak esélyegyenlőségi vonatkozásai, és az intézményi átszervezés egybeesett a közoktatási törvény 66 §-nak alkalmazásával. A városháza azonban sem pozitív, sem negatív értelemben nem sorolta a mérlegelendő szempontok közé a közoktatási esélyegyenlőség problémáját, és az átszervezést támadó pécsi ellenzék sem hozakodott elő ezzel a szemponttal. A pécsi politikusoknak azt sem jutott eszükbe, hogy az alacsony közoktatási szegregációt akár oktatáspolitikai eredményként is propagálhatnák. *Ez a problematika egyszerűn nem szerepelt a pécsi politika agendán.*

Az önkormányzat alapvetően több olyan döntést hozott, amelynek van, vagy lehet esélyegyenlőségi vonatkozása:

- A két cigány többségű tagiskola bezárásáról már szóltunk.
- Az összevonás természetesen nem függetleníthette magát az iskolák település-földrajzi elhelyezkedésétől. Az összevonás előtt a városban kilenc olyan iskola volt, amelynek tanulói közt a romák aránya elérte, vagy meghaladta a 10 százalékot. Ebből négy iskola az összevont keleti (*Budai Városkapu Iskola*)

tagintézménye lett, míg a nyugati (*Mecsekajai Iskola*) tagintézményei között egyetlen ilyen iskola sincs. Az összes roma tanuló 43 százaléka, az összes halmozottan hátrányos helyzetű tanuló 36 százaléka a keleti iskolaközpont valamelyik intézményébe jár. A városi oktatáspolitikai természetesen elviekben is csak azt a részét kezelheti a közoktatási szegregációnak, amelyet a térbeli szegregáció nem magyaráz. A keleti városrész iskolái meg is fogalmazták azt a követelést, hogy csökkenteni kell a belvárosi iskolák, vagy általában a vonzó iskolák szívóhatását az engedélyezett elsős osztályok csökkentésével, de ez politikailag irreálisnak bizonyult: a két leginkább vonzó belvárosi iskola 2007-ben is megtarthatta három induló elsős tanulócsoportját.

- Az egységes, összevon intézmények kialakítása során az önállóságukat veszítő, tagiskolává váló iskolák megtartották eredeti beiskolázási körzeteiket, de az önkormányzat az intézményi átszervezéssel egyszerre a beiskolázási körzethatárokat is át átszabta.
- Négy iskola, amelynek 2000-ben megszüntették a beiskolázási körzetét, 2007-től ismét beiskolázási körzetet kapott, ami elvben korlátozta szelekciós lehetőségeiket.
- Az egységes 12 évfolyamos iskolák létrehozásának távlati terve és a 4 osztályos általános iskolát és 8 osztályos gimnáziumot magába foglaló Árpád fejedelem Általános Iskola és Gimnázium de facto egységes iskolává alakítása
- Nivelláló esélyegyenlőségi szándékú lépés volt az úgynevezett fenntartói órák elvétele.

A pécsi nyilvános, politikai, vagy érdekképviselői szinten folyó oktatáspolitikai vitáknak két fő témájuk volt. A városháza és főként a keleti városrész iskolái megfogalmazták azt a követelést, hogy csökkenteni kell a belvárosi iskolák, vagy általában a vonzó iskolák szívóhatását az engedélyezett elsős osztályok csökkentésével. A pécsi iskolaigazgatók között egyfajta „városi legendaként” elterjedt az a vélekedés, hogy a városközpontban lévő iskolák vonzereje rendkívüli, és a tanulók fele ezekbe az intézményekbe jár. A város központjában, vagy attól nem túl távol lévő vonzónak számító iskolákba azonban a vizsgált tanévben az összes pécsi tanuló 27 százaléka járt, beleértve a 10 százalékos cigány diákkal rendelkező és csökkenő vonzerejű Mátyás király utcai iskolát is. Az elit iskolák közül a Belvárosi, a Jókai és a Köztársaság téri iskoláknak volt három párhuzamos első évfolyamat 2006-ban, közülük a Köztársaság téri iskola 2007-ben már csak két első évfolyamatot indított. A Belvárosi és a Jókai iskolák 2007 szeptemberétől is megtarthatták a három első évfolyamukat. Ebben önmagában tehát nem voltak olyan nagy tartalékok.

A másik vitát a szülők, néhány iskolaigazgató, a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezet (PDSZ) és az ellenzéki pártok tematizálták. Az összevonás következtében több osztályban is túllépték az engedélyezett felső tanulói létszámot, de mindössze két olyan osztály akadt, ahol nem sikerült megegyezni a szülőkkel. A megegyezés per se többszereplős játék eredménye. A városháza a lojalitás minimumaként elvárta az iskolaigazgatóktól, hogy szerezzék meg a szülők beleegyezését; ha nem, akkor viszont úgy tekintette, hogy az igazgatók kifejezetten lázították a szülőket arra, hogy protestáljanak. Ráerősített erre az ellenzék, amely ezeket a konfliktusokat, amelyek egyébként normális és meghatározott eljárásrenddel kezelhető konfliktusok, beépítette politikai

---

érvrendszerébe. Két iskolában, a Jurisics és a Pázmány Péter utcai iskolákban nem sikerült a szülőkkel megegyezni és ebben a két iskolában került sor egyeztető bizottság felállítására. A városháza mindkét iskola vezetését és az eredetileg tervek szerinti anya-iskola, a Bánki Donát azóta lemondott igazgatóját is felelősség tett a történetekért.

3.8. Körzetek, iskolacentrumok, iskolai migráció

Négy kiváltságos helyzetű iskolának 200-2007 között nem volt beiskolázási körzete. Az egyik érintett iskola, a Jókai igazgatója szerint a körzethatárok megszüntetése az ezredfordulón *„egyfajta teszt volt, amivel a város oktatásirányítása azt szeretete volna kipróbálni, hogy a négy körzet nélküli iskola képes-e feltölteni induló évfolyamait.”* Ez a magyarázat persze sajátos, hiszen a város az érintett négy iskolát, amelyek közül három már korábban is a legmagasabb presztízsű iskolák közé tartozott, mesterségesen elit státusba helyezte, hiszen az iskolák tetszésük szerint válogathattak a jelentkező diákok közül. A négy, kiváltságosnak tekinthető, 2000-2007 között beiskolázási körzet nélkül működő iskola tehát 2007-ben ismét körzetet kapott, sőt, a körzethatárok átszervezése során a város arra is törekedett, hogy elitnek tekinthető iskolák körzeteihez slum övezeteket is csatoljon.

- A *Belvárosi Általános iskola*, Pécs legvonzóbb, legnagyobb presztízsű iskolája, a belváros szívében van, ám közvetlen közelében található egy nevelőintézet. Az átszervezés évében, 2007-ben a katolikus egyház megkereste az önkormányzatot, hogy szívesen átvenné az iskolafenntartását. Később a német kisebbségi önkormányzat is hasonló kérelemmel élt. Az igazgató és a tanári kar úgy vélte, hogy minden megoldás kedvezőbb annál, hogy a katolikus egyház, vagy egy kisebbségi önkormányzat venné át az iskola működtetését. Az új körzethatárok kijelölése során az önkormányzat törekedett a HHH tanulók kiegyenlített elosztására, így 2007-ben a Belvárosi iskola a megszüntetett Ágoston téri iskola körzetének egy nagy részét is megkapta, tehát egy belső slum környéket. Azonban 2007-ben egyetlen elsős sem iratkozott be innen a Belvárosi iskolába; valamennyien a Felsővámház utca iskolába mentek. Az esélykiegyenlítő körzethatár-módosítás tehát elvileg megtörtént, ám a Belvárosi iskolának sikerült „kivédenie” ennek vélt státusz-csökkenő hatását.
- A *Jókai Mór iskola* a Siklósi külváros belső részén, a Nagy Lajos király útjától délre fekvő lakótelepen van. Az iskola 2007-től lehatárolt körzetének része lett a Pipacs utcai cigánytelep, ám az ott élő elsős kisdíjakok 2007-ben kivétel nélkül a Felsővámház utcai iskolába iratkoztak be. A módosítást követő első évben tehát a Jókai iskolának is sikerült az, ami a Belvárosinak: a formális esélykiegyenlítő körzethatár-módosítás ellenére az iskola elhárította az alacsony státuszú gyerekek felvételét.
- Az Uránvárosban lévő *Testnevelési Általános Iskola és Középkiskola (TÁSI)* valamennyi osztályában emelet szintű, heti ötórás testnevelés oktatás folyik. A TÁSI persze abban az értelemben nem volt elit iskola, mint a Belvárosi, vagy a Jókai, de azért a körzet-nélküliség miatt kiváltságos helyzetben volt. Az újra-körzetesítés következtében az iskola testnevelés és sport specializációja is erodálódik, ám ezt a városháza nyíltan nem mondja ki.

- Az *Árpád fejedelem Általános Iskola és Gimnázium* sajátos helyzetben van, hiszen az intézmény négyosztályos általános iskolát és nyolcosztályos gimnáziumot foglal magába. A „körzetesítés” azt jelentette, hogy az iskola köteles felvenni a kijelölt utcákban élő kisdíákokat, méghozzá a nyolcosztályos képzés időtartamára. Ezzel gyakorlatilag az intézmény egészének jellege átalakul, és ezt az iskola nem is képes kivédeni. A város vezetése nem is titkolja, hogy valóban egységes iskola kialakítását tervezik.

A városháza öt iskolacentrum kialakítását határozta el. Pontosabban négy új összevont intézményt hozott létre és a kertvárosi lakótelepen lévő ANK intézményi szerkezetéhez nem nyúlt. Ugyancsak nem változott a speciális Éltés Mátyás Általános Iskola, Szakiskola és Kollégium önállósága sem.

Városközponti Iskola - Közép

- Mezőszél utcai iskola - anyaiskola
- Belvárosi iskola
- Jókai Mór iskola
- Mátyás király utcai iskola
- Felsővámház utcai iskola

Budai Városkapu Iskola - Kelet

- Csokonai iskola – anyaiskola
- Vasas-Somogy-Hird iskola
- Sziebert Róbert iskola
- Bártfa utcai iskola

Mecsekajjai Iskola - Nyugat

- TÁSI
- Bánki Donát iskola
- Pázmány Péter utcai iskola
- Jurisics Miklós utcai iskola
- Köztársasági téri iskola

Megyervárosi Iskola - Dél

- Testvérvárosok tere iskola – anyaiskola
- Anikó utcai iskola – igazgatója az összevont iskola igazgatója
- Árpád fejedelem Általános iskola és gimnázium
- Ilyés Gyula iskola

ANK

- ANK1
- ANK2

Az iskolacentrumok kialakítása során a városháza mindenekelőtt a földrajzi adottságokból indult ki, ám az önkormányzat városfejlesztési és oktatáspolitikai tér-percepciója nem volt teljesen azonos. A pécsi tanácsai vezetés, mindenekelőtt a bérlakás-

---

gazdálkodásért és a városfejlesztésért felelős városvezetők a hetvenes évektől kezdve meghonosították a „keleti városrész” kifejezést, mintegy tudomásul véve, hogy a bányászkolóniák, illetve Meszes, Fehérhegy, Vasas, Somogy, István akna, Rucker akna, valamint a Gyárváros és Újhegy összességükben Pécs problémaövezetét alkotják. Mindez persze sommás, homogenizáló percepció, ennek ellenére mélyen beépült a pécsi köztudomásba. Az oktatáspolitikusok némileg árnyaltabban látják a város szerkezetét; tudják, hogy a pécsi iskolák közül a belvárosi tőszomszédságában, a Budai városban lévő Felsővámház utca iskolába jár a legnagyobb arányban több roma tanuló, jóllehet számszerűen a keleti városrészben lévő Csokonai iskolának van a legtöbb cigány diákja. Az oktatáspolitikusok inkább hajlamosak arra, hogy funkcionálisan differenciáljon az egymáshoz közeli, ám nagyon eltérő háttérű diákokat oktató iskolák között, mondván, hogy a cigány, vagy hátrányos helyzetű tanulókat nagyszámú oktató iskolák „ehhez értenek”. Pécsen négy olyan beiskolázási „mikro-térség” van, ahol a legalacsonyabb presztízsű iskolák mintegy tehermentesítik a többi intézményt a problémás tanulók befogadásától.

- A keleti városrészben a Csokonai iskola szabolcsi tagiskolája cigány többségű.
- A középső iskolacentrumban a Felsővámház utca iskola két elit iskola, a Belvárosi és a Jókai iskolák tőszomszédságában van.
- A déli iskolacentrumban az Illyés Gyula iskola státusza rosszabb, mint a többi iskoláé.
- Az ANK 2. iskola lényegesen alacsonyabb presztízsű, mint az ANK 1. iskola

Az eredeti koncepció szerint a Felsővámház utca iskola is a keleti iskolacentrumhoz került volna, de végül ettől elálltak, mert belátták, hogy ezáltal nagyon nagymértékben koncentrálnának a problémásnak ítélt tanulók egyetlen iskolacentrumban. Inkább vállalták, hogy a középső iskolacentrum tagja lesz a város két legkeresettebb és a leginkább problémásnak ítélt iskolája.

Ugyanakkor a középső iskolacentrum része, sőt, anyaiskolája lett a központtól viszonylag távol eső, Szigeti külváros lakótelepén lévő Mezőszél utcai iskola, míg a közelebbi, Köztársaság téri iskola a nyugati iskolaközpont egyik tagintézményévé vált. Ennek az „oktatás-földrajzi” szempontból meglehetősen furcsa döntésnek két oka volt. Az egyik személyi természetű: a Mezőszél utcai iskola igazgatóját mindenképpen iskolacentrum-vezetőnek akarták kinevezni, ugyanakkor pedig a középső iskolacentrum iskolaigazgatói között nem akadt senki, aki bírta volna a városháza bizalmát. A másik ok az volt, hogy ki akarták egyenlíteni az iskolacentrumok között az idegen nyelvi kínálatot és a Köztársaság téri iskola az egyik legerősebb nyelvi orientációjú iskola a városban.

Az összevont iskolacentrumokban és a változatlanul önálló Éltes Mátyás speciális iskolában a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya viszonylag kiegyenlített, ám az összes halmozottan hátrányos helyzetű tanulók megoszlása az intézményi egységek között már meglehetősen aránytalan. Az öt plusz egy intézményi egység közül kettőbe jár a HHH gyerekek 56 százaléka. A roma tanulók esetében már a tanulók közötti megoszlás is aránytalan, míg az össze roma tanulónak nem kevesebb, mint 63 százaléka jár a keleti és a középső iskolacentrum valamelyik tagiskolájába.

A város oktatáspolitikája mégis alkalmas arra, hogy bizonyos mértékben elfedje az aránytalanságokat. Egyrészt azért, hogy a HHH. és a roma tanulók közötti rés nagyon

nagy, a városháza tehát rendkívül nagymértékben alábecsli a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók számát a pécsi általános iskolákban. Másrészt az intézményi összevonas elfedi az összevont iskolacentrumok tagintézményei közötti különbségeket.

A tanulói migráció Pécsen nem feltétlenül tükrözi az iskolák presztízs hierarchiáját, mivel a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók migrációja is nagymérvű. A körzetes tanulók aránya többé-kevésbé jelzi az adott iskola megítélését, bár ebben a met-szetben is vannak kivételek. A Vasas-Somogy-Hird iskolába kizárólag, a Csokonaiba majdnem kizárólag csak körzetes tanulók járnak. A többi alacsony presztízsű iskolában a körzetes tanulók aránya relatív: a felerészben cigány diákokat tanító Felsővámház utcában 70 százalék, ami azt is jelenti, hogy tanulóinak majdnem harmada máshonnan jár ide.

Az iskola körzetek „tanuló-megtartó” képességét viszont az adott iskola presztí-zse mellett az adott környék státusza is erősen befolyásolja.

32. táblázat

A tanulók száma, a körzetes tanulók száma és aránya a pécsi iskolákban a 2006-2007-es tanévben

Iskola	Tanulók száma	Körzetes tanulók száma	Körzetes tanulók aránya
Anikó	406	173	43%
ANK	1285	501	39%
Árpád			
Bártfa	272	211	77%
Bánki Donát	562		
Belvárosi			
Csokonai	602	595	98%
Felsővámház	351	245	70%
Illyés	388	231	60%
Jókai			
Jurisics	320	164	51%
Köztársaság	610	93	15%
Mátyás	345	184	53%
Mezőszél	430	116	27%
Pázmány	310	226	80%
Sziebert	404	232	57%
TÁSI			
TVT	617	188	30%
VSH	427	427	100%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

33. táblázat

Iskolai migráció a pécsi általános iskolákban a 2006-2007-es tanévben

Körzetek	Anikó	ANK	Árpád	Bárta	Bánki Donát	Belvárosi	Csokonai	Felsővárnai	Illyés	Jókai	Juristics	Közjár-saság	Mátyás	Mezőszél	Pázmány	Szebert	TÁSI	TVT	VSH
Anikó	173	76		2			3	3	52		1		1	3		6		4	
ANK	501	102		5	18		15	12	364		4	4	1	8	12	25		53	11
Árpád																			
Bárta	2	1		211			7	33			2	2	3		2	14		1	1
Bánki Donát	6	8		4	350		16	11	10		2	2	1	9	68	7		2	3
Belvárosi	6	16		47	11		28	141	27		55	3	26	9	25			5	3
Csokonai	10	8		6	4		595	9	9		2	2	2	1	4	18		1	17
Felsővárnai	1			48	3	1	21	245	7	5	1			3	2	7	2		5
Illyés	25	37			3		4	6	231		5	1	3		3	3		10	2
Jókai	10	32		32	23		59	58	81	0	22	51	30	14		26		2	11
Juristics		2		6	4		7	25	2		164	10	14	13	69	9		2	4
Közjár-saság	7	25		32	18		42	31	110		8	93	15	12	25	35		4	13
Mátyás	12	10		15	15		16	36	16		21	11	184	10	70	22		1	16
Mezőszél	4	18		8	39		7	10	29		18	17	22	116		17		3	5
Pázmány	1	3			36		2	5	6		2	2			226	1			3
Szebert		2		13	1		117	9	9		1			1		232		1	19
TÁSI	22	27		10	103		19	14	50		6	6	4	29	50	12		2	7
TVT	66	122			6		7	4	140		1		1	1	8	5		188	4
VSH																			427
körzeti tanulók	846	489		439	634		965	652	1143		314	205	307	229	564	439		279	551
Körzethe járók	173	102		211	350		595	246	231		164	93	184	116	226	232		188	427
Körzetben maradók %	20	20,8		48	55		61,6	37	20,2		52,2	45,3	60	50,6	40	52,8		67,4	77,5

Forrás: EÖKIK adatfelvétél
(Magyarázat: Sorok = honnan jönnek egy-egy iskola tanulói? Oszlopok = melyik iskolába járnak a körzetben lakók?)

34. táblázat**A tanulók és köztük a roma tanulók száma és aránya az összevont pécsi iskolacentrumokban a 2006-2007-es tanév adatai alapján**

Összevont iskola	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	Roma tanulók száma	Roma tanulók aránya
Pécs Kelet	90	1744	457	26%
Pécs Közép	96	2360	214	9%
Pécs Nyugat	99	2263	32	1%
Pécs Dél	82	1696	91	5%
Pécs ANK	54	1284	165	13%
Pécs Éltés	37	394	97	25%
Összesen	458	9741	1056	11%

Forrás: EÖKIK adatfelvétel

35. táblázat**A pécsi általános iskolákba járó összes roma tanuló megoszlása az iskolacentrumok között a 2006-2007-es tanév adatai alapján**

Összevont iskola	Roma tanulók száma	Roma tanulók megoszlása az összevont iskolák között
Pécs Kelet	457	43%
Pécs Közép	214	20%
Pécs Nyugat	32	3%
Pécs Dél	91	9%
Pécs ANK	165	16%
Pécs Éltés	97	9%
Összesen	1056	100%

Forrás: EÖKIK adatfelvétel

3.9. Városcsözponti Iskola - Közép

A középső iskolacentrum, tehát a Városcsözponti Iskola létrehozását kísérték a legélesebb konfliktusok. Ennek persze részben település-földrajzi okai vannak, amit önmagában az oktatáspolitikai nyilvánvalóan csak adottságként szemlélhet. Az iskolacentrumon belül nagyon nagyok az aránytalanságok. Az összes halmozottan hátrányos helyzetű tanú 89 százaléka, az összes roma tanuló 95 százaléka két iskolába jár, ezen belül az összes halmozottan hátrányos helyzetű diák 73 százaléka, és az összes roma tanuló 79 százaléka a Felsővámház utcai iskola tanulója. A másik három tagiskolában nincsenek vagy csak elenyésző számban vannak halmozottan hátrányos helyzetű, vagy roma tanulók.

Az alpolgármester szerint: „A Felsővámház utcai iskolának azért van meg a létjogosultsága, mert a Belvárosi iskolában ehhez nem szoktak hozzá, tehát az ilyen problémákhoz. A Felsővámház iskola nevelőtestülete viszont ehhez ért. Az a gárda betanítja a többi iskolát, segítséget nyújt nekik az ilyen típusú feladatokat pont az egybefüggő feladatmegoldások keretében. Előbb utóbb ezek az elit iskolák is kénytelenek lesznek foglalkozni az ilyen típusú gyerekeknek az oktatásával. Már csak azért is, mert azt a fajta elit iskolai képzést, amit eddig csináltunk, ha nem is mindenütt, de nagy többségében vissza akarjuk fogni.” Az első év nem igazolta a konvergenciával kapcsolatos elvárásokat, sem a beiskolázás, sem pedig a pedagógia kínálat kiegyenlítése terén.

Mindkét elit iskola, tehát a Belvárosi és a Jókai iskolák beiskolázási körzetet kaptak, sőt, új beiskolázási körzeteiknek mindkét esetben slum területek, cigánytelepek is részei lettek. Ráadásul mindkét iskola igazgatójának kifejezetten politikai termésterű averziói is voltak az átszervezéssel kapcsolatosan.

A Jókai iskola fideszes kötődési igazgatója nem titkolta, hogy az elit minősítést évek óta megbélyegző szövegösszefüggésben hallja saját iskolájával kapcsolatban. A Jókai iskola erősege a matematika, az emelt szintű angol nyelvoktatás és a második idegen nyelvként oktatott német, illetve olasz nyelv. Az igazgató még azt is fontolgatta, hogy a fenntartói órák elvétele miatt jelképesen ugyan, de fizetőssé teszi a második idegen nyelv oktatását, részint, hogy ily módon is protestáljon a történetek miatt, részint, hogy ily módon is távol tartsa az iskolától a fizetőképtelen családokat. Jogi lehetősége erre persze nem volt, de a fenyegető nyomásgyakorlásnak azért megtette az ötlet.

A Belvárosi iskola igazgatónőjét az SZDSZ szerette volna az összevont iskolacentrum igazgatói székébe ültetni, ám ez nem találkozott az időközben alpolgármesterre választott oktatási bizottsági elnök szándékával. Nemcsak az igazgatónő, de az egész Belvárosi iskola súlyos sérelemként élte meg, hogy a Mezőszél iskola lett az anyaiskola. „Bealáztak minket a Mezőszél alá” értékelte a helyzetet a Belvárosi igazgatónője. Ráadásul úgy érezte, hogy az iskola eleve megzsarolt helyzetben volt, mivel a katolikus egyház igényt nyújtott be az amúgy modern épületben lévő iskola fenntartására és az iskola átadásához képest minden megoldás kedvezőbb volt.

A Felsővámház utcai iskola igazgatónője hozzászólt ahhoz, hogy zömében olyan tanulókat tanító iskola élén áll, akiket a szomszédos intézmények aligha fogadnának. Mi több, az igazgató elkötelezett és kimondottan szereti munkáját. Nem az átszervezés, hanem az Ágoston téri tagiskola megszüntetése jelentett számára gondot 2007 őszén, mert a kétféle épületből összekerült gyerekek között kezelhetetlenek bizonyult konfliktusok törtek ki. A Felsővámház utcai iskola 2007 őszétől vált cigány többségűvé és középtávon az iskolát erőteljes „elcigányosodás” fenyegeti. A Mátyás király utcai iskola tanulóinak mintegy 10 százaléka roma, de az iskola presztízse érezhetően csökken. Az anyaiskola, tehát a Mezőszél utcai iskola és egyben az egész iskolacentrum igazgatója, térben és tartalmilag is távolról szemléli a konfliktusokat.

36. táblázat

A tanulók és köztük a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulók száma és aránya a pécsi Városcsözponti Iskola tagiskoláiban a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Tanulócsöportok száma	Tanulók száma	HHH tanulók száma	HHH tanulók aránya
Mezősözél u. Á.I.	16	430	8	2%
Felsővámház u. Á.I.	17	351	62	18%
Belvárosi Á.I.	24	593	0	0%
Jókai Mór Á.I.	24	641	2	0%
Mátyás király u. Á.I.	15	345	13	4%
Összesen	96	2360	85	4%

Forrás: PH és EÖK!K adatfelvétel

37. táblázat

A pécsi Városcsözponti Iskolába járó összes halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanuló megoszlása tagintézmények között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	HHH tanulók száma	HHH tanulók megoszlása (tag)iskolák között
Mezősözél u. Á.I.	8	9%
Felsővámház u. Á.I.	62	73%
Belvárosi Á.I.	0	0%
Jókai Mór Á.I.	2	2%
Mátyás király u. Á.I.	14	16%
Összesen	86	101%

Forrás: PH és EÖK!K adatfelvétel

38. táblázat

A tanulók és köztük a roma tanulók száma és aránya a pécsi Városcsözponti Iskola tagiskolái között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Tanulócsöportok száma	Tanuló száma	Roma tanulók száma	Roma tanulók aránya
Mezőszél u. Á.I.	16	430	4	1%
Felsővámház u. Á.I.	17	351	170	48%
Belvárosi Á.I.	24	593	0	0%
Jókai Mór Á.I.	24	641	5	1%
Mátyás király u. Á.I.	15	345	35	10%
Összesen	96	2360	214	9%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

39.táblázat

A pécsi Városcsözponti Iskolába járó összes roma tanuló megoszlása tagintézmények között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Roma tanulók száma	Roma tanulók megoszlása az (tag)iskolák között
Mezőszél u. Á.I.	4	2%
Felsővámház u. Á.I.	170	79%
Belvárosi Á.I.	0	0%
Jókai Mór Á.I.	5	2%
Mátyás király u. Á.I.	35	16%
Összesen	214	100%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

3.10. Budai Városcsözponti Iskola - Kelet

A pécsi keleti városrészi iskolái egymástól távol fekszenek. Az anyaiskola, a Csokonai Általános Iskola, amely három különböző telephelyen működik. A Vasas-Somogy-Hird iskola Pécs legkeletibb, a várostól elkülönülő három településrészi általános iskolája. A Sziebert Róbert iskola környezete a Gyárvaros, a városközpontoz legközelebbi iskola pedig a Bártfa utcában van.

40. táblázat

A tanulók és köztük a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulók száma és aránya a pécsi Budai Városkapu Iskola tagiskoláiban a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Tanulócsoporthoz száma	Tanulók száma	HHH tanulók száma	HHH tanulók aránya
Csokonai	31	602	71	12%
Bártfa u. Á.I.	17	311	13	4%
Sziebert Róbert Á.I.	18	404	33	8%
Vasas-Somogy-Hird	24	427	38	9%
Összesen	90	1744	155	9%

Forrás: PH és EÖK!K adatfelvétel

41. táblázat

A pécsi Budai Városkapu Iskolába járó összes halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanuló megoszlása tagintézmények között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	HHH tanulók száma	HHH tanulók megoszlása (tag)iskolák között
Csokonai	71	46%
Bártfa u. Á.I.	13	8%
Sziebert Róbert Á.I.	33	21%
Vasas-Somogy-Hird	38	25%
Összesen	155	100%

Forrás: PH és EÖK!K adatfelvétel

42. táblázat

A tanulók és köztük a roma tanulók száma és aránya a Budai Városkapu Iskola tagiskolái között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	Roma tanulók száma	Roma tanulók aránya
Csokonai - Meszes	12	236	71	30%
Csokonai -Fehérhegy	11	216	61	28%
Csokonai-Szabolcs	8	150	94	63%
Bártfa u. Á.I.	13	272	38	14%
Pécsbányai tagiskola	4	39	23	59%
Sziebert Róbert Á.I.	18	404	81	20%
Vasas	12	228	44	19%
Somogy	8	142	35	25%
Hird	4	57	10	18%
Összesen	90	1744	457	26%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

43. táblázat

A Budai Városkapu Iskolába járó összes roma tanuló megoszlása tagintézmények között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Roma tanulók száma	Roma tanulók megoszlása a z (tag)iskolák között
Csokonai - Meszes	71	16%
Csokonai -Fehérhegy	61	13%
Csokonai-Szabolcs	94	21%
Bártfa u. Á.I.	38	8%
Pécsbányai tagiskola	23	5%
Sziebert Róbert Á.I.	81	18%
Vasas	44	10%
Somogy	35	8%
Hird	10	2%
Összesen	457	100%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

3.11. Apáczai Csere János Nevelési Központ (ANK)

Az ANK az 1970-es években létesült és egyike volt a legnagyobb ilyen jellegű intézményeknek az országban. Az eredeti koncepció, amely a nagyszabású panel lakótelep építkezésekhez, tehát Pécsen a déli Megyervárosi/Kertvárosi lakótelep felépítéséhez kapcsolódott, az volt, hogy komplex oktatási és művelődési intézményt kell létrehozni. De a komplexitásnak csak az intézményi keretei voltak adottak, a tartalmi feltételei már nem, hiszen a hetvenes években sem a 12 évfolyamos egységes képzés bevezetéséről, sem a munkaerő-politikai igények diktálta szakképzés visszaszorításáról, sem a rugalmas szakiskolák meghonosításáról nem lehetett szó.

A pécsi ANK két általános iskolája a rendszerváltásig nagyjából hasonló létszámú és hasonló presztízsű volt. A divergencia a kilencvenes években kezdődött. Az ANK 1 relatíve vonzó iskolává vált, tanulói létszáma és párhozamos tanulócsoporthajának száma egyre emelkedett, míg az ANK 2 iskola lett az árnyékiskola. Az ANK1 iskolában 4-5 párhuzamos osztály is működik évfolyamonként: nemzetiségi német, két tannyelvű angol, emelt szintű angol, illetve rajz és tánc specializáció jellemezte az egyes osztályok kínálatát. Az ANK 1 szintén angolt és németet tanít csoportbontásban emelt szinten. Szakmai együttműködés a két iskola között nincs. Bizonyos értelemben abszurd helyzet alakult ki.

Az ANK egyik specialitása az óvoda iskola-rendszer, ami azt jelenti, hogy kihasználva az integrált intézmény előnyeit, kétdiplomás pedagógusok óvodástól az általános iskola negyedik osztályáig foglalkoznak a gyerekekkel megkönnyítve számukra az óvodai-iskolai átmenetet. Csakhogy az ANK keretei között két, ma már nagyon eltérő presztízsű általános iskola és öt óvoda működik. Az elmúlt években kialakult szokás szerint az öt óvoda közül kettőből az ANK 2 iskolába, háromból pedig az ANK 1 iskolába mennek tovább a kisdíák-korba lévő gyerekek. Történt, hogy az egyik óvoda és iskolapedagógusi diplomával rendelkező pedagógust, aki amúgy az ANK1 iskolában tanított, az egyik olyan óvodába rendelte csoportot indítani az ANK főigazgatója, amelyik a korábbi évek szokásjoga szerint az ANK1 iskolába „vitt tovább” gyerekeket. Másnap a felháborodott szülők demonstráltak a főigazgató irodája előtt. Az incidens nyilvánvalóvá tette, amit persze addig is tudni lehetett: az óvodai-iskolai rendszer ebben az intézményben azzal a gyakorlati következménnyel járt, hogy az *iskolai szelekciót 6-7 éves korról 3-4 éves korra hozta előre.*

A két iskola eltérő megítélése nem független attól a köztudomástól, hogy az ANK 2 iskola jóval több, illetve jóval nagyobb arányban tanít roma diákokat, mint az ANK 1 iskola. Csakhogy a külső megítélés ellentmond a tényeknek. A magas presztízsű ANK 1 iskola a vizsgált tanévben 111, az ANK 2 iskola 54 cigány diákot tanított; a roma tanulók aránya pedig hasonló volt. az ANK 1 iskolában 13 százalék, az ANK 2 iskolában pedig 12 százalék.

Az ANK 2 iskola 2007-ben már úgy érezte, hogy a létéért küzd: az ANK 1 iskola ugyanis 2007 őszétől nem négy, hanem öt első osztályt szeretett volna indítani, így az ANK 2 iskola már csak egyetlen első osztállyal kezdhetne volna a tanévet. Végül sikerült a fenntartóval kiegyezni három illetve két első osztályban.

44. táblázat

A tanulók és köztük a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulók száma és aránya a pécsi Apáczai Csere János Nevelési központban (ANK) a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	HHH tanulók száma	HHH tanulók aránya
ANK	54	1284	46	4%

Forrás: PH és EÖK!K adatfelvétel

45. táblázat

A tanulók és köztük a roma tanulók száma és aránya a pécsi Apáczai Csere János Nevelési Központban a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	Roma tanulók száma	Roma tanulók aránya
ANK 1	34	826	111	13%
ANK2	20	458	54	12%
Összesen	54	1284	165	13%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

46. táblázat

A pécsi Apáczai Csere János Nevelési központba járó összes roma tanuló megoszlása tagintézmények között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Roma tanulók száma	Roma tanulók megoszlása az (tag)iskolák között
ANK 1	111	67%
ANK2	54	33%
Összesen	165	100%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

3.12. Megyervárosi Iskola – Dél

A Megyervárosi Iskola intézményébe összevont iskolák helyzete éppen az ANK miatt sajátos. Ráadásul a Testvérvárosok tere iskola lett az anyaiskola, de az iskola-centrum igazgatója az Anikó utcai iskola igazgatója lett. Mellettük az Illyés Gyula

iskola és az Árpád fejedelem iskola bizonyos értelemben periférikus helyzetű. Az Illyés Gyula iskola inkluzív nevelési programokat valósít meg. Tanulói között a vizsgált évben 43 roma volt; az iskolacentrumba járó össze roma tanuló 47 százaléka. És bár ez meg sem közelíti például az ANK-ba járó cigány diákok számát, az Illyés Gyula iskola mégis bélyeget kapott a homlokára.

Az iskolacentrum igazgatója szerint „*az eddigi szereposztás megmaradt az összevonás után is. Az Árpád a tehetséges gyerekek iskolája, az Illyés a problémás gyerekek iskolája, míg az Anikó utca és a TVT őrzi „átlagos iskola” identitását*” Mindenesetre az Anikó utcai iskola szakmai programját érintették a legérzékenyebben az osztály-összevonások

Az Árpád fejedelem Általános iskola és Gimnázium helyzetéről már esett szó. Az iskola két okból került periférikus helyzetbe. Egyrészt azért, mert igazgatójának nem voltak jó kapcsolatai a városházán, másrészt, mert 2007 őszétől gyakorlatilag egységes iskolává vált anélkül, hogy alapító okirata is megváltozott volna.

47. táblázat

A tanulók és köztük a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulók száma és aránya a pécsi Megyervárosi Iskola tagiskoláiban a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	HHH tanulók száma	HHH tanulók aránya
Testvérvárosok Tere Á.I.	27	617	8	1%
Árpád fejedelem Á.I.és G.	12	285	10	4%
Illyés Gyula Á.I.	24	388	22	6%
Anikó u. Á.I.	19	406	11	3%
Összesen	82	1696	51	3%

Forrás: PH és EÖK!K adatfelvétel

48. táblázat

A pécsi Megyervárosi Iskolába járó összes halmozottan hátrányos helyzetű (hhh) tanuló megoszlása tagintézmények között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	HHH tanulók száma	HHH tanulók megoszlása (tag)iskolák között
Testvérvárosok Tere Á.I.	8	16%
Árpád fejedelem Á.I.és G.	10	20%
Illyés Gyula Á.I.	22	43%
Anikó u. Á.I.	11	22%
Összesen	51	100%

Forrás: PH és EÖK!K adatfelvétel

49. táblázat

A tanulók és köztük a roma tanulók száma és aránya a pécsi Megyervárosi Iskola tagiskolái között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	Roma tanulók száma	Roma tanulók aránya
Testvérvárosok Tere Á.I.	27	617	20	3%
Árpád fejedelem Á.I.és G.	12	285	0	0%
Illyés Gyula Á.I.	24	388	43	11%
Anikó u. Á.I.	19	406	28	7%
Összesen	82	1696	91	5%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

50. táblázat

A pécsi Megyervárosi Iskolába járó összes roma tanuló megoszlása tagintézmények között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Roma tanulók száma	Roma tanulók megoszlása az (tag)iskolák között
Testvérvárosok Tere Á.I.	20	22%
Árpád fejedelem Á.I.és G.	0	0%
Illyés Gyula Á.I.	43	47%
Anikó u. Á.I.	28	31%
Összesen	91	100%

Forrás. EÖK!K adatfelvétel

3.13. Mecsekaljai Iskola - Nyugat

A Mecsekaljai Iskolába két uránvárosi, két mecsekaljai és a városközponthoz közeli Köztársaság téri iskolát vonták össze. Az iskolákban csak elenyésző számban és arányban tanulnak halmozottan hátrányos helyzetű és roma tanulók, ugyanakkor itt kísérték a legsúlyosabb konfliktusok a szervezeti reformot.

A Köztársaság téri iskola közelebb van a Városközponti Iskola tagiskoláihoz, mint a nyugati iskolacentrumhoz, mégis az utóbbihoz tartozik. Épülete zsúfolt, a diákok száma évek óta több, mint amit az épület képes lenne kényelmesen befogadni. Az iskola a város egyik legerősebb idegen nyelvi oktatást kínáló általános iskolája: angolt németet és franciát tanítanak alsó tagozaton heti két órában, felső tagozaton már emelt szinten, heti öt órában.

Az Uránváros a hatvanas évek elején épült és lakásai csak éppúgy csak 1971-ben kerültek városi kezelésbe, mint az egykori bányászkolóniák lakásai. Addig bizonyos

értelemben külön világ volt, a munkásokat autóbuszok szállították a Mecsek nyugati oldalán lévő uránbányához és vissza, a lakásokat az uránbánya vállalat utalta ki.

A Bánki Donát iskola a hatvanas évek elején épült; ma emelt szintű angolt, német és második idegen nyelvként olasz nyelvet tanítanak. A TÁSI némileg hasonló helyzetben van, mint a megyervárosi Árpád fejedelem iskola. Jóllehet a TÁSI nyolcosztályos általános iskolát működtet és négyosztályos középiskolát, de a városháza ezt az intézményt is egységes 12 évfolyamos iskolává akarja alakítani, és azáltal, hogy az intézményhez beiskolázási körzetet rendeltek, ez a gyakorlatban el is kezdődött.

A Köztársaság téri iskola igazgatója szerette volna az iskolacentrumot vezetni, de a városháza nem bízott benne eléggé. A koncepció az volt, hogy a TÁSI igazgatója lesz az iskolacentrum vezetője, ugyanakkor a Bánki Donát iskola lesz az anyaintézmény. Csakhogy a Pázmány Péter és Jurisics iskolákban kitört csoportlétszám-botrány, amelyre korábban már utaltunk, magával rántotta a Bánki Donát iskolát, sőt, lemondásra készítette annak igazgatóját, akiben korábban sem volt bizalma az oktatáspolitikusoknak. Végül a TÁSI lett az anyaintézmény.

51. táblázat

A tanulók és köztük a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulók száma és aránya a pécsi Mecsekaljai Iskola tagiskoláiban a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Tanulócsoportok száma	Tanulók száma	HHH tanulók száma	HHH tanulók aránya
Bánki Donát u. Á.I.	25	562	14	2%
Pázmány Péter u. Á.I.	16	310	6	2%
Köztársaság Téri Á.I.	24	610	4	1%
Jurisics Miklós U. Á.I.	15	320	4	1%
TÁSI	19	461	11	2%
Összesen	99	2263	39	2%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

---

52. táblázat

A pécsi Mecsekaljai Iskolába járó összes halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanuló megoszlása tagintézmények között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	HHH tanulók száma	HHH tanulók megoszlása (tag)iskolák között
Bánki Donát u. Á.I.	14	36%
Pázmány Péter u. Á.I.	6	15%
Köztársaság Téri Á.I.	4	10%
Jurisics Miklós U. Á.I.	4	10%
TÁSI	11	28%
Összesen	39	100%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

53. táblázat

A tanulók és köztük a roma tanulók száma és aránya a pécsi Mecsekaljai Iskola tagiskolái között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Tanulócsoporthoz száma	Tanulók száma	Roma tanulók száma	Roma tanulók aránya
Bánki Donát u. Á.I.	25	562	8	1%
Pázmány Péter u. Á.I.	16	310	6	2%
Köztársaság Téri Á.I.	24	610	9	1%
Jurisics Miklós U. Á.I.	15	320	2	1%
TÁSI	19	461	7	2%
Összesen	99	2263	32	1%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

54. táblázat

A pécsi Mecsekaljai Iskolába járó összes roma tanuló megoszlása tagintézmények között a 2006-2007-es tanév adatai alapján

Iskola	Roma tanulók száma	Roma tanulók megoszlása a (tag)iskolák között
Bánki Donát u. Á.I.	8	25%
Pázmány Péter u. Á.I.	6	19%
Köztársaság Téri Á.I.	9	28%
Jurisics Miklós U. Á.I.	2	6%
TÁSI	7	22%
Összesen	32	100%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

3.14. A szegregáció növekedése

Összevetettük a 2006-ben és 2007-ben beiratkozott első osztályos kisdíákok, és köztük a roma kisdíákok eloszlását. A két időpont azért alkalmas az összevetésre, mert a 2007-es tanév előkészítése során kellett alkalmaznia az önkormányzatnak a közoktatási törvény 66§-át, amelynek célja éppen a közoktatási esélyegyenlőség előmozdítása és a szegregáció csökkentése. A 2006 őszen és 2007 őszen tanulmányait megkezdő kisdíákok összehasonlítása tehát választ adhat arra, hogy sikerült-e a jogszabály implementációjával elérni a jogalkotó célt.

Adataink szerint az etnikai szegregáció a pécsi általános iskolákban *növekszik, még hozzá elég dinamikusan.*

- *A Budai Városkapu Iskolában*, ahová az elsősök körében a roma gyerekek száma 27 százalékról 32 százalékra növekedett, ezen belül a legtöbb roma tanulót oktató Csokonai iskolában ez az arány 39 százalékról 46 százalékra nőtt.
- *A Városközponti Iskolában* a roma kisdíákok aránya 2006-ban és 2007-ben is 9 százalék, az összesített adat azonban elfedi a lényegét. A Belvárosi, a Jókai, és a Mezőszél utcai iskoláknak nincsenek, vagy csak elenyésző számban vannak roma tanulói. Ellenben a Felsővámház utcai iskolában, ahol az összes tanuló 48 százaléka volt roma a 2006-2007-es tanévben, az elsősök körében a romák aránya egyetlen év leforgása alatt 52 százalékról 60 százalékra növekedett, a Mátyás király utca iskolában pedig ez az arány 12 százalékról 20 százalékra nőtt.
- *A Megyervárosi Iskola* tagiskoláiban kevés roma diák tanul, de az egyetlen olyan iskolában, ahol a cigány diákok 11 százalékos, tehát számottevő nagyságú, az elsősök körében a roma kisdíákok aránya 6 százalékról 13 százalékra ugrott.
- *A Mecsekaljai Iskolában* annyira kevés roma diák tanul, hogy arányuk enyhe növekedéséből nem lehet komolyan vehető következtetéseket levonni.

55. táblázat

A 2006 és 2007 szeptemberében beiratkozott elsős tanulók és köztük a roma tanulók száma és megoszlása a pécsi önkormányzati általános iskolákban

Iskolacentrum neve	Elsős tanulók száma 06	Elsős roma tanulók száma 06	Elsős roma tanulók aránya 06	Elsős tanulók száma 07	Elsős roma tanulók száma 07	Elsős roma tanulók aránya 07
Városközpont I	277	24	9%	284	25	9%
Budai Városkapu I	193	53	27%	211	66	31%
Megyervárosi I	191	6	3%	249	8	3%
Mecsekajjai I	255	2	1%	237	6	3%
Összesen	916	85	9%	981	105	11%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

56. táblázat

A 2006 és 2007 szeptemberében beiratkozott elsős tanulók és köztük a roma tanulók száma és megoszlása a pécsi Városközponti Iskola (tag)iskoláiban

Iskola neve	Tanulók száma 2006	Roma tanulók száma 2006	Roma tanulók aránya 2006	Tanulók száma 2007	Roma tanulók száma 2007	Roma tanulók aránya 2007
Mezőszél	51	2	4%	56	1	2%
Belvárosi	77	0	0	78	0	0
Felsővámház	29	15	52%	25	15	60%
Jókai	79	2	3%	81	0	0
Mátyás király	41	5	12%	44	9	20%
Összesen	277	24	9%	284	25	9%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

57. táblázat

A 2006 és 2007 szeptemberében beiratkozott elsős tanulók, és köztük a roma tanulók száma és megoszlása a pécsi Budai Városkapu Iskola (tag)iskoláiban

Iskola neve	Elsős tanulók száma 2006	Elsős roma tanulók száma 2006	Elsős roma tanulók aránya 2006	Elsős tanulók száma 2007	Elsős roma tanulók száma 2007	Elsős roma tanulók aránya 2007
Csokonai Á.I.	71	28	39%	84	39	46%
Bártfa utca	23	5	22%	44	7	16%
Sziebert	46	8	17%	40	10	25%
Vasa s- Somogy - Hird	53	12	23%	43	10	23%
Összesen	193	53	27%	211	66	31%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

58. táblázat

A 2006 és 2007 szeptemberében beiratkozott elsős tanulók, és köztük a roma tanulók száma és megoszlása a pécsi Mecsekaljai Iskola (tag)iskoláiban

Iskola neve	Tanulók száma 2006	Roma tanulók száma 2006	Roma tanulók aránya 2006	Tanulók száma 2007	Roma tanulók száma 2007	Roma tanulók aránya 2007
Bánki Donát	63	0	0	51	3	6%
Jurisics	50	0	0	25	0	0
Köztársaság tér	64	2	3%	62	1	2%
TÁSI	44	0	0	46	2	4%
Pázmány P.	34	0	0	53	0	0
Összesen	255	2	1%	237	6	3%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

59. táblázat

A 2006 és 2007 szeptemberében beiratkozott elsős tanulók, és köztük a roma tanulók száma és megoszlása a pécsi Megyervárosi Iskola (tag)iskoláiban

Iskola neve	Tanulók száma 2006	Roma tanulók száma 2006	Roma tanulók aránya 2006	Tanulók száma 2007	Roma tanulók száma 2007	Roma tanulók aránya 2007
Anikó utca	34	4	12%	45	2	4%
Árpád f.	68	0	0	83	0	0
Illyés Gyula	31	2	6%	39	5	13%
TVT	58	0	0	82	1	1%
Összesen	191	6	3%	249	8	3%

Forrás: EÖK!K adatfelvétel

3.15. A „nagy fejlesztés” dinamikus és természetes határai

Pécs 2005 őszén nyerte el a Pécs, Európa Kulturális Fővárosa 2010 rendezési jogát a „*A határtalan város*” programmal a németországi Essen és a törökországi Isztanbul városokkal együtt. A projektnek eredetileg öt kulcseleme volt.

- A pályázat sikerében döntő szerepe volt a Zsolnay – Balokány kulturális és turisztika negyed koncepciójának, amely a Zsolnay gyár ingatlan együttesének mintegy 41 ezer négyzetméteres részén kíván többcélú kulturális szabadidős és egyetemi központot kialakítani.
- A Zsolnay gyár közelében, a Zsolnay út túloldalán tervezi a város felépíteni a Zenei és konferenciaközpontot.
- Ugyancsak itt lesz a Dél-dunántúli tudásközpont

-
- A Nagy kiállítótér eredeti koncepcióját a város időközben feladta, jóllehet az itt tervezett nyitó kiállításnak szintén döntő szerepe volt abban, hogy Pécs kapta a rendezés jogát. A kiállítótér a belvárosban lett volna, de a módosított terv az eredetinel jóval kisebb méretben a Zsolnay negyedben kíván kiállító teret létrehozni.
  - Az EKF ötödik eleme az egyedüli decentralizált projekt: a város köztereit, parkjait kívánja rehabilitálni, illetve a városrészi alközpontokban akar közösségi tereket létrehozni.

Az EKF három legfontosabb projektje a Pécs fejlesztési szempontból legérzékenyebb területén szándékozik példátlan méretű beruházásokat megvalósítani. Az informálisan "EKF városrésznek" nevezett terület pontszerű beruházások halmazát öleli fel. A projektnek nem része a környezetében álló épületek felújítása, korszerűsítése, sem pedig nagyarányú bontás, de a 34 Mrd forint összegű beruházás a város méreteihez képest olyan roppant nagyságú fejlesztési injekció, amelynek kisugárzó hatása biztosra vehető. Pécs történetében soha nem adódott ekkora lehetősége a város vezetésének arra, hogy szisztematikus, ráadásul külső forrásokból finanszírozott fejlesztéssel tagolja a városi teret.

A központi három beruházás környezete eredendően sérülékeny: tetemes értéknövekedés reményében a földszintes egyemeletes épületek bérlőit és tulajdonosait könnyű kivásárolni. Az ingatlanok, üres, vagy bontott telkek értéknövekedésnek azonban megvannak a maga határai, a bérlők, ingatlanulajdonosok, befektetők és persze a város vezetése számára tehát rendkívül fontosak a központi beruházásokat övező zónák határainak ismerete.

Övezetes városfejlesztésről abban az esetben beszélhetünk, ha a fejlesztő pontosan lehatárolja a rehabilitálandó, vagy építési terület kialakítására bontandó övezetet. A határok pontos megvonása azért lényeges, mert nemcsak a források térbeni koncentrálására nyílik lehetőség, de a fejlesztő abban bíz, hogy a beruházások kritikus tömegét elérve a területen multiplikatív hatás érvényesül. Tehát a potenciális ingatlanfejlesztők, beruházók, leendő tulajdonosok, lakás, iroda, vagy üzlethelyiség bérlők piaci értékítélete nemcsak a már megvalósult, de a várható értéknövekedést is tükrözi. A terület iránt érdeklődők elkezdenek bízni abban, hogy az adott városrész egészének státusza, funkciója megváltozik, lakossága nagyban kicserélődik. Ennek azonban feltétele a pontosan kijelölt zónahatár, amelynek nemcsak üzleti, de társadalmi „határvédő” funkciója is van. A fejlesztő azonban dinamikusan is értelmezheti a fejlesztendő terület határait, tehát bízhat abban, hogy időről időre bővítheti a zóna területét, az eredeti magtól egyre távolabb tolva annak határait. Ám a határoknak minden fázisban pontosan kell meghúzni.

Az övezetes városfejlesztésnek azonban nemcsak belátható előnyei vannak, de társadalmi, urbanisztikai ára is. Az éppen aktuális zónahatár túloldalán gyorsulhat az épületek fizikai leromlása, és a slummosodás. Ennek oka lehet részint a határhelyzet okozta bizonytalanság; az ott élők, vagy az ottani ingatlanokat használók nem tudhatják, hogy idővel őket is eléri majd a fejlesztés dinamikája, és nem tudják, hogy a kérdéses ingatlanokkal kapcsolatban milyen stratégiát érdemes követniük. Ha az ideiglenesség állapota tartósodik, úgy a szokásos karbantartási, vagy rutin munkákat sem tartják érdemesnek elvégezni. Másrészt a zónaszerű fejlesztés óhatatlanul is egyre

távolabb szorítja a fejlesztési magtól a piacképtelen lakókat, vagy ingatlan használókat, így a zónahatár túloldalán torlódnak a projekt vesztesei, illetve az általuk hordozott társadalmi problémák. A fejlesztő persze bízhat a projekt dinamikájában és abban, hogy a zóna területe egyre növekszik, ám minden efféle projektnek vannak „természetes” vagy annak tekintett határai.

Az EKF projekt elvben a Zsolnay negyedre és a Balokány ligetben tervezett két nagy beruházásra korlátozódik. Ugyanakkor a Zsolnay út déli oldalának épületeit lebontják, a lakókat pedig kihelyezik; ugyancsak bontják a Piac tér környékét. Jelentős bontások kezdődtek a Zsolnay út északi oldaláról nyúló budai városi utcákban. Ezzel a projekt máris zónaszerűvé vált, igaz, csak a legkisebb ellenállás irányában.

Első övezet Tegyük fel, hogy az „EKF projekt” dinamikája minimálisan a Budai várost és a Basamalom utcáit érinti: olyam mértékben felértékeli az ottani ingatlanokat, hogy megkezdődik a két terület lebontás, átépítése, jelenlegi lakosságának kitelepülése. A Basamalomban nincsenek önkormányzati lakások, ám a Budai város lakásainak ötöde önkormányzati tulajdonú, így az önkormányzatnak is van némi mozgástere. Az övezet dinamikus határai ebben az esetben többé-kevésbé világosak: nyugaton a Belváros, északon az Ady Endre út, keleten a Budai külváros, illetve a Ledina, délen pedig a Tüskésréti út. Ez a lehatárolás a projekt vezetői számára egyben természetes határvonal is lenne, mivel elegendő területet hagyva a fejlesztési projekt magja körül ahhoz, hogy a leromlott, slum környezet ne zavarja a beruházási területeken tervezett programokat. **A város vezetése azonban semmiképpen nem tekintheti ezt az övezethatárt „természetes határnak.** Erre több oka is van. Egyrészt tisztában kell lennie azzal, hogy a közeli Gyárvárost aligha lehetne izolálni az így felértékelt zónától, másrészt a Belvárosban és a Belvárost nyugati oldalról közvetlenül övező Szigeti külvárosban masszív slum tömbök vannak. Harmadrészt **ez a folyamat teljesen felborítaná a pécsi általános iskolákban kialakult beiskolázási arányokat,** amelynek messzemenő következményei lennének a város egészére. A Budai városban található ugyanis a Felsővárház utca iskola, amelynek ma már többségében cigány tanuló vannak.

Az 1. övezetben 2001-ben, több, mint 3700 ember élt; az alacsony iskola végzettségű aktív korúak száma közel 700 volt, míg a komfort nélküli lakások száma több, mint 350 volt.

Második övezet. Határozzuk meg a második kört. Tétélezzük fel, hogy a fejlesztés hatása kisugárzik a Havihegy aljára és az Erzsébet telepre is. Ez annál is inkább valószínű, mert eközben a felértékelődés az ellenkező irányból, tehát északról déli irányba is dinamikus. Tétélezzük fel továbbá, hogy a Pipacs utca telep telkei is felértékelődnek annyira, hogy érdemes legyen azokat kivásárolni. A Pipacs utcai teleppel kapcsolatban ugyan a városnak nincsenek felújítási, fejlesztési tervei, és a telep zárványhelyzete elvben izolálja az EKF beruházási zónától. Csakhogy nagyon közel fekszik a leendő óriás-beruházások helyszínéhez, a lakások pedig az itt élők tulajdonában vannak, így elképzelhető, hogy a város fejlesztési szándékai ellenére itt is beindulnak a felértékelő folyamatok. Ráadásul a város egyik korábbi, az EKF pályázatot megelőzően született de még mindig hatályos városfejlesztési terve szerint a telepet nyugati és déli irányból megkerülő, a Zsolnay utat tehermentesítő második tranzit utat építenének, és az ott élőknek már csak ezért is vannak bizonyos fejlesztési várakozásaik.

A 2. övezetnek hozzávetőlegesen ugyanannyi lakosa volt 2001-ben, mint az 1. övezetnek, de valamivel kevesebb volt az aktív korú alacsony végzettségűek száma és lényegesen kevesebb az alacsony komfortfokozatú lakások száma.

Harmadik övezet. Végül húzzuk meg a legkülső övezetet az EKF projekt környezetében. Tétélezzük fel, hogy a beruházások dzsentrifikációs hatása kiterjed a régi városfal határolta Belvárosra és a Belvárost nyugati oldalról övező Szigeti külvárosra. Keleti irányban haladva pedig felértékeli a Gyárvárost, a Jankovich telepet és a Barakk telepet. A Belváros nemcsak közel van az EKF beruházási területéhez, de nyilvánvalóan funkcionálisan is része lesz az egyéves eseménysorozatnak, hiszen a város legfontosabb hagyományos kulturális intézményei, a színházak, múzeumok, a legfontosabb műemlékek a város szívében vannak. Ugyankor a Belvárosban rendkívül sok komfort nélküli lakás van és nagyon nagy az alacsony iskolázottságú aktív rétegek száma. Az erősen slummosodó Szigeti külvárost ma már éppúgy nem választható el a Belvárostól, mint ahogyan a keleti oldalon a Piac tér környéke sem.

A Gyárváros és a hozzá közeli Jankovich és Barakk telep több, egymástól elkülönülő lakóövezettől áll.

A 3. övezetben több mint 10000 ember él, az alacsony iskolai végzettségű aktív korúak száma több, mint 1500, a komfort nélküli lakások száma pedig 563 volt 2001-ben

A három övezet felöleli Pécs összes olyan városnegyedét, amelyben az EKF projekt nagymérvű urbanisztikai folyamatokat generálhat. A Szigeti külváros belső részétől nyugatra már lakótelepi övezet kezdődik. A Belvárostól délre részben lakótelepi övezet, részben közepes státuszú, de nem slummodosott övezetek húzódnak. Az északkeleti irányba haladó Hársfa utcától délre a Budai külváros és Diós területei bizonyosan nem lesznek érintettek.

A három övezetet együttesen a Városháza az EKF fejlesztés „természetes határának” is tarthatja, **már ha vállalja ennek társadalompolitikai következményeit, pontosabban, ha a helyi politikai mezőben egyáltalán lehetőség van a társadalompolitikai következmények számbavételére.** A következményeket röviden két pontban lehet összegezni:

Nagymérvű dzsentrifikációs folyamatok. Láttuk, hogy Pécsen mind az alacsony iskolázottságú lakosság, mind az alacsony komfortfokozatú lakások nagymértékben koncentrálnak a város belső negyedeiben és a Gyárvárosban. Ha az önkormányzat, vagy a befektetők, tömegesen szüntetik meg ezeket a lakásokat és az ott élő alacsony státuszú lakosság kiszorul a három övezetből, akkor két lehetőség képzelhető el. Az egyik, hogy jelentős részük a város határán kívül igyekszik új otthonhoz jutni. A másik megoldás, hogy város alacsony státuszú, az EKF övezetek-től távol eső részein próbál letelepedni. Csakhogy a bányászkolóniákon kevesebb az ilyen lakás, és kevesebb az alacsony státuszú népesség száma, mint az EKF övezetekben. Ha mégis ilyen folyamatok indulnak el, az kolóniákon beláthatatlan következményekhez vezet. Egyrészt a kolóniákon jórészt beások élnek, míg a város belső területein nagyszámú oláh cigány család lakik, akik sem életmódjuk, sem presztízsük miatt nem költöznének a kolóniákra. A Mohácsi úti tömb lebontását

követően a lakók fele a kolóniákon kapott lakást, fele pedig a Budai városba költözött. A kolóniákra került családok jó része azonban hamar továbbállt.

A kolóniák közül a György telepen és a vele egybeépült Hősök tere környékén már mai is több, mint 1000 ember él. A területet állaga miatt joggal nyomortelepnek tekinthetjük, illetve olyan zárt cigánytelepnek, ahol a prostitúció, a kábítószer-fogyasztás, az uzorakölcsön-rendszer már ma is a mindennapok része. Pécsbányán, a somogyi kolónián, István aknán is könnyen hasonló helyzet alakulhat ki.

A közoktatásban gyors szegregációs folyamatok indulhatnak el. Pécs könnyen elveszítheti a többi magyarországi nagyvároshoz képest meglévő relatív előnyét ezen a téren. A ma már cigány többségű Felsővámház utca iskola, és a romló presztízszű Mátyás király úti iskola „roma merítési bázisa” az EKF övezetben van. A nagyarányú lakossági migrációt feltételezve „tartalék” iskola csak a Sziebert Róbert iskola, a Bártfa utcai iskola és a Csokonai iskola jöhet szóba.

A pécsi oktatáspolitikai nem képes arra, hogy prognosztizálja, vagy akárcsak tematizálja az urbanisztikai folyamatok közoktatási következményeit. A városfejlesztésért és az EKF-ért felelős helyi döntéshozók a fejlesztések minden szándékolt és nem szándékolt társadalompolitikai következményeiért elhárítják a felelősséget.

4. Kiegészítés: a mohácsi integrációs kísérlet

Mohács a Duna jobb partján fekszik, de a városhoz tartozik a bal parti Mohácsi sziget is. A két településrész között híd nincs, csak komp. Az 1949-ben Mohács is felmerült, mint a leendő dunai vasúti helyszíne, ám túlságosan közel volt az akkor elsőszámú ellenségnek tekintett Jugoszlávia határa, így a beruházást Dunapentelén kezdték el. Mohács megmaradhatott, ami volt: soknemzetiségű, sokvallású kisváros. A rendszerváltás után a dunai révkikötő ENSZ ellenőrző pont volt, a rév pedig az egymással élet-halál harcot vívó Szerbia és Horvátország közötti egyetlen átkelő: hadiösvény, menekülőút, vagy a háborús színtalpak mögötti kapcsolat.

Oktatáspolitikai szempontból az önkormányzat számára az „innenső” oldal, a tulajdonképpeni város iskolái a fontosak, lévén, hogy a komp-összeköttetés nem teszi lehetővé a Duna két partja közötti iskolai migrációt.

60. táblázat

Tanulók megoszlása a mohácsi jobb parti iskolákban a 2007-2008-as tanévben

Iskola	Tanulók száma	HH tanulók száma	HH tanulók aránya	HHH tanulók száma	HHH tanulók aránya
Park utca	425	125	29,5	30	7
Brodarics	326	111	34	31	9,5
Széchenyi	348	127	36,5	111	31,8
Összesen	1099	363	33	172	15,6

Forrás: Közoktatási esélyegyenlőségi helyzetelemzés

A közoktatási konfliktus geneziséről már írtunk: 1998-ban a város központjában lévő iskola visszakerült a katolikus iskola tulajdonába, és a másik belvárosi iskolában, Mohács kellős közepén, a városházával szemben lévő Széchenyi iskolában megnövekedett a halmozottan hátrányos helyzetű, illetve roma tanulók száma, illetve a választási lehetőséggel rendelkező családok egyre inkább a Park utcai és a Brodarics iskolája vittek gyerekeiket. Az önkormányzat először a beiskolázási körzetek átszabásával igyekezett úrrá lenni a helyzeten: a város déli részén fekvő, cigányok lakta utcák egy részét a Brodarics iskola beiskolázási körzetéhez csatolták. Ez azonban csak súlyosbította a helyzetet: a középrétegek tömegesen kezdtek átjelentkezni elsősorban a Park utcai iskola körzetébe, miközben a romák ragaszkodtak a Széchenyi iskolához.

Az önkormányzat számára a beiskolázási arányok felborulása valójában két szempontból volt aggasztó. Tartottak a belváros, illetve a belvárosi térhasználat funkcionális „elcigányosodásától”, és tartottak attól, hogy a helyzet akadályozza a város pályázási lehetőségeit, márpedig a beadandó TÁMOP pályázat összege 350 millió

forint. A 2008-2009-es tanév előkészítő időszaka annyi szülőt és leendő elsős kisdíákot „talált” a Park utcai iskola körzetében, ami három első osztály indítását tette volna szükségessé, ugyanakkor a Széchenyi iskola alig egy osztálynyi elsősre számíthatott. Az alpolgármester telefonon a szaktárcához fordultak segítségért:

„Egy jogász hölgygel beszéltem, kérdeztem tőle, hogy mi van ilyenkor, amikor tudjuk, hogy átjelentkeztek, tudjuk, hogy ez törvénytelen, de 82 tanuló lenne abban a Park utcai iskolában, két osztályt tudnánk indítani. Azt mondta, akkor is kötelességünk elhelyezni abban az iskolában, olvassam el a törvényt, oda le van írva, hogy a körzetbe járó tanulókat föl kell venni. Még akkor is, ha átjelentkeztek. Tudjuk meg, bizonyítsuk be, hogy átjelentkezett, meg nem ott lakik. Hát most én menjek oda, és fotózzam le, hogy tulajdonképpen hova jár haza? Hogy bizonyítsam be? És akkor ebből jött az a megoldási javaslat, hogy rendben van, akkor bérlünk egy termet, és akkor tovább folytattuk a gondolatot, hogy akkor a Park utcai iskola fölveszi az összes gyereket, és egy osztályt idehelyezünk a Széchenyibe, most így ideiglenesen. Na, hát összehívtuk a szülőket, az igazgatónő besorolta a 3 osztályba a gyerekeket, és hogy egy osztály itt fog indulni majd a Széchenyiben. Hát az az egy osztálynak a szülői teljesen föl voltak háborodva, ők ide nem hozzák a gyerekeket, fellebbeztek, és a fellebbezésekre most ment el a válasz, ami elutasító volt, mert hogy mi biztosítottuk, hogy a Park utca felvette őket, itt biztosítjuk az ének-zene tagozatot, tudnak magasabb, emelt szinten ének-zenét tanulni. De hát ők ide nem akarnak jönni, ebbe az iskolába. Úgyhogy egy ilyen patt helyzet állt elő. Hogy a gyakorlatban mi lesz, azt majd most, a következő hetekben meglátjuk.”

A következő hetekben „elolvadt” az a húsz tanuló, akit felvett ugyan a Park utca, de az önkormányzat a Széchenyi iskolában biztosított számukra tantermet. Volt, akit Szekszárdra, volt, akit Bólyra, volt, akit Sátorhelyre vittek, míg mások a katolikus iskolába iratkoztak – bárhová, csak ne kelljen a roma diákokkal egyazon épületben tanulniuk. Végül heten maradtak, őket elhelyezték a Park utcai iskolában és a Brodarics iskolában. Az önkormányzat tehát ezt a „mérkőzést” elveszítette.

Maradt az előre menekülés, a szervezeti integráció, és a remény, hogy ez a szisztéma működőképes lesz. Megalakult a Mohács Térségi Általános Művelődési Központ, amelynek egyik fenntartója és gesztora Mohács.

A jobb parti iskolák telephellyé minősültek, beiskolázási körzetük egyesül, 2009 tavaszán a szülők az egységes intézménybe írathatják be gyerekeiket, és az igazgató dönt arról, hogy konkrétan ki melyik épületben és melyik osztályban kezdheti el tanulmányait szeptemberben, ügyelve arra, hogy mind a létszám, mind a HHH gyerekek eloszlása egyenletes legyen. A Duna bal partján fekvő intézmények megmaradnak tagiskolák önálló beiskolázási körzettel.

Mindazonáltal az önkormányzat adott egy évet a felkészülésre és csak felmenő rendszerben kívánja bevezetni az új szisztémát, tehát a felsőbb osztályokba járók maradhatnak az eredeti iskolaépületekben. Paradox módon ez a fokozatosság nehezítheti az átállítás sikerét; a tabula rasa-t és a diákok azonnal összekeverését minden bizonnyal könnyebb lenne elfogadtatni, mint a cigány többségű iskolába irányított gyerekek szüleivel azt, hogy az adott épület tanulói összetétele majd valamikor, évek múlva hasonló lesz a másik két iskolaépületéhez. De ha a szülői ellenállást nem sikerülne letörni jövő tavaszig,

---

arra az esetre is van egy radikálisabb forgatókönyv: eszerint a jelenlegi városközponti épületbe járna az össze alsós, a másik két épületbe pedig az összes felsős tanuló.

A városháza elbeszélése szerint tehát a szaktárca magára hagyta az önkormányzatot a végrehajthatatlan, vagy legalábbis könnyen kijátszható jogszabály végrehajtásában, de a mohácsi önkormányzat előremenekült, igaz, a sikerhez nem a jogszabályok implementációja vezethet, hanem éppen annak bizonyos fokú kijátszása. De a cél érdekében az önkormányzat vállalta a konfrontációt a szülőkkel és ebben egységes volt a képviselőtestület. A másik elbeszélés csak árnyalja és magyarázza a fő narratívát: a városháza kényszerhelyzetben döntött; ha nem lép radikálisan, azt kockáztatja, hogy Mohács nagy összegű pályázati forrásoktól esik el, a beiskolázási árnyok felborulása pedig pénzügyileg is kezelhetetlen helyzetet eredményez.

A harmadik típusú elbeszélést nevezzük „*off the record*” narratívának: eszerint szó sem volt konszenzusról; ellenkezőleg, az integrációs szándék nem csak az iskolahasználókat, de a döntéshozókat is mélységesen megosztotta. A város oktatásirányítása az integrációt szakmailag irracionálisnak, megvalósíthatatlannak tartja és általánosságban is lesújtó a véleménye az integrációs oktatáspolitikáról és annak célcsoportjáról, mindenekelőtt a romákról. Mégis nekik kell levezenyelniük az általuk mélységesen ellenzett átszervezést, és nekik kell tartaniuk a frontot az elit iskolába igyekvő szülőkkel szemben, noha valójában velük értenek egyet. De veszettek, mert a szakmailag vak pénzügyi szempontok, és az oktatáspolitikát eszköznek használó urbanisztikai szempont képviselői erősebbek voltak.

Az eddigi intézkedések arra utalnak, hogy az önkormányzat elszánt és végre akarja hajtani azt, aminek intézményi és jogszabályi kereteit már megteremtette. De ha mégsem, akkor azért az ellenálló szülők is számíthatnak szövetségességre a városházán.

5. Összegzés

Hat év esély-kiegyenlítő és szegregáció-ellenes oktatáspolitikája annyit ért, hogy az integrált nevelés, az együtt-nevelés, a deszregáció, az oktatáspolitikai egyik legfontosabb diskurzusává váltak. Eleddig más számszerű, mérhető eredményről nem beszélhetünk: a sajátos nevelési igényű diákok aránya, a roma diákok szegregációja tovább növekedett; a kormánynak sejtelve sincs arról, hogy mit kezdjen azokkal a gettósodó kistérségekkel, ahol a szegregáció-ellenes oktatáspolitikai lassan értelmét veszti. Az etnikai kategorizáció kikerülésére konstruált és elvben ésszerűnek tűnő halmozottan hátrányos helyzetű kategória (HHH) a nagyvárosokban szétesett, pontosabban a helyi oktatáspolitikusok és a jegyzők pillanatnyi érdekeiknek megfelelően manipulálhatják. Az önkormányzatok megtanulták azokat a technikákat, amelyek révén a közoktatási törvény szegregáció-ellenes rendelkezései, és azok újabb és újabb módosításait könnyedén képesek saját oktatáspolitikai érdekvizonyaikhoz illeszteni „újratermelni”.

Indokolt lehet feltenni a kérdést, hogy vajon a magyarországi közoktatás intézmény-fenntartási és finanszírozási rendszere, az ágazat érdekvizonyai milyen mértékben teszik lehetővé az esélykiegyenlítő, illetve támogató oktatáspolitikai célok megvalósítását akár azokban a nagyvárosokban, amelyek rendelkeznek a teljes a közoktatás teljes kínálati spektrumával. Kételyeink ellenére megfogalmazunk néhány javaslatot

- El kell dönten, hogy milyen kritérium alkalmas a célcsoport definiálására. Ha változatlanul a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) kategóriával dolgozik a szaktárca, illetve a jogalkotás, akkor meg kell teremteni a szülők jövedelmére és iskolai végzettségére vonatkozó adatgyűjtés világos eljárási szabályait.
  - Meg kell határozni az általános iskolák minimális szolgáltatási és infrastrukturális standardjait; azokat az iskolákat, tagiskolákat és telephelyeket, amelyek ennek nem felelnek meg, be kell zárni.
  - Az óvodáztatást ötéves kor helyett négyéves kortól kötelezővé kell tenni. Meg kell teremteni annak feltételeit, hogy a HHH gyerekek hároméves koruktól óvodába járhasanak.
  - A kistérségeket, illetve városokként két-három kategóriába rendezve meg kell határozni a HHH tanulók szegregációjának maximálisan megengedett mértékét; ennek túllépése a fenntartókat intézkedésekre kell kötelezni.
  - Minőségi standardokkal iskolabusz-hálózatot kell létesíteni és a szolgáltatást normatív módon kell finanszírozni
  - Meg kell szüntetni a sajátos nevelési igényű tanulók után járó fejkvóta alapú normatív finanszírozást és csak a célcsoportot ellátó szolgáltatások után szabad többletforrásokat biztosítani.
  - Meg kell szüntetni a kis létszámú osztályokat
-

Bibliográfia

- Andl, H. – Kóródi, M. – Szűcs, N. - Vég, Z. Á. (2008): *Zárójelentés és ajánlás a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. Törvény 66.§.(2) bekezdés alapján a közzethatórok kialakítására, valamint a beiskolázással kapcsolatos eljárásrendre vonatkozóan.* (kézirat)
- Bajomi, I. – Berényi, E. – Eröss, G. – Imre, A. (2006): *Ahol ritka jószág a tanuló*, oktatásirányítás, cselekvési logikák és egyenlőtlenségek Budapesten. Felsőoktatási kutatóintézet, Budapest.
- Barroso, J. (2000): *Autonomie et mode de régulation dans le syst me éducatif.* *Revue Française de Pédagogie*, 130, pp. 57-71.
- Benevolo, L. (1994): *A város Európa történetében.* Atlantisz kiadó, Budapest.
- Bősze, S – Dávid, J - Récsei B - Varga É. (Szerk.) *Kaposvár 2000-ben. Pillanatképek múltról és jelenről.* Kaposvár, 2001.
- Dokumentumok a pécsi cigányság történetéből 1959-1990.* (2003) Tanulmányok és Források Baranya megye történetéből. Baranya megyei Levéltár, Pécs.
- Előterjesztés a 2008/2009. tanév előkészítéséről,* Kaposvár megyei jogú város oktatási és kulturális bizottsága, 2008. június 5.
- Erdősi, F. (1968): *A pécsi városszerkezet fejlődése és a városrészek funkcióinak alakulása a kapitalizmus korában.* MTA Dunántúli Tudományos Intézet Közlemények 6. Pécs.
- (Esélyegyenlőségi terv=) Fehérvári Krisztina és Zsombok Lajos (2007) *Kaposvár megyei jogú város közoktatási esélyegyenlőségi intézkedési terve 2007-2013,* (2007. november) Euron Tanácsadó és Szolgáltató kft.
- Fonyódi, M. (2005): *L'éspirit de geometrie. Az ortogonális városháló, mint városi attribútum.* In N. Kovács, T. – Böhm, G. – Mester, T: *Terek és szövegek. Újabb perspektívák a városkutatásban.* Kijárat kiadó, Budapest
- Halász, G. (1995) *Decentralizáció és helyi felelősség,* Educatio, 1995, Tavasz, pp. 1-13.
- Hartner, R. (szerk.) (1998): *A város, ahol élünk – Kaposvár.* Kaposvár: Kaposvárért Közalapítvány és Kaposvári Városszépítő Egyesület.
- Havas, G. – Kemény, I. – Liskó, I. (2002): *Cigány gyerekek az általános iskolában,* Oktatáskutató Intézet–Új Mandátum, Budapest.
- Huszár, Z. (1995): *Pécs és a Dunagőzhajózási Társaság.* In Pécsi Szemle, vol I. 1998 ősztél.
- Huszár, Z. (1995): *Lakásviszonyok a Dunagőzhajózási Társaság Pécs környéki bányatelepein a XX. század első felében.* In *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve.* Pécs
- (IVS=) *Kaposvár megyei jogú város integrált városfejlesztési stratégiája* (2008), Ecorys Magyarország kft.
- KMJV Ifjúságpolitikai koncepció (2006), Kaposvár.
- Kertesi, G. - Kézdi, G. (2005): *Általános iskolai szegregáció. Okok és következmények.* In: Kertesi, G.: *A társadalom peremén. Romák a munkaerőpiacon és az iskolában.* Osiris kiadó, Budapest.
- Lukács J. (dátum nélkül) *Kaposvár oktatásügyének egy évtizede (1949-60)*

- Márfi, A (2005): A pécsi cigánykolóniák a tanácskorszakban 1950-1990 . In *Pécsi Szemle* vol. 8. no. 2.
- Maroy C. (2006): *École, régulation, marché. Une comparaison de six espaces scolaires locaux en Europe*. Paris: PUF.
- Mendly, L. (2000): Jaroslav Jicinsky a korszerű pécsi szénbányászat megteremtője. In *Pécsi Szemle* vol 3. no. 1. 2000 tavasz.
- Pons, X. - Van Zanten, A. (2007): *Knowledge circulation, regulation and governance*. In Literature review, Know and Pol kutatás: <http://www.knowandpol.eu/index.php?id=98>
- Rose, N – Miller, P. (1992): Political power beyond the state. *The British Journal of Sociology*, vol. 43, n^o2, pp. 173-205.
- Scott, J (1998), *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven: Yale University Press.
- Szirtes, B. (1999): Emlékek a pécsi bányatelepek hétköznapjaiból. In *Pécsi Szemle*, 1999 tavasz.
- T. Mérey, K. (1997): *A pécsi dohánygyár története*. MTA Regionális Kutatóintézet, JPTE/TK Kiadó, Pécs.
- Tusa, A. (2003) *Együtműködés két intézmény között*, In: Befogadó iskolák, elfogadó közösségek, Szerk.: Kőpatakiné Mészáros, M. OKI, Budapest.
- Városi Tanács Kaposvár (1978): *A város cigánylakosságának helyzete*, a Magyar Szocialista Munkáspárt Kaposvári Városi Bizottsága, MSZMP Művelődési és Egészségügyi Bizottság, Kaposvár.
- Zolnay, J. (2007): *Kirekesztés, szegregáció, vákuumhelyzet a drávaszögi kistérség iskolakörzeteiben*. EÖKIK, Budapest.
-

Az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány gondozásában eddig megjelent kiadványok:

Kötetek

1. *Médianacionalizmus és európai integráció* (Szerkesztette Ágoston Vilmos)
2. *Közeledő régiók a Kárpát-medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átlakulása* (Szerkesztette Réti Tamás)
3. *Az ENSZ kisebbségi kézikönyve* (Szerkesztette Böszörményi Jenő)
4. *Többynyelvűség és EU-integráció. Az európai modell alkalmazhatóságáról a kisebbségi iskolákban* (Szerkesztette Ring Éva)
5. *Felzárkózás vagy bezárkózás? Az európai modell alkalmazhatóságáról a kisebbségi iskolákban.* (Szerkesztette Ring Éva)
6. *Médiapolitika vagy politikai média?* (Szerkesztette Ágoston Vilmos)
7. *Közeledő régiók a Kárpát-medencében II. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átlakulása* (Szerkesztette Réti Tamás)
8. *Salat Levente: A liberalizmus és az autonómia viszonyáról – kisebbségi nézőpontból*
9. *Petrás Éva: Nacionalizmus és politikai romantika – Vázlat a magyar nacionalizmus romantikus elemeiről és a politikai romantikáról Magyarországon*
10. *Autonómia, liberalizmus, szociáldemokrácia* (Fejtő Ferenc, Salat Levente, Ludassy Mária, Egry Gábor és Bognár Zoltán írásai)
11. *A határon túli magyarság és a magyar közszolgálati média* (Szerkesztette Ágoston Vilmos)
12. *Ágoston Vilmos: A kisajátított tér – A nemzeti képzelet Doru Munteanu és Wass Albert műveiben*
13. *Balla D. Károly: Magyarul beszélő magyarok* (Esszék, publicisztikák, írójegyzetek 2000–2006)
14. *A Fiume (Rijeka)–Constanța vasúti kapcsolat fejlesztése, transzbalkáni vasútvonal kialakítása* (Terv és ötlet: dr. Balogh Tamás)
15. *Állam és kisebbség Ázsiában – európai nézőpontból* (konferenciakötet, Szerkesztette: Böszörményi Jenő és Hegedűs Dániel)

Műhelytanulmányok

1. *Huszka Bea és Ádám János: A gazdasági integráció esélyei Szerbia és Szlovákia határ menti régióiban* (Szerkesztette Réti Tamás)
2. *Mézes Zsolt László: A déltiroli autonómia egyes elemeinek adaptációs lehetőségei a határon túli magyarok vonatkozásában*
3. *Zolnay János: A „roma ügy” és finanszírozása*
4. *Jakab Attila: Az erdélyi magyar történelmi egyházak társadalmi szerepe*
5. *Átalakuló régiók (A Partium, a Bánság és Közép-Erdély gazdasága)* (Králik Lóránd és Tibori Szabó Zoltán tanulmányai, szerkesztette Réti Tamás)
6. *Ágoston Vilmos: Médianacionalizmus és európai integráció. Magyarország és Románia*
7. *Mézes Zsolt László: Állam és egyház viszonyának változásai Franciaországban;*
Jakab Attila: A laicítás
8. *Zolnay János: A romapolitika sarokpontjai és finanszírozása*

9. *Átalakuló régiók. Székelyföld és Erdély gazdasága: az innováció és a versenyképesség egyes kérdései* (Sánduly Edit és Szabó Árpád, valamint Juhász Jácint és Györfy Lehel tanulmányai, szerkesztette Réti Tamás)
10. *Átalakuló régiók. Dél-Szlovákia és a magyarok által lakott régiók gazdasági helyzete* (Ádám János, Morvai Károly, Reiter Flóra, Semsey Ilona és Tóth Attila tanulmányai, szerkesztette Réti Tamás)
11. *Jakab Attila: A protestáns Erdély. Az erdélyi magyar protestáns egyházak és vallási közösségek társadalmi szerepe*
12. *Mézes Zsolt László: A magyar kormányzat kisebbségpolitikájában alkalmazott jogi eszközök nem szándékolt következményei*
13. *Jakab Attila: A pluralitás vonzaskörében – Csíkszereda történelmi, társadalmi és vallási mikroszociográfiája*
14. *Jakab Attila: Többszörösen kisebbségben – A magyarországi román kisebbség vallási arculata és az ortodox egyház társadalmi szerepe*
15. *Jakab Attila: Székelyföld – Mítosz és valóság*
16. *Zolnay János: Oktatáspolitikai és etnikai szegregáció Miskolc és Nyíregyháza általános iskoláiban*
17. *Huszka Beáta: A szerb–magyar gazdasági kapcsolatok fejlődésének lehetőségei Magyarország EU-csatlakozása után*
18. *Jakab Attila: Csángóság és katolicizmus – Az identitástudat változásai*
19. *Hegedűs Dániel: A határokon átívelő együttműködés nemzetközi jogi háttere I. – Multilaterális keretek és a Magyar Köztársaságot érintő kelet-közép-európai bilaterális együttműködési formák áttekintő elemzése*
20. *Böszörményi Jenő: Nyelvhasználati jogok a bírósági eljárásokban*
21. *Mézes Zsolt László: A külföldiek munkavállalása Magyarországon*
22. *Majoros András: Verseny és együttműködés – Magyarország és Románia külgazdasági kapcsolatainak nemzetgazdasági és regionális dimenziói*
23. *Jakab Attila: Értelmiségi sorsok Erdélyben – Jelenünk a történelmi visszatekintés tükrében*
24. *Huszka Beáta, Bakó Tamás: Észak-Vajdaság magyar többségű községeinek gazdasága*
25. *Ilic Angéla: Egyházi és vallási közösségek szerepe a vajdasági magyarok identitásának megőrzésében*
26. *Majoros András: Piac határok nélkül*
27. *Jakab Attila: A szlovákiai magyarság vallási arculata – Eredmények, folyamatok és perspektívák*
28. *Petrás Éva: A szlovák nemzettudat történetisége*
29. *Gyurgyik László: A szlovákiai magyar lakosság kormegoszlása – A 2001-es és a korábbi népszámlálások adatai alapján*
30. *Hegedűs Dániel: Komplementer vagy redundáns struktúrák a területi együttműködés európai szabályozásában? – Az Európa Tanács készülő Euroregionális Együttműködési Csoportosulásának előzetes elemzése a magyar nemzetpolitika, illetve a létező EGTC-struktúrával történő összehasonlítás komparatív nézőpontjából*
31. *Zolnay János: Kirekesztés, szegregáció, vákuumhelyzet a drávaszegi kistérség iskolakörzeteiben*
32. *Tóth Gábor: „Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó” – Deportálások Kárpátalján a második világháború idején*
33. *Lagzi Gábor: Kisebbségi kérdés, nemzeti kisebbségek Észtországban, Lettországban és Litvániában a rendszerváltást követő időszakban*

-
34. Majoros András: *Délkelet-európai tőkebefektetések Magyarországról* (Lektorálta: Réti Tamás)
  35. Ágoston Vilmos: *Magyar és román szélsőséges honlapok*
  36. Hegedűs Dániel: *Hatékony nemzetpolitika? – Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) szakértői bizottságai munkájának elemzése az 1998 és 2002 közötti kormányzati ciklusban közpolitikai eszközökkel*
  37. Petrás Éva: *1848 megítélése a szlovák és a magyar történetírásban*
  38. Neumann Eszter–Zolnay János: *Esélyegyenlőség, szegregáció és oktatáspolitikai stratégiák Kaposváron, Pécsen és Mohácson*

Jelentések

1. *Cigánynak lenni Magyarországon – Jelentés 2002: A változások, az ígéretek és a várakozások éve* (Szerkesztette Kállai Ernő és Törzsök Erika)
2. *A Roma's Life in Hungary – Report 2002: A Year of Changes, Promises and Expectations* (Szerkesztette Kállai Ernő és Törzsök Erika)
3. *Cigánynak lenni Magyarországon – Jelentés 2003: Látványpolitika és megtorpanás* (Szerkesztette Kállai Ernő és Törzsök Erika)
4. *A Roma's Life in Hungary – Report 2003: Illusory Politics and Standing Still* (Szerkesztette Kállai Ernő és Törzsök Erika)
5. *Cigánynak lenni Magyarországon – Jelentés 2004: Helybenjárás* (Szerkesztette Kállai Ernő és Törzsök Erika)
6. *A Roma's Life in Hungary – Report 2004: Stagnation* (Szerkesztette Kállai Ernő és Törzsök Erika)
7. *Cigánynak lenni Magyarországon – Jelentés 2002–2006: Átszervezések kora* (Szerkesztette Kállai Ernő és Törzsök Erika)
8. *A Roma's Life in Hungary – Report 2002–2006: The Age of Reorganization* (Szerkesztette Kállai Ernő és Törzsök Erika)
9. *Cigánynak lenni Magyarországon – Jelentés 2002–2006: Átszervezések kora* (Szerkesztette Kállai Ernő és Törzsök Erika)
10. *A romapolitika kifulladásáa – Cigánynak lenni Magyarországon – Jelentés 2006* (Szerkesztette: Törzsök Erika, Paskó Ildi és Zolnay János)
11. *A gyűlölet célkeresztjében – Cigánynak lenni Magyarországon – Jelentés 2006* (Szerkesztette: Törzsök Erika, Paskó Ildi és Zolnay János)

Háttéranyagok

1. *A Patrúány-jelenség. Részletek az MVSZ és a VET sajtószolgálatának e-mailen küldött tájékoztatásaiból* (Szerkesztette Ágoston Vilmos)
2. *Beutazás, tartózkodás, tanulmányok folytatása, munkavállalás, letelepedés és állampolgárság megszerzése Magyarországon – Tájékoztató a tennivalókról, különös tekintettel a határon túli magyarokra* (Szerkesztette Mézes Zsolt László)
3. *Jakab Attila: „Nemzet-” és egyházpolitika Erdélyben – A Gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskola (Papnevelő Intézet – SIS) betagozódáa a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetembe*

A kiadványok letölthetők az EÖKiK honlapján (<http://www.eokik.hu>), vagy személyesen átvehetők a kiadóban.

